

Katariina Kuronen

**ISÄNNÄNVASTUU ULKOPUOLISESTA
TYÖNSUORITTAJASTA
DELIKTIPERUSTEELLA JA
SOPIMUSSUHTEESSA**

Vastuu elinkeinonharjoittajasta,
täytäntöönpanoapulaisestä ja vuokratyöntekijästä

TIIVISTELMÄ

Katariina Kuronen: Isännänvastuu ulkopuolisesta työsuorittajasta deliktiperusteella ja sopimussuhteessa – Vastuu elinkeinonharjoittajasta, täytäntöönpanoapulaisesta ja vuokratyöntekijästä

Pro Gradu

Tampereen yliopisto

Kauppätieteiden tutkinto-ohjelma

Huhtikuu 2022

Isännänvastuulla tarkoitetaan oikeushenkilölle tai luonnolliselle henkilölle lankeavaa tuottamusetontta vastuuta tämän vastuupiiriin kuuluvan toimijan vahinkoa aiheuttaneesta teosta tai laiminlyönnistä. Työn toimeksiantajalle syntyvä isännänvastuu voi perustua joko lakiin tai sopimukseen. Tutkielman aiheena on tarkastella isännänvastuun syntymisen edellytyksiä ja vahingon osapuolten välisiä vastuusuhteita niissä tilanteissa, kun vahingon aiheuttajana ei ole yrityksen oma työntekijä, vaan jokin organisaation ulkopuolinen toimija, kuten vahingonkorvauslaissa määritelty itsenäinen elinkeinonharjoittaja, sopimusvelvoitteiden täyttämiseksi apuna käytetty täytäntöönpanoapulainen tai toiselta yritykseltä väliaikaisesti vuokrattu työntekijä. Tämän lisäksi tutkielmassa tarkasteltu, miten perinteisen työntekijäkäsityksen ulkopuolelle ulottuva isännänvastuu toteuttaa lainsäätäjän tarkoitusta heikomman osapuolen suojasta sekä vahingonkärsijän korvaussuojan turvaamisesta.

Tutkielma on oikeusdogmaattinen, eli isännänvastuuta on tutkittu voimassa olevan oikeuden näkökulmasta. Tutkimus on toteutettu tarkastelemalla isännänvastuun vakiintunutta soveltamisalaa niin lainsäädännön kuin ajankohtaisen oikeuskirjallisuudenkin kautta, jonka lisäksi uusia suuntaviivoja isännänvastuun laajuuteen ja vastuusuhteisiin on haettu korkeimman oikeuden ennakkotapauksista. Isännänvastuun nykyinen normipohja sekä deliktivastuulla että sopimusvastuuseen perustuen on tulkinta-alaltaan varsin laaja ja epäselvä, jonka vuoksi tarkemmalla oikeustapausanalyysillä on jäsennelty konkreettista ratkaisukäytäntöä niistä seikoista, jotka auttavat puoltamaan tai kieltämään isännänvastuun soveltumista myös oman välittömän organisaation ulkopuolelle.

Tutkielmassa havaittiin, että sopimuksen ulkoisen vastuun kontekstissa isännänvastuun soveltuvuutta itsenäiseen elinkeinonharjoittajaan harkitaan sekä isännän ja työsuorittajan yhteistyösuhteeseen liittyvillä laadullisilla seikoilla että työsuorittajan henkilöön liittyvillä mittareilla. Merkittäviä laadullisia tekijöitä olivat muun muassa yhteistyösuhteen pituus tai toistuvuus, työnjohto- ja valvontavallan jakautuminen, osapuolten riskienhallintakyvyt, toiminnasta saadun hyödyn jakautuminen sekä tietyin edellytyksin jopa ulkopuolisten tahojen odotukset työn toimeksiantajan ja työsuorittajan välisestä vastuunjaosta. Itsenäisen elinkeinonharjoittajan henkilöön liittyvinä seikkoina tärkeimmäksi rajoitukseksi nähtiin liiketoiminnan koko, mitattuna niin työntekijöillä, liikevaihdolla kuin omistetulla laitteistollakin. Sen sijaan työsuorittajan yritysmuoto ei näyttäisi rajoittavan isännänvastuun soveltamista, vaan jopa osakeyhtiöt voidaan tietyin edellytyksin rinnastaa toimeksiantajansa työntekijään.

Vastuusuhteista ja vastuun laajuudesta tutkielmassa huomattiin, että sopimuksen ulkoiseen isännänvastuuseen joutuminen on isännän itsensä kannalta epäedullisinta, sillä työntekijärinnasteinen asema on lainsäädännössä vahvasti suojattu ja vahingonaiheuttajan oma korvausvastuu siten realisoituu vain harvoin. Vastuu toimeenpanoapulaisesta sopimusperusteisella isännänvastuulla sen sijaan ei vastaavassa mielessä lievennä apulaisen virheen seuraamuksia, vaan korvausta voidaan rajoittaa lähinnä isännän ja toimeenpanoapulaisen välisillä vastuunrajoitusehdoilla, joihin kumpikin ovat sopimuksessa sitoutuneet. Vuokratyöntekijän aiheuttamia vahinkoja taas voidaan pitää joko sopimuksen ulkoisina tai sopimusperusteisina riippuen muun muassa vahingon aiheutumistavasta ja vahingonkärsijän henkilöstä. Vuokratyöntekijän oma korvausvastuu realisoituu lähtökohtaisesti aina vain omaa työnantajaansa kohtaan ja vaikka sekä sopimuksen ulkoisista ja sopimusperusteisistä vahingoista seuraava korvausvastuu näyttäisikin perustilanteessaan useimmiten lankeavan varsinaiselle työnantajalle, vuokraus- ja käyttäjäyritys voivat kuitenkin käytännössä aina vaikuttaa itse lopulliseen vastuunjakoon sopimalla välisistään regressioikeuksista haluamallaan tavalla.

Avainsanat: isännänvastuu, vahingonkorvausoikeus, itsenäinen elinkeinonharjoittaja, toimeenpanoapulainen, vuokratyöntekijä, regressioikeus, sopimusvastuu, deliktivastuu

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

OIKEUSTAPAUSSLUETTELO	XII
LYHENTEET	XIII
1 JOHDANTO	1
1.1 Aiheen esittely.....	1
1.2 Tutkielman tavoite ja rajaukset.....	4
1.3 Metodi.....	6
1.4 Tutkielman rakenne	9
2 VAHINGONKORVAUKSEN PERUSLÄHTÖKOHDISTA JA ERILAISISTA VASTUUTYYPEISTÄ.....	11
2.1 Vahingonkorvauksen peruslähtökohdat	11
2.1.1 Vahingon määritelmistä	11
2.1.2 Vahingon korvauskelpoisuus.....	13
2.1.3 Vahingonkorvauksen määrä, korvausvelvollisen vastuunkantokyky ja korvauksen kohtuullistaminen	15
2.2 Sopimukseen perustumaton, eli deliktiperusteinen vastuu: normipohjasta ja erilaisista vastuuperusteista.....	18
2.2.1 Vahingonkorvauslaki yleislakina.....	18
2.2.2 Korvausvastuu perustuen deliktivastuuseen	20
2.2.3 Tuottamusvastuu	20
2.2.4 Korostuneeseen huolellisuusvelvoitteeseen perustuva vastuu.....	23
2.2.5 Ankara vastuu.....	25
2.2.6 Isännänvastuun sijoittuminen eri vastuun lajien välille	26
2.3 Sopimuksen sisäisen vahingonkorvausvastuun perusteet.....	27
2.3.1 Korvausvastuu sopimukseen perustuen	27
2.3.2 Kontrolli-, tuottamus- ja ekskulpaatiovastuu.....	28
2.3.3 Ankara ja poikkeukseton vastuu	30
2.3.4 Vastuunrajoitusehdot.....	30
3 ISÄNNÄNVASTUUN NORMIPOHJA	32
3.1 Perusteet isännänvastuun olemassaololle ja sen tavoitteet	32
3.1.1 Isännänvastuun lähtökohtia elinkeinotoiminnan järjestämisen ja oikeudellisten peruseriaatteiden kautta	32
3.1.2 Työsuorituksen ulkoistamisen ei tule kaventaa työn teettäjän omaa vastuuta .	33
3.1.3 Toiminnasta saadun hyödyn ja vastuun tasapaino	34
3.1.4 Osapuolten vaikutusmahdollisuudet vahinkojen syntymisen olosuhteisiin ja vahinkoriskien hallintaan	35

3.1.5	Vahingonkorvauksen taloudelliset implikaatiot sekä vahingonkärsijän oikeussuoja.....	36
3.2	Isännänvastuun soveltamisedellytykset vahingonkorvauslain 3:1 §:n mukaan	38
3.2.1	Lähtökohtia	38
3.2.2	Virheellään tai laiminlyönnillään työssä aiheuttaa	39
3.2.3	Työntekijä.....	40
3.3	Isännänvastuuta erikoislainsäädännöllä, deliktiperusteella ja sopimussuhteessa	42
3.3.1	Isännänvastuuta eri tavoilla	42
3.3.2	Korvausvastuu perustuen erityislakiin, naapurussuhteisiin, korostuneeseen huolellisuusveloitteeseen tai ankaraan vastuuseen	44
3.4	Vastuunormin valinnan problematiikka	46
3.4.1	Vahingonkorvauslain soveltamisala VahL 1:1 §:n mukaan	46
3.4.2	Vahingonkorvauslain ja sopimusvastuun rajapinnat	47
4	ISÄNNÄNVASTUU MUUSTA KUIN OMASTA TYÖNTEKIJÄSTÄ.....	52
4.1	Isännänvastuuta sopimuksenulkoisesti – työntekijään rinnastettava itsenäinen elinkeinonharjoittaja	52
4.1.1	Itsenäinen elinkeinonharjoittaja vahingonkorvausoikeudellisesti työntekijän asemassa	52
4.1.2	Toimeksiantosuhteen pysyvyys.....	53
4.1.3	Työn laatu.....	55
4.1.4	Yritysmuoto	58
4.1.5	Muut olosuhteet	64
4.2	Isännänvastuuta sopimussuhteessa – vastuu täytäntöönpanoapulaisen aiheuttamasta vahingosta.....	64
4.3	Vastuu vuokratyöntekijän aiheuttamasta vahingosta	69
4.3.1	Vuokratyö ilmiönä ja erilaiset vastuusuhteet	69
4.3.2	Vuokratyöntekijän vuokrausyritykselle aiheuttama vahinko.....	72
4.3.3	Vuokratyöntekijän ulkopuoliselle aiheuttama vahinko	72
4.3.4	Vuokratyöntekijän käyttäjäyritykselle aiheuttama vahinko	75
5	VAHINGONKORVAUSVASTUUN LOPULLINEN JAKAUTUMINEN ISÄNNÄN JA VAHINGON AIHEUTTAJAN VÄLILLÄ	80
5.1	Regressioikeus työntekijään rinnastettavan itsenäisen elinkeinonharjoittajan aiheuttamasta vahingosta.....	80
5.2	Regressioikeus täytäntöönpanoapulaisen aiheuttamasta vahingosta ja vastuunjako sopimusketjussa	83
5.3	Lopullisen korvausvastuun jakautuminen vuokratyöntekijän, vuokraus- ja käyttäjäyrityksen välillä	86

6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO.....	89
6.1	Jako sopimuksen ulkoiseen ja sopimusperusteiseen isännänvastuuseen	89
6.2	Itsenäiseltä elinkeinonharjoittajalta vaaditut edellytykset sopimuksen ulkoisen isännänvastuun soveltumiseksi.....	91
6.3	Sopimuksen ulkoisen ja sopimukseen perustuvan isännänvastuun vaikutukset lopulliseen vastuunjakoon toimeksiantajan ja työn suorittajan välillä.....	95
6.4	Lopuksi	99

LÄHDELUETTELO

Kirjallisuuslähteet:

Bruun, Niklas; von Koskull, Anders: Työoikeuden perusteet. 2004. Talentum. Helsinki.

Hahto, Vilja: Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa. 2008. WSOYPro. Helsinki.

Havu, Katri; Kalliokoski, Toni; Wikberg, Olli: Kilpailuoikeudellinen vahingonkorvaus. 2010. Edita. Helsinki.

Hemmo, Mika: Vahingonkorvauksen sovittelu ja moderni korvausoikeus. 1996. Suomalainen Lakimiesyhdistys Oy, Vammala.

Hemmo, Mika: Sopimus ja delikti. 1998. Lakimiesliiton kustannus. Jyväskylä.

Hemmo, Mika: Sopimusoikeuden oppikirja. 2008. Talentum. Helsinki.

Hemmo, Mika: Sopimusoikeus II. 2003. Talentum. Helsinki.

Hemmo, Mika: Vahingonkorvausoikeus. 2005. SanomaPro, WSOYPro. Helsinki. (Hemmo 2005a)

Hemmo, Mika: Oikeudellisen riskienhallinnan perusteita. 2005. Forum Iuris. Helsinki. (Hemmo 2005b)

Hietala, Harri; Kaivanto, Keijo; Schön, Esa: Vuokratyö. 2014. Talentum. Helsinki.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. 2011. Helsinki.

Hoppu, Esko; Hoppu, Kari; Hoppu, Katja: Kauppa- ja varallisuus oikeuden pääpiirteet. 2020. Alma Talent Oy. Helsinki.

Ilvonen, Elisa; Keinänen, Anssi: Vuokratyövoiman käytön edut ja haitat käyttäjäyrityksen näkökulmasta. 2009. Edita Publishing Oy. Helsinki. Saatavissa Edilexissä osoitteessa <<URL: <https://www-edilex-fi.libproxy.tuni.fi/artikkelit/6056.pdf>>>. Vaatii käyttöoikeuden. Sivustolla vierailtu 22.4.2022.

Kuusiniemi, Kari: Ylimpien tuomioistuinten asema ja prejudikaatit oikeusyhteisössä. Lakimies 7–8/2021 s. 1366–1374. Saatavissa Edilexissä osoitteessa <<URL: <https://www.edilex.fi/lakimies/1000400016.pdf>>>. Vaatii käyttöoikeuden. Sivustolla vierailtu 29.3.2022.

Mielityinen, Sampo: Vahingonkorvausoikeuden periaatteet. 2006. Edita Publishing Oy. Helsinki.

Mononen, Marko: Onko sopimusoikeudessamme yhtenäistä vastuuperustetta? Lakimies 7–8/2004 s. 1379–1397. Saatavissa Edilexissä osoitteessa <<URL: <https://www.edilex.fi/lakimies/23980009.pdf>>>. Vaatii käyttöoikeuden. Sivustolla vierailtu 21.4.2022.

Määttä, Kimmo: Yritysoikeus yritystoiminnan suunnittelussa. 2005. Edita Publishing Oy. Helsinki.

Norros, Olli: Vastuu sopimusketjussa. 2007. WSOYPro. Vantaa. (Norros 2007a)

Norros, Olli: Vastuu vuokratyöntekijän aiheuttamasta vahingosta. Lakimies 4/2007 s. 521–545. Saatavissa Edilexissä osoitteessa <<URL: <https://www.edilex.fi/lakimies/46340002.pdf>>>. Vaatii käyttöoikeuden. Sivustolla vierailtu 16.2.2022. (Norros 2007b)

Norros, Olli: Sopijapuolen vastuu sopimuskumppanin työntekijän aiheuttamasta vahingosta – KKO 2008:16*. Lakimies 5/2008 s. 815–841. Saatavissa Edilexissä osoitteessa <<URL: <https://www.edilex.fi/lakimies/54190007.pdf>>>. Vaatii käyttöoikeuden. Sivustolla vierailtu 18.2.2022.

Norros, Olli: Vahingonkorvausvelan vanhentuminen. 2015. Talentum. Helsinki.

Norros, Olli: Velvoiteoikeus. 2018. Alma Talent. Helsinki.

Saarnilehto, Ari: Työnantajan vastuu itsenäisen yrittäjän aiheuttamasta vahingosta. Defensor Legis 5/2005. s. 1023–1034. Saatavissa Edilexissä osoitteessa <<URL: https://www.edilex.fi/defensor_legis/26960005.pdf>>. Vaatii käyttöoikeuden. Sivustolla vierailtu 16.12.2021.

Saarnilehto, Ari: Vahingonkorvauslaki – Käytännön kommentaari. 2007. Edita Publishing Oy. Helsinki. (Saarnilehto 2007a)

Saarnilehto, Ari: Vuokratyöntekijän aiheuttaman vahingon korvaaminen. 2007. Julkaistu aiemmin teoksessa Työoikeus tänään: Juhlajulkaisu Martti Kairinen 1947–24/6–2007. Julkaistu Edilexissä 2010 ja saatavissa osoitteessa <<URL: <https://www.edilex.fi/artikkelit/7141.pdf>>>. Vaatii käyttöoikeuden. Sivustolla vierailtu 24.2.2022. (Saarnilehto 2007b)

Saarnilehto, Ari: KKO 2008:31 ja eri korvausjärjestelmät. Defensor Legis N:o 3 /2009. s. 351–363. Saatavissa Edilexistä osoitteessa <<URL: https://www.edilex.fi/defensor_legis/60960001.pdf>>. Vaatii käyttöoikeuden. Sivustolla vierailtu 8.12.2021.

Sillanpää, Matti; Vahtera, Veikko; Koski, Pauli: Yhtiöoikeus. 2022. Alma Talent Oy. Helsinki. Päivittyvä teos, viimeisin päivitys tehty 14.2.2022. Luettu 20.4.2022.

Ståhlberg, Pauli; Karhu, Juha: Suomen vahingonkorvausoikeus. 2013. Talentum. Helsinki.

Tiitinen, Kari-Pekka; Kröger, Tarja: Työsopimusoikeus. 2012. Talentum. Helsinki.

Viitanen, Salla: On demand -alustayrityksen isännänvastuu työnsuorittajan aiheuttamasta vahingosta. Liikejuridiikka 1/2020. s. 97–136. Saatavissa Edilexistä osoitteessa <<URL: <https://www.edilex.fi/liikejuridiikka/207000004.pdf>>>. Vaatii käyttöoikeuden. Sivustolla vierailtu 21.4.2022.

Virtanen, Pertti: Vahingonkorvaus: Laki ja käytännöt. 2011. Edita Publishing Oy. Porvoo.

Virallislähteet:

HE 187/1973	Hallituksen esitys eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi
HE 157/2000	Hallituksen esitys eduskunnalle työsopimuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi
HE 238/2018	Hallituksen esitys eduskunnalle yksityisen osakeyhtiön vähimmäispääomavaatimuksen poistamista koskevaksi lainsäädännöksi
LaVM 5/1974 vp	Lakivaliokunnan mietintö vahingonkorvausta koskevasta lainsäädännöstä

Lait:

Rikoslaki (19.12.1889/39)

Ydinvastuulaki (8.6.1972/484)

Vahingonkorvauslaki (31.5.1974/412)

Tiekuljetussopimuslaki (23.3.1979/345)

Kauppalaki (27.3.1987/355)

Tuotevastuulaki (17.8.1990/694)

Kirkkolaki (26.11.1993/1054)

Merilaki (15.7.1994/674)

Valtion virkamieslaki (19.8.1994/750)

Raideliikennevastuulaki (5.2.1999/113)

Työsopimuslaki (26.1.2001/55)

Työturvallisuuslaki (23.8.2002/738)

Laki kunnan ja hyvinvointialueen viranhaltijasta (11.4.2003/304)

Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (13.6.2003/460)

Osakeyhtiölaki (21.7.2006/624)

Laki eräiden ympäristölle aiheutuneiden vahinkojen korjaamisesta (29.5.2009/383)

Merityösopimuslaki (17.6.2011/756)

Ilmailulaki (7.11.2014/864)

Työtapaturma- ja ammattitautilaki (24.4.2015/459)

Liikennevakuutuslaki (17.6.2016/460)

Sähköturvallisuuslaki (16.12.2016/1135)

Tietosuojalaki (5.12.2018/1050)

Potilasvakuutuslaki (22.8.2019/948)

OIKEUSTAPPAUSLUETTELO

Korkein oikeus

KKO:1988:35	Vahingonkorvaus – Vaarantamisvastuu
KKO:1992:142	Vahingonkorvaus – Työnantajan korvausvastuu
KKO:1994:122	Vahingonkorvaus – Vaarantamisvastuu
KKO:1997:48	Vahingonkorvaus – Ankaruusvastuu
KKO:2004:53	Vahingonkorvaus – Työnantajan korvausvastuu
KKO:2005:135	Vahingonkorvaus – Sopimussuhteeseen perustuva vastuu - Vuokratyö
KKO:2008:16	Vahingonkorvaus – Sopimussuhteeseen perustuva vastuu

LYHENTEET

VahL	Vahingonkorvauslaki
KKO	Korkein oikeus
HE	Hallituksen esitys eduskunnalle
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
TSL	Työsopimuslaki
KauppaL	Kauppalaki

1 JOHDANTO

1.1 Aiheen esittely

Vahingonkorvausoikeuden peruslähtökohtana on, että jokainen on itse velvollinen korvaamaan toiselle tahallisesti tai tuottamuksellaan aiheuttamansa vahingon. Toisinaan korvausvastuu voi kuitenkin syntyä myös omaan vastuupiiriin kuuluvan toisen henkilön teosta ilman omaa tuottamusta. Tästä on kyse myös isännänvastuussa, kun vastuu kolmatta kohtaan syntyy työntekijän tai tähän rinnastettavan toimijan virheestä puhtaasti oman työnantaja-aseman perusteella. Isännänvastuusta säännellään vahingonkorvauslain (31.5.1974/412) (jäljempänä myös lyhenteellä VahL) 3:1 §:ssä seuraavasti: ”Työnantaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka työntekijä virheellään tai laiminlyönnillään työssä aiheuttaa. Työnantajana pidetään myös sitä, joka antaa tehtävän sellaiselle itsenäiselle yrittäjälle, joka huomioon ottaen toimeksiantosuhteen pysyvyys, työn laatu ja muut olosuhteet on rinnastettava työntekijään”. Isännänvastuu onkin yleisin syy oikeushenkilölle syntyvän vahingonkorvausvelvollisuuden taustalla¹.

Vahingonkorvausoikeus oli Suomessa sidottu pitkään osaksi rikosoikeutta ja eräitä erityislakeja lukuun ottamatta kaikki vahingonkorvauksia koskevat säännökset myös pysyivät rikoslain (19.12.1889/39) yhteydessä aina vuoteen 1974 saakka, jolloin vahingonkorvauslaki säädettiin ja vahingonkorvausoikeus erkani lopulta omaksi oikeudenalaksi.² Lainvalmisteluaineiston mukaan tätä edeltävä oikeustila oli monelta osin puutteellinen ja sopimuksen ulkopuolista vahingonkorvausvastuuta koskeva säätely haluttiin yhdistää yhden yleislain alle ja samalla selkeyttää uuden kirjoitetun lain ja muun korvausoikeudellisen lainsäädännön välisiä suhteita.³ Isännänvastuun käsite oli olemassa ennen vuotta 1974 nykyistä suppeammassa merkityksessä, mutta siitä oli löydettävissä säädöksiä ainoastaan eräiden erityislakien alta ja varsinaista isännänvastuun perussääntöä ei ollut lainkaan kirjoitetun lain piirissä. Isännänvastuun soveltamisala ja rajoitukset olivatkin vanhastaan muotoutuneet lähes yksinomaan oikeuskäytännön ja muun oikeuskirjallisuuden kautta. Hallituksen esityksessä uudeksi vahingonkorvauslaiksi nähtiin, että

¹ Hemmo 2005a. s. 53.

² Saarnilehto 2007a. s. 16–17.

³ HE 187/1973. s. 8–9.

asiaan tarvittiin muutosta, sillä isännänvastuuta koskevien sen hetkisten säännösten niukkuus ja epäselvyys olivat vallitsevassa oikeustilassa omiaan aiheuttamaan ongelmia, kun toisen aiheuttamasta teosta seuraavan vastuun pidettiin paitsi olevan hankalasti ennakoitavissa, isännänvastuun perusteella tuomittavilla korvauksilla oli tämän lisäksi myös potentiaalia nousta taloudellisesti merkittäviksi.⁴

Säätämisenä jälkeisinä vuosikymmeninä vahingonkorvauslakia on uudistettu ja muokattu muutamia kertoja, ja trendinä vahingonkorvausoikeudessa on näyttänyt viime vuosikymmeninä olevan korvauskelpoisten vahinkojen alan laajentuminen pelkästään fyysisesti todennettavissa olevista vahingoista myös vaikeammin määriteltäviin henkisiin ja psyykkisiin vahinkoihin. Esimerkiksi vuonna 1999 lakiin lisättiin jopa mahdollisuus surmattujen läheisille ja omaisille saada tietyin edellytyksin korvausta kuolemantapauksen aiheuttamasta henkisestä kärsimyksestä. Toisena merkittävänä kehityskulkuna vahingonkorvauksen alalla voidaan pitää myös kokonaisvaltaisen yhteiskunnallisen näkökulman laajentumista ja huomion kiinnittämistä pelkän yksittäisen vahinkotapahtuman sijaan myös vahinkoon osallisten laajempaan sosiaaliseen ja taloudelliseen asemaan. Merkitystä on annettu pelkän vahingonkärsijän hyvittämisen lisäksi myös vahingoilta suojautumiselle, vastuuvakuuttamiselle ja laajemman yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumiselle.⁵

Vaikka vahingonkorvausoikeutta koskeva sääntely on kiistämättä parantunut ja laajentunut kehityskaarensa aikana huomattavasti, on kuitenkin edelleen olemassa lukuisia tilanteita, joihin kirjoitettu laki ei yksin riitä vastaamaan tai lain soveltuminen on itsessään jo epävarmaa. Isännänvastuun perussääntö on jätetty vahingonkorvauslaissa soveltamisalaltaan ja tulkinnaltaan varsin laajaksi, minkä voidaan yhtä lailla argumentoida luovan uusia käyttömahdollisuuksia ja vähentävän lainsäädännön muutostarvetta, mutta myös ylläpitävän yleistä epävarmuutta isännänvastuun laajuuteen liittyen, mikä osaltaan kasvattaa tarvetta tapauskohtaiselle harkinnalle sekä kalliille ja aikaa vieville tuomioistuinkäsittelyille.

⁴ HE 187/1973. s. 9.

⁵ Saarnilehto 2007a. s. 19.

Isännänvastuu terminä yhdistetään monesti ensisijaisesti juuri Vahl 3:1 §:n määritelmään ja deliktivastuuseen, mutta tällöin unohdetaan asian toinen puoli ja se, että isännänvastuu on tosiasiaa jopa laajempaa sopimuksen sisäisessä kontekstissa. Tämä vastuu ei kuitenkaan perustu lainsäädäntöön, vaan sopimusvastuun yleisiin perusteperiaatteisiin, joiden mukaan jokainen vastaa käyttämiensä suoritusapulaisten teoista kuten omistaan riippumatta siitä, onko käytetty apulainen oma työntekijä vaiko itsenäinen yrittäjä.⁶ Sopimusperusteisen isännänvastuun kannalta apulaisen ei henkilötyypillä ei siis ole lainkaan merkitystä ja Vahl 3:1 §:n mukaista työntekijärinnasteisuutta ei edellytetä, jotta apulaisen teot kuuluvat isännän vastattaviksi. Mikäli apulaisen tuottamus ei riittäisi sopimussuhteissa toimeksiantajan vastuuseen sopimuskumppaniaan kohtaan, jouduttaisiin herkästi tilanteeseen, jossa yritykset käyttäisivät ulkoistamista keinona oman vastuunsa välttämiseksi. Tällä olisi luonnollisesti negatiivisia vaikutuksia sopimus-suhteiden ennustettavuuteen, mikä taas osaltaan lisäisi olennaisesti sopimusvalmisteluun liittyviä kustannuksia⁷.

Isännänvastuuta voidaan sekä sopimuksen ulkoisessa että sisäisessä merkityksessä pitää suhteellisen vanhana konseptina, sillä lainsäädäntö ja muut yleiset korvausperiaatteet ovat tässä kohtaa aikajanaa jo jokseenkin vakiintuneet. Liiketoiminnan ja elinkeinoelämän muuttuminen on kuitenkin tuonut pelikentälle uusia haasteita, mikä on kohdistanut muutospainetta myös isännänvastuun käsittämälle alalle, jolloin aihe on yhä edelleen ajankohtainen. Yritysten toimintaympäristö on jo teknologian kehittymisen myötä nykyään hyvin erilainen paikka kuin vielä muutama vuosikymmen sitten, toiminnan riskit ovat muuttuneet ja kokonaan uusiakin riskejä on noussut esiin. Ajatus siitä, että työnantaja vastaa työntekijöistään ei siis ole missään mielessä uusi, mutta modernit työnteettämismuodot ovat hämärtäneet työntekijän käsitteen rajoja ja toisinaan jopa rajanveto sopimukseen perustuvan ja deliktivastuun välille on hankalaa. Isännänvastuu perinteisessä mielessä työnantajan omasta työntekijästä ei enää varmastikaan herätä sen suurempaa tutkimustarvetta, mutta vielä nykyäänkin voidaan pitää mielekkäänä siirtää näkökulmaa pois päin vakiintuneesta työntekijävastuusta ja kohti niitä tilanteita, joissa

⁶ Hemmo 2005a. s. 3–4.

⁷ Hemmo 1998. s. 118–119.

työnteettäjän korvausvastuu voi laajentua myös ulkoisiin työnsuorittajiin. Nykypäivänä työsuoritusten tai niiden osien ulkoistaminen on yhä tavallisempaa, pitkät sopimukset ovat yleistyneet ja oman työvoiman käyttö on samalla vähentynyt. Yritykset käyttävät samoja urakoitsijoita uudelleen ja yhä pidemmissä yhteistyösuhteissa yhdessä oman henkilöstön kanssa, mikä on omiaan hämärtämään oman organisaation vastuupiirin rajoja. Pienetkin urakoitsijat harjoittavat myös toimintaansa yhä useammin osakeyhtiömuodossa, mikä ainakin nimellisesti tuo isännän ja työnsuorittajan vaikutusmahdollisuuksiltaan lähemmäs toisiaan ja vähentää tarvetta heikomman osapuolen suojalle. Tämän lisäksi kokonainen toimiala on muodostunut työvoiman välityksen ja vuokraamisen ympärille ja jopa yksittäisiä työntekijöitä voidaan vuokrata tarpeen mukaan työskentelemään varsinaisen työnantajansa sopimuskumppanin direktiovallan alla ilman minkäänlaista sopimussuhdetta tähän tahoon.

1.2 Tutkielman tavoite ja rajaukset

Tutkielman tavoitteena on selvittää, minkälaisin edellytyksin isännänvastuuta voidaan soveltaa moderneihin työnteettämismuotoihin ja miten isännänvastuun alan laajeneminen perinteisen työntekijäkäsitteen ulkopuolelle toteuttaa lainsäätäjän tarkoitusta ja niitä arvoja, jotka isännänvastuulla on alun perin haluttu edistää. Edeltävää on pyritty selvittämään vastaamalla seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Minkälaisia edellytyksiä itsenäisen elinkeinonharjoittajan tulee Vahl 3:1 §:ään perustuen käytännössä täyttää kuuluakseen toimeksiantajansa isännänvastuun piiriin?
2. Voidaanko sopimusperusteisen ja sopimuksen ulkoisen isännänvastuun välille tehdä selkeää rajanvetoa organisaation ulkopuolisten työnsuorittajien tapauksessa ja miten isännänvastuun eri ilmenemismuodot vaikuttavat osapuolten välisiin vastuusuhteisiin?

Tutkielmassa tarkastellaan vastuuta sekä sopimuksen sisäisessä ja ulkoisessa kontekstissa. Itsenäiseltä elinkeinonharjoittajalta vahingonkorvauslain pohjalta edellytetyjä ominaisuuksia lähdetään avaamaan tarkemmin, sekä laajentamaan käsittelyä myös

niihin seikkoihin, joiden on oikeuskäytännössä nähty puoltavan tai vastustavan itsenäisen ja ulkopuolisen toimijan rinnastamista toimeksiantajansa työntekijäksi ja siten tämän isännänvastuun piiriin. Tarkastelussa otetaan huomioon sekä vahingon tosiasiallinen aiheutumisyhteys, isännän ja itsenäisen elinkeinonharjoittajan väliset suhteet että itsenäisen elinkeinonharjoittajan henkilöön liittyvät seikat, kuten esimerkiksi tämän yritysmuodon ja toiminnan laajuuden vaikutus vastuuarviointiin. Tämän lisäksi huomioon otetaan myös ulkopuolisten tahojen käsitykset isännän ja itsenäisen elinkeinonharjoittajan välisistä vastuusuhteista sekä se, miten nämä rakentuvat ja mahdollisesti vaikuttavat vastuun määräytymiseen.

Vahingonkorvauslain mukaisen isännänvastuun reunaehtojen selvittämisen jälkeen käsitteitä siirretään kohti sopimusperusteista isännänvastuuta ja niitä tilanteita, kun vastuun ei joko voida osoittaa kuuluvan aukottomasti kummankaan vastuuperusteen alueelle tai kun vastuun syntymistä voitaisiin pätevästi argumentoida sekä sopimussuhteeseen perustuen että vahingonkorvauslailla. Näitä tilanteita löytyy niin täytöntöönpanoapulaisia kuin vuokratyövoimaakin käytettäessä. Käsiteltäväksi tulee myös yleisiä vastuunormin valinnan ongelmatilanteita ja harmaita alueita ja kantaa otetaan myös siihen, kuinka laajassa merkityksessä VahL 1:1 §:n tarkoittama ja lain ulkopuolelle jäävä sopimukseen perustuva vastuu tulisi ymmärtää. Pelkän isännänvastuun syntymisen lisäksi tarkasteluun otetaan myös regressioikeuksien kautta tapahtuva lopullinen vastuunjako isännän ja tämän käyttämän ulkopuolisen työsuorittajan välillä. Vastuusuhteiden määräytymistä katsotaan tarkemmin myös niissä tilanteissa, kun samaan vahinkoon on osallisena monta erillistä toimijaa, kuten esimerkiksi vuokratyöntekijän aiheuttaessa vahinkoa joko käyttäjä- tai vuokrausyritykselle.

Tutkielmassa tarkastellaan myös isännänvastuun normipohjaa ja niitä oikeusjärjestyksen peruseriaatteita ja perusteita, joiden mukaan ensisijaisen korvausvastuun siirtäminen varsinaiselta vahingon aiheuttajalta isännälle vahvistaa yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta. Tässä yhteydessä asiaa tutkitaan muun muassa ulkoistamisen, elinkeinotoiminnasta saatavan hyödyn ja vastuun tasapainon, riskienhallinnan ja erilaisten taloudellisten argumenttien kautta.

Lainsäädännössä isännänvastuun soveltamisalaa on laajennettu VahL 3:1.2 §:n mukaisesti työnantajan lisäksi myös valtioon, kuntaan, muuhun julkiseen yhteisöön tai laitokseen, kun vahinko on aiheutunut julkisyhteisön työntekijän tai virka- tai palvelussuhteessa olevan virheestä tai laiminlyönnistä silloin, kun kyse ei ole ollut julkisen vallan käytöstä. Tämän lisäksi VahL 3:1.3 § laajentaa isännänvastuun alaa entisestään viranomais määräyksiin, luottamustehtävässä toimimiseen, oppilaitoksen oppilaaseen ja työntekijärinnasteisuuteen silloin, kun kyseessä ei ole itsenäinen yrittäjä. Nämä momentit 2 ja 3 on kuitenkin rajattu tutkielman aiheen ulkopuolelle, sillä tarkastelu on haluttu keskittää yksityissektorille ja varsinaiseen elinkeinotoimintaan. Näin ollen myös julkinen sektori⁸ on jätetty tarkastelun ulkopuolelle tutkielman laajuusrajoituksista johtuen.

1.3 **Metodi**

Tämä tutkielma on oikeustieteellinen ja tutkii isännänvastuuta ulkopuolisesta työnsuorittajasta kotimaisen vahingonkorvausoikeuden sääntöjen puitteissa. Vaikka suomalaisella oikeusjärjestyksellä voidaan nähdä olevan huomattavan paljon yhteistä Pohjoismaisten naapureidensa kanssa, kotimainen oikeusjärjestys kuitenkin eroaa näistä muista muun muassa vahingonkorvausoikeuden alan laajuudessa. Muissa Pohjoismaissa vahingonkorvausoikeuden nimittäin katsotaan perinteisesti kattavan ainoastaan sopimukseen perustumattoman deliktivastuun, jonka seurauksena sopimusvastuu on näissä jätetty käsitteellisesti oikeudenalan ulkopuolelle joko sopimus- tai velvoiteoikeuden piiriin. Suomessa vahingonkorvausoikeuden on sen sijaan nähty yleisesti kattavan deliktivastuun lisäksi myös sopimusperusteisen vastuun, vaikka tämä tosin varsin usein rajoituu sopimuksen sisällön ja sopimusoikeudellisten sääntöjen perusteella.⁹

Oikeustieteellisestä metodologiasta kirjoittaessaan, Ari Hirvonen on kuvaillut metodeja niiksi tavoiksi, keinoiksi ja välineiksi, joilla tieteellistä tietoa tavoitellaan, hankitaan, muodostellaan ja perustellaan.¹⁰ Oikeustieteissä käytettävät metodit ovat hänen mukaansa myös vaikeammin hahmotettavissa kuin kvantitatiivisissa tieteissä jo tutkimusaineiston erilaisesta luonteesta johtuen, sillä ei oikeustieteessä ole saatavissa

⁸ Pois lukien valtion liikelaitokset, jotka tässä tutkielmassa rinnastetaan yksityisiin toimijoihin.

⁹ Norros 2018. s. 15.

¹⁰ Hirvonen 2011. s. 4.

tutkimuslähteeksi samanlaista absoluuttista raakadataa kuten monissa luonnontieteissä, vaan tutkimuksen kohteena on usein laki ja muut laadulliset oikeuslähteet.¹¹ Tämän vuoksi myös oikeustieteissä saavutettavat tutkimustulokset eivät ole samalla lailla mustavalkoisia, ja tavallista onkin, ettei tutkimuskysymykseen ole olemassa vain yhtä oikeaa vastausta, vaan samaa ongelmaa voidaan argumentoida usealta eri katsantokannalta.

Isännänvastuun ulottumista ulkopuoliseen työnsuorittajaan on tässä työssä tutkittu oikeusdogmaattisesti, eli lainopillisesti. Lainopilla systematisoidaan voimassa olevaa oikeutta ja tutkitaan sitä, mikä merkitys lailla ja muilla oikeuslähteillä on tutkittavan ongelman kannalta ja mikä vallitsevan oikeusnormin merkityssisältö on¹². Metodivalinta näkyy tutkielmassa käytännössä siinä, miten tutkimusta on lähdetty toteuttamaan ja mitä lähdeaineistoa tässä yhteydessä on käytetty.

Isännänvastuun pääsäännöt deliktivastuun alueella löytyvät VahL 3:1 §:stä sekä sopimusvastuun puolella sopimusoikeudellisista peruseriaatteista, jotka eivät sinällään perustu kirjoitettuun lakiin¹³. Vahingonkorvauslaki ja sopimusoikeudelliset peruseriaatteen ovatkin tutkielmassa tärkeässä roolissa vastuun perustavina oikeuslähteinä, mutta isännänvastuun normipohja on kuitenkin jätetty näissä tulkinta-alaltaan sangen laajaksi eikä esimerkiksi toimeksiantajan isännänvastuun kattamaa itsenäistä elinkeinonharjoitajaa tai toimeenpanoapulaista määritellä kirjoitetun lain piirissä sen tarkemmin. Vaikka siis lainsäädännöllä ja sopimusoikeudellisilla peruseriaatteilla luodaan pohja tarkastelulle, isännänvastuun käsittämiä henkilöryhmiä ja vastuun rajoja on tarpeellista tutkia vielä muutakin kautta.

Oikeusdogmatiikassa tutkitaan voimassa olevaa oikeutta ja myös tässä tutkielmassa on kyse isännänvastuun soveltumisalasta ulkopuolisiin työnsuorittajiin nykyisessä, vallitsevassa oikeustilassa. Tämän selvittämiseksi on kuitenkin katsottava myös hieman menneisyyteen, ja varsinkin deliktivastuun piirissä on VahL 3:1 §:n suurpiirteisyyden vuoksi annettava painoarvoa lainsäätäjän tarkoitukselle ja sille, minkälaisia henkilöryhmiä

¹¹ Hirvonen 2011. s. 5–7.

¹² Hirvonen 2011. s. 21–24.

¹³ Norros 2007a. s. 101.

isännänvastuulla on alun perin ollut tarkoitus suojata. Tutkielmassa on tätä tarkoitusta varten hyödynnetty alkuperäistä lainvalmisteluaineistoa, joka auttaakin muun muassa kuvaamaan vahingonkorvauslakia edeltävää oikeustilaa ja myös niitä vaikutuksia, joita isännänvastuun perussäännön säätämällä on haluttu saada aikaan. Vaikkakin heikosti velvoittava, lainsäätäjän tarkoitus on kuitenkin yhä validi oikeuslähde, jolla voimassa olevaa oikeutta voidaan tarkastella ja jota voidaan myös käyttää tukena tapauskohtaisessa korvausharkinnassa silloin, kun lainsäädäntö ei yksin tarjoa vastausta ongelmaan.

Koska isännänvastuun säätelypohja on hyvin rajallinen, tutkimusongelmaa on syytä tarkastella myös kirjoitetun lain ja yleisten korvausperiaatteiden ulkopuolelta. Isännänvastuun rajat ovat lainsäädännön lisäksi muotoutuneet osin myös oikeuskirjallisuudessa ja muutoin oikeustieteellisen diskurssin kautta. Tutkielmassa onkin käytetty vahingonkorvausoikeuden alan kirjallisuutta viime vuosikymmeniltä osana isännänvastuun vakiintuneen soveltamisalan selvittämistä. Vahingonkorvausoikeuteen kokonaisuutena, kuten myös isännänvastuuseen tarkempana aihealueena, liittyy kuitenkin paljon niin sanottuja yleiskorvausoikeudellisia kysymyksiä¹⁴. Tämän vuoksi tutkielmassa on pidetty perusteltuna käyttää näiden puolien esittelyyn pitkälti oikeudenalalla julkaistua peruskirjallisuutta, jonka jälkeen tarkempia ongelmakohtia on argumentoitu erityisluonteisia lähteitä käyttäen. Näiden yleiskorvausoikeudellisten kysymysten ja tiettyjen vakiintuneiden vahingonkorvausoikeuden perustilanteiden vuoksi tutkielmassa käytettyjen kirjallisuuslähteiden määrä on myös nähty mielekkäänä pitää rajattuna, jotta tarkastelun painopiste voidaan keskittää niille osa-alueille, joilla on isännänvastuun kannalta suurinta uutuusarvoa.

Oikeuskirjallisuutta vahvempana oikeuslähteenä tuomioistuinten korvausratkaisuissa pidetään kuitenkin aiheesta annettua oikeuskäytäntöä. Vaikka Suomessa edes korkeimpien oikeuksien päätökset eivät ole jäljempään tuomioistuinten ratkaisutoimintaan nähden vahvasti velvoittavia, niistä on kuitenkin löydettävissä tilanteeseen pätevä vahvistettu oikeussääntö, jonka lisäksi päätöksistä saattaa löytyä myös lausumia, jotka eivät välttämättä välittömästi liity käsiteltävään tilanteeseen, mutta joilla saattaa olla

¹⁴ Hemmo 2005a. s. 3.

merkitystä tulevan ratkaisukäytännön ja mahdollisten tulkintaongelmien kannalta. Oikeuskäytännöllä on siis Suomessakin prejudikaattiarvoa, eli päätöksellä on vaikutuksia ja merkitystä myös välittömän ratkaisunsa ulkopuolella. Ennakkopäätöksillä pyritäänkin yhdenmukaistamaan ja harmonisoimaan lainkäyttöä, mikä osaltaan auttaa lisäämään myös oikeuden ennakoitavuutta ja yhdenvertaisuutta. Tämän lisäksi prejudikaateilla on merkitystä vallitsevan oikeustilan selkeyttämisessä sekä myös oikeuden kehittämisessä silloin, kun tässä tavataan aukkokohtia.¹⁵

Huomattava osa tutkielmasta onkin omistettu oikeuskäytännön tutkimiselle ja sille, miten isännänvastuun soveltamisalaa on viime aikoina rajattu korkeimman oikeuden ennakkotapauksilla. Tässä yhteydessä tutkimusongelmaa on myös käsitelty näiden korkeimman oikeuden prejudikaattien kautta analysoimalla yksittäisiä oikeustapauksia ja nostamalla esiin niitä seikkoja, joita on kulloinkin pidetty toimeksiantajan vastuuta tukevana tai kieltävänä. Isännänvastuun soveltumista kulloiseenkin tilanteeseen on tutkittu muun muassa vahingon aiheutumisen olosuhteiden, itsenäisen työsuorittajan henkilöön liittyvien ominaisuuksien sekä isännän ja työsuorittajan välisen suhteen perusteella, jonka jälkeen näistä on etsitty toistuvia kaavoja ja yhdenmukaisuutta. Yhdistämällä oikeustapausanalyysia kirjallisuuteen, artikkeleihin ja asiantuntijoiden oikeustapauskommentteihin, tutkielmassa on systematisoitu ja jäsennelty niitä seikkoja, joiden vallitessa ulkopuolisen työsuorittajan aiheuttaman vahingon voidaan katsoa tulevan työn toimeksiantajan ensisijaisesti korvattavaksi isännänvastuunsa perusteella joko sopimukseen perustuen tai deliktivastuulla.

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkielma on jaettu kuuteen päälukuun. Johdannon jälkeen käsitellään ensin lyhyesti vahingonkorvauksen lähtökohtia, kuten muun muassa vahingon korvauskelpoisuutta sekä delikti- että sopimusperusteisen vastuun normipohjaa ja vastuuperusteita, kuten myös deliktiperusteisen isännänvastuun sijoittumista käsitteellisesti eri vastuuperusteiden välille. Luku 2 onkin luonteeltaan koko muuta tutkielmaa pohjustava luku, jonka päätavoite on taustoittaa myöhempää erottelua sopimusperusteisen ja sopimuksen

¹⁵ Kuusiniemi 2021. s. 1367.

ulkoisen isännänvastuun välillä ennen siirtymistä syvemmälle isännänvastuuseen ja varsinaisesti tutkimuskysymyksiin.

Luvussa 3 käsitellään tarkemmin isännänvastuun normipohjaa sekä sopimuksen sisäisessä että ulkoisessa kontekstissa ja tehdään myös rajanvetoa näiden kahden vastuunormin välille. Luvussa 3.1 käydään läpi isännänvastuun moraalinen ja yhteiskunnallinen tausta, eli syyt koko käsitteen olemassaololle ja ne asiat, joita isännänvastuulla halutaan yhteiskunnassa välttää ja edistää. Tämän jälkeen luvussa 3.2 käsitellään isännänvastuun vahingonkorvauslaista löytyvät soveltamisedellytykset ja niiden merkitys käytännössä. Alaluvussa 3.3. käydään läpi isännänvastuun syntyvät, eli vastuun perustuminen joko deliktivastuuseen, erikoislainsäädäntöön tai sopimusvastuuseen, jonka jälkeen luvussa 3.4 tuodaan vielä esiin vastuunormin valintaan liittyviä ongelmia.

Neljännessä luvussa isännänvastuuta käsitellään tarkemmin suhteessa kolmeen eri ulkopuoliseen henkilöryhmään vahingonaiheuttajan roolissa. Näihin kuuluvat itsenäinen elinkeinonharjoittaja, josta isäntä vastaa puhtaasti VahL 3:1 §:n perusteella, täytäntöönpanoapulainen sekä vuokratyöntekijä. Luvussa 4.1 itsenäistä elinkeinonharjoittajaa käsiteltäessä, isännänvastuun soveltumisedellytyksiä tarkastellaan vahingonkorvauslain nimeämien välittömien ehtojen ulkopuolella toimeksiantosuhteen pysyvyyden, työn laadun, elinkeinonharjoittajan käyttämän yritysmuodon sekä muiden olosuhteiden kautta. Tämän jälkeen luvussa 4.2 käsitellään vielä isännänvastuuta täytäntöönpanoapulaisesta ja lopulta tarkastelu siirretään luvussa 4.3 vastuuseen vuokratyöntekijästä, mikä sisältääkin piirteitä sekä sopimuksen ulkoisesta ja sopimusperusteisesta vastuusta vahingon syntytavasta ja olosuhteista riippuen.

Viidennessä luvussa käsitellään vielä lopullinen vastuunjako isännänvastuun piiriin kuuluvasta vahingosta, eli korvauskäytäntö tilanteessa ja takautumisoikeuden laajuus silloin, kun vahingonaiheuttaja on itsenäinen elinkeinonharjoittaja, täytäntöönpanoapulainen tai vuokratyöntekijä. Lopulta kuudennessa luvussa vedetään yhteen tutkimuksen tulokset, eli miten isännänvastuun soveltumisala ulkopuolisen työsuorittajan tapauksessa määräytyy ja miten isännänvastuun eri ilmenemismuodot osaltaan vaikuttavat vastuusuhteisiin ja vastuun lopulliseen laajuuteen.

2 VAHINGONKORVAUKSEN PERUSLÄHTÖKOHDISTA JA ERILAISISTA VASTUUTYYPEISTÄ

2.1 Vahingonkorvauksen peruslähtökohdat

2.1.1 Vahingon määritelmistä

Vahinko määritellään oikeuskirjallisuudessa usein vahingonkärsijän kohtaamaksi, ulkopuolisen toimijan aiheuttamaksi negatiiviseksi tapahtumaksi. Perinteisesti erilaisia vahinkoja on jaettu kahteen kategoriaan sen perusteella, kohdistuvatko ne omaisuuteen vai ihmiseen. Esinevahingon kyseessä ollessa mahdollisia vahingosta aiheutuneita seurauksia ovat esimerkiksi omaisuuden arvon aleneminen tai omaisuuden tuhoutuminen, kun taas henkilövahinkojen tapauksessa vahinko voi johtaa loukkaantumiseen tai pahimmillaan vahingonkärsijän¹⁶ kuolemaan.¹⁷ Perinteisestä kahtia jaottelusta poiketen, nykyään henkilö- ja esinevahinkojen lisäksi omaksi kategoriakseen tunnustetaan usein myös varallisuusvahingot. Varallisuusvahingot ovat usein seurausta henkilö- tai esinevahingoista, mutta voivat olla myös aiemmasta vahingoista riippumattomia puhtaita varallisuusvahinkoja¹⁸. Toisin kuin muut vahinkotyytit, varallisuusvahingot käsittelevät usein hankalasti mitattavia tulevaisuuden mahdollisuuksia, jotka jäävät jonkin epäedullisen tapahtuman vuoksi toteutumatta, kuten esimerkiksi toteutumatta jäänyttä myyntiä tai kilpailuetua.

On tärkeää nähdä ero termien ”vahinko” ja ”korvattava vahinko” välillä, sillä kaikki vahingot eivät suinkaan ole korvauskelpoisia¹⁹. Monesti päivittäisessä kielenkäytössä termiä ”vahinko” käytetäänkin laajasti kattamaan monenlaisia tapahtumia, joista useat eivät ole tämän tutkielman, saati edes minkään oikeudellisen kirjallisuuden kannalta olennaisia. Puhekielisestä määritelmästä poiketen, tässä yhteydessä merkitykselliseksi tarkastelun kohteeksi on valittu pikemminkin Virtasen perusteoksessaan lanseeraama oikeudellisen vahingon käsite, jonka mukaan vahingoksi voidaan oikeustieteellisesti

¹⁶ Henkistä kärsimystä korvattaessa vahingonkärsijänä voitaneen tässä yhteydessä pitää surmansa saaneen rinnalla myös tämän omaista.

¹⁷ Virtanen 2011. s. 7.

¹⁸ Hemmo 2005a. s. 149–153.

¹⁹ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 71.

relevantissa mielessä kutsua sellaista tapahtumaa, ”jossa jonkun oikeudellista asemaa on loukattu ja josta voi seurata korvausvastuu”²⁰.

Vahingon määritelmää on oikeustieteessä käsitelty toki laajemminkin ja esimerkiksi Saarnilehto nostaa esille lisäksi määritelmän, jonka mukaan vahinko voidaan nähdä jonkin ulkonaisen seikan aiheuttamaksi odottamattomaksi ja yleisesti haitalliseksi koetuksi muutokseksi. Kyseistä määritelmää mukaillen, tämän haitallisen muutoksen rahallinen arvio voidaan selvittää vertaamalla kahta erilaista tapahtumakulkua toisiinsa; toteutunutta skenaariota verrattaisiin siis muutoin vastaavanlaiseen, jossa vahinkoa ei vain koskaan päässyt sattumaan.²¹

Määritelmän mukaista ”vahingon odottamattomuuden” vaatimusta arvioidaan yleensä vahingonkärsijän näkökulmasta, sillä voidaan olettaa, että vahingonaiheuttajalla on usein edes jonkinasteinen ymmärrys siitä, millaisiin lopputuloksiin vahinkoa aiheuttanut teko voi pahimmillaan johtaa. Vahingon laajuuden määrittämistä kahta eri tapahtumakulkua vertaamalla pidetään kuitenkin yleisesti jokseenkin ongelmallisena, sillä onnistuakseen tiedossa tulisi tällöin olla myös vaihtoehtoinen tulevaisuus, eli skenaariokuva siitä, millainen vahingonkärsijän tapahtumakulku olisi ollut ilman vahinkotapahtumaa.²² Sen lisäksi, että vaihtoehtoisten tapahtumakulkujen arvioiminen on haastavaa jo kaikkein yksinkertaisimmissakin vahinkokuvissa, on myös täysin mahdollista, että vahingon aiheuttajan teko estää kokonaan jonkin mahdollisuuden käyttämisen tai muunlaisen positiivisen kehityskulun toteutumisen. Sanomattakin on selvää, että edellisen kaltaisten tulevaisuusskenaarioiden toteen näyttäminen on kuitenkin monimutkaista ja avoimeksi jääkin, kuinka vahvaa ja korkealaatuista näyttöä erilaisten tapahtumakulkujen estymisestä voidaan realistisesti vaatia vahingonkorvausvaateiden tueksi.²³

Edellä mainittujen menetelmien lisäksi, vahinkoa voidaan lähteä määrittelemään myös kysymällä, onko vahinkoa kärsineen osapuolen taloudellinen tilanne jonkin odottamattoman sattuman vuoksi nyt heikompi kuin se olisi muuten ollut. Tässäkin määritelmässä

²⁰ Virtanen 2011. s. 7–8.

²¹ Saarnilehto 2007a. s. 13–14.

²² Ståhlberg, Karhu 2013. s. 9.

²³ Hemmo 2005a. s. 145.

muun muassa Saarnilehto näkee ongelmia sen vuoksi, että korvattavaksi ei tälläkään tavalla voisi tulla muu kuin rahallisesti laskettava ja tarkkaan toteen näytettävä taloudellinen vahinko. Tämä taas jättäisi ulkopuolelle vahingonkorvauslaissakin korvattavaksi tunnistetun henkilövahingosta aiheutuneen kivun ja säryn, sekä vieläkin vaikeammin määriteltävän henkisen kärsimyksen.²⁴

Voidaankin sanoa, että vahinkomääritelmät eivät suinkaan ole täydellisiä, mutta erilaisia määritelmiä yhdistelemällä vahinkotapahtumia pystytään kattamaan melko hyvin. Usein tapahtuneen vahingon osoittaminen onkin itsessään suhteellisen yksinkertaista, mutta korvauksen määrän arviointi on sitten osaltaan taas huomattavasti hankalampaa. Vahingon synnyn osoittaminen korvausprosessin ensimmäisenä vaiheena kuitenkin luo tarvittavan perustan muulle korvauskelpoisuuden arvioinnille.

2.1.2 Vahingon korvauskelpoisuus

Vaikka vahinkoa voidaan osoittaa aiheutuneen, tämä ei vielä yksinään riitä perustamaan korvausvelvollisuutta millekään muulle taholle. Vahingonkorvausoikeudellisten perusperiaatteiden mukaisesti jokainen joutuu kärsimään itse omalle kohdalleen sattuvat epäedulliset vahinkotapahtumat, jollei ole esittää jotakin perusteltua syytä siihen, miksi kyseisen vahingon korvaamisen tulisi olla jonkin toisen vastuulla²⁵.

Jotta korvausvelvollisuus voi syntyä toiselle henkilölle, pelkän vahingon syntymisen osoittamisen lisäksi vahinkotilanteen tulee täyttää myös muut yleiset korvauskelpoisuuden edellytykset. Esimerkiksi vahingonkorvauslakiin perustuvan tuottamusvastuun kohdalla edellytetään, että vahingon on täytynyt aiheutua tuottamuksellisen toiminnan seurauksena ja vahingon ja sen aiheuttaneen henkilön toiminnan välillä on oltava riittävä syy-yhteys, eli vahingon pitää pystyä osoittamaan olevan seurausta jostakin tietystä teosta tai laiminlyönnistä.²⁶ Vaatimus tuottamuksellisesta toiminnasta ei kuitenkaan aina edellytä sitä, että vahinkoa aiheuttanut luonnollinen henkilö pystyttäisiin yksilöimään ja varsinkin suurissa yrityksissä ja organisaatioissa tämä ei välttämättä olisi aina

²⁴ Saarnilehto 2007a. s. 14.

²⁵ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 11.

²⁶ Saarnilehto 2007a. s. 24.

mahdollistakaan. Tällöin riittäväksi on katsottu niin sanottu anonyymi tuottamus, jolloin pelkkä yleiskuvaus vahingon aiheutumisen olosuhteista voi riittää osoittamaan, että joku korvausvelvollisen organisaation vastuupiiriin kuuluva taho on menetellyt moitittavasti.²⁷ Tämän lisäksi on myös olemassa erityistilanteita, joissa tuottamuksen puuttuesakin pelkkä toimialan tai toiminnan laatu riittää korkeariskisen luonteensa vuoksi luomaan korvausvelvollisuuden.

Riittävän syy-yhteyden vaatimus vahingon korvauskelpoisuutta arvioitaessa on siinä mielessä mielenkiintoinen, että sitä ei vahingonkorvauslaissa ole sen tarkemmin määritelty eikä nimenomaisesti edes mainittu, vaan riittävän syy-yhteyden toteaminen on jäänyt lähinnä oikeuskäytännön ja tuomioistuinten harkinnan varaan. Arviotavaksi tuleekin tällöin yleensä kysymys siitä, olisiko vahinko sattunut, jos väitetty vahingonaiheuttaja olisi toiminut tilanteessa toisin.²⁸ Tässäkin arvioinnissa haasteita voi kuitenkin muodostua tietyn vahinkoa aiheuttaneen teon tai laiminlyönnin yksilöimisessä ja liittämässä syntyneeseen vahinkoon.

Vaikka vahinkotapahtumien ajatellaan helposti olevan seurasta jonkin yhden tietyn vahingonaiheuttajan teosta tai laiminlyönnistä, on myös mahdollista, että vahingon aiheutumiseen ovat vaikuttaneet useamman eri henkilön toimet, jotka ovat seuranneet toisiinsa syy-yhteyksessä. Tällöin harkittaviksi tulevat kysymykset vastuun jakamisesta ketjun jäsenten kesken, mikä voikin toisinaan johtaa mielenkiintoisiin lopputuloksiin. Kun vahinkotapahtuma koostuu pohjimmiltaan useiden henkilöiden ja näiden eri toimien summasta, on esimerkiksi mahdollista, että vastuuketju katkeaa jossakin kohtaa niin sanotun väliin tulevan syyn vuoksi. Tällöin tilanteessa tuottamuksellisesti menetellyt ”ketjun käynnistäjä” ei välttämättä joudukaan itse korvausvastuuseen vahingosta. Koska vahinkoon johtaneet tapahtumaketjut ovat toisinaan huomattavan monimutkaisia, vastuulta välttymisen lisäksi kyseeseen voi myös tulla, että ketjun toiminnan yhteisvaikutuksesta aiheutuneet vahingot jaetaan erikseen korvattaviin ja korvaamatta jääviin. Vastuun kannalta merkityksellisenä voidaan pitää sellaista väliin tulevaa seikkaa, jonka vuoksi toiminnan vaikutukset eivät ole vahingonaiheuttajan hallinnassa ja syy-

²⁷ Hemmo 2005a. s. 53.

²⁸ Saarnilehto 2007a. s. 37–38.

yhteysketju voi siten muotoutua ennalta-arvaamattomalla tavalla.²⁹ Tällainen vastuu-
ketjun katkaiseva tekijä voisi olla esimerkiksi väitetystä vahingon aiheuttajasta riippu-
maton kolmannen osapuolen toiminta tai vahingonkäräjien oma myötävaikutus vahin-
gon syntymiseen.

2.1.3 Vahingonkorvauksen määrä, korvausvelvollisen vastuunkantokyky ja korvauksen kohtuullistaminen

Vahingonkorvauksen perusajatuksena on lievittää vahingosta vahingonkäräjälle aiheu-
tuvia haitallisia seurauksia jakamalla ne vahingonkäräjien ja vahingonaiheuttajan kes-
ken. Vaikka vahinkotapahtumasta aiheutuu aina ylimääräistä vaivaa ja kustannuksia, va-
hingonkorvauksen avulla tämä aiheutunut haitta ei jää yksin vahingonkäräjien kannetta-
vaksi. Lähtökohtana vahingonkorvausoikeudessa pidetään täyden korvauksen periaa-
tetta, eli yleensä korvattavaksi tulee aiheutuneen vahingon täysi määrä, ellei korvausta
nähdä tarpeelliseksi alentaa tai kohtuullistaa erityisistä syistä³⁰. Tällaisia korvauksen
määrään alentavasti vaikuttavia seikkoja ovat usein muun muassa vahingonkäräjien oma
myötävaikutus vahingon syntymiseen tai jokin muu osaltaan vahingon aiheuttava
seikka, joka ei varsinaisesti kuulu osaksi vahingonaiheuttajan korvausvastuun perusta-
vaa tekoa.³¹

Itse vahinkotekoon liittyvien seikkojen lisäksi, korvausharkinnassa voidaan ottaa huomi-
oon myös erilaisia sosiaalis-taloudellisia taustatekijöitä, kuten vahingon osapuolten eri-
laiset taloudelliset asemat ja varsinkin korvausvelvollisen kantokyky. VahL 2:1 §:n mu-
kaan vahingonkorvausta voidaan sovitella, jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuutto-
man raskaaksi ottaen huomioon vahingon aiheuttajan ja vahinkoa kärsineen varallisuus-
olot ja muut olosuhteet. Täyden korvauksen periaatteesta poikkeamista vahingon ai-
heuttajan rajalliseen vastuunkantokykyyn vedoten voidaan pitää perusteltuna esimer-
kiksi silloin, kun on selvää, että korvaukseen tuomittu ei tulisi tuloillaan ja varallisuus-
asemallaan mitattuna koskaan selviämään täydestä korvausmäärästä. Vaikka korvaus-
määrän alentaminen tai sovittelu vastuunkantokykyyn vedoten on verrattain

²⁹ Hahto 2008. s. 22.

³⁰ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 397.

³¹ Saarnilehto 2007a. s. 25.

harvinaista, sitä voidaan kuitenkin tietyissä harvoissa tilanteissa pitää perusteltuna. Esimerkiksi vahingon aiheuttajan saattaminen täyteen maksukyvyttömyyteen ei ole yhteiskunnan tai monesti vahingonkärsijänkään edun mukaista, mikäli korvausta ei tälläkään tavoin saada lopulta maksettua.

Vastuunkantokykyä ja sen ylittymistä tarkastellaan erilaisin edellytyksin sen perusteella, onko korvausvelvollisen asemassa luonnollinen henkilö vaiko oikeushenkilö, kuten esimerkiksi osakeyhtiö. Elinkeinotoimintaa harjoittavilta yritykseltä edellytetään lähtökohdaisesti toimivaa riskienhallintaa ja tämän lisäksi vahinkoriskejä voidaan myös hallita erilaisin vakuutuksin. Mikäli riskienhallintakeinoja ei olla joko käytetty tai näissä ei ole saavutettu haluttuja tuloksia, minkäänlaisiin sovittelunormeihin ei pääsääntöisesti voida vedota.³² Huomioitavaa kuitenkin on, että yritysmuodon mukaisesti oikeushenkilön vastuun voi rajoittua yrityksen omiin varoihin ja siihen sijoitettuun pääomaan, jonka vuoksi esimerkiksi rajoitetusti vastuuvollisen osakeyhtiön omistajat eivät yhtiön konkurssiin jälkeen ole henkilökohtaisessa vastuussa³³ yrityksen vahingonkorvausvelasta.³⁴

Vahingonkorvauksen kohtuullistaminen tai sovittelu onkin tavallisinta silloin, kun korvausvelvollisena on organisaation sijaan luonnollinen henkilö. Siinä missä yritysten oletetaan ottavan toiminnassaan olennaisimmat riskit huomioon, yksityishenkilöiltä vastaavaa riskienhallintaa ja varajärjestelyjä ei voida vaatia samassa laajuudessa, sillä heidän kohtaamansa vahinkoriskit ovat yleensä huomattavasti pienempiä. Pienemmistä riskeistä huolimatta yksityishenkilön realistisen maksukyvyyn ylittävä vahingonkorvausvastuu ja siitä seuraava ylivelkaantuminen ovat merkittävän suuria ongelmia, jotka uhkaavat vahingonkorvausvelvollisen toimeentuloa ja pahimmillaan jopa mahdollisuuksia normaaliin elämään. Yksityishenkilön korvausvastuusta ja -velasta ei myöskään voi vapautua konkurssin kautta, kuten esimerkiksi rajatusti vastuuvolliset osakeyhtiöt³⁵. Näiden perusteiden valossa yksityishenkilöiden kohdalla vahingonkorvausvelvollisuutta

³² Hemmo 1996. s. 4.

³³ Tähän mainittakoon harvinaisena poikkeuksena vastuun samastaminen tytäryhtiöketjuissa, joissa alkuperäisten omistajien tavoitteena on selkeästi ollut keinottelutyypinen vastuun välttely monimutkaisen omistajarakenteen kautta.

³⁴ Hemmo 1996. s. 5.

³⁵ Hemmo 1996. s. 5.

voidaankin siis muita henkilölajeja herkemmin päätyä sovittelemaan tai joissakin harvoissa tilanteissa jopa poistamaan kokonaan, mikäli korvausvelvollisuus nähdään jostakin syystä kohtuuttoman raskaaksi.³⁶ Vastaavina painavina seikkoina sosiaalis-taloudellisen sovittelukynnyksen ylittävinä tekijöinä voitaisiin pitää muun muassa vahingon aiheuttajan huonoa taloudellista tilannetta pitkäaikaisen työkyvyttömyyden johdosta ja sitä kautta vahingonkorvauksen merkittävyyttä hänen pitkäaikaiselle taloudelliselle toimeentulolleen. Korvausvelvollisuudelta ei kuitenkaan näilläkään perusteilla yleensä voi täysin välttyä ja varsinkaan tahallisesta teosta aiheutunutta korvausvelvollisuutta ei tuomioistuimissa lähtökohtaisesti lähdetä lainkaan sovittelemaan. Eniten sovittelukäytännöllä onkin merkitystä silloin, kun vahinko on aiheutettu lievällä tuottamuksella tai huolimattomuudella.

Jotta vahingonkorvauksen kohtuullisuutta tai kohtuuttomuutta päästään edes harkitsemaan, tulee olla ensin tiedossa aiheutuneen vahingon tarkka rahamääräinen arvo. Tämän selvittäminen voi toisinaan olla myös haastavaa, sillä korvattavaksi tulee vahinkotyyppistä riippuen usein muutakin kuin jonkin rikkimenneen omaisuuden korjaus- tai jälleenhankintahinta. VahL 5:2 §:n mukaan esimerkiksi henkilövahinkojen yhteydessä voidaan korvata tarpeellisten sairaanhoitokustannusten lisäksi ansionmenetystä, kipua ja särkyä sekä tilapäistä että pysyvää haittaa. Varsinkin kivun ja säryn hinnoittelu on haastavaa, sillä tämä perustuu lähinnä vahingonkärsijän subjektiiviseen kokemukseen, mutta nämäkin vahingonkorvaukset ovat kotimaisen vahingonkorvausoikeuden rikastumiskielon periaatetta mukaillen pysyneet maltillisilla tasoilla. Yleensä oikeuskäytännössä onkin käytetty suhteellisen yhdenmukaista korvauslinjaa saman tyyppisten vammojen kesken, ja tämän lisäksi henkilövahinkojen korvauskäytännössä käytetään myös viitekehyyksenä yleistä haittaluokitusta, jossa erilaiset vammojen ja sairauksien aiheuttamat haitat suhteutetaan toisiinsa niiden suuruuden ja vaikuttavuuden mukaan³⁷.

Henkilövahingoista poiketen, esinevahingoista sen sijaan on VahL 5:5 §:n mukaan korvattava korjauskustannukset, vahingosta aiheutuneet muut kulut sekä arvonalennus

³⁶ Saarnilehto 2007a. s. 25.

³⁷ Valtioneuvoston asetus työtaturma- ja ammattitautilaissa tarkoitetusta haittaluokituksesta (768/2015).

taikka hukatun esineen arvo sekä tulojen vähentyminen. Tulojen vähentyminen ja varsinkin puhtaiden varallisuusvahinkojen korvaaminen voi kuitenkin olla haastavaa, sillä nämä usein edellyttävät jonkinlaista spekulatiota siitä, mitä olisi voinut tapahtua, jos vahinkoa ei olisi sattunut. Vahingon arvon määrittämiseksi voidaan käyttää useita erilaisia metodeja tai eri metodien yhdistelmiä, kuten differenssioppia, skenaarioanalyysyä tai jopa tiettyjä tapahtumakulkuja tukevia asiantuntijalausuntoja³⁸.

2.2 Sopimukseen perustumaton, eli deliktiperusteinen vastuu: normipohjasta ja erilaisista vastuuperusteista

2.2.1 Vahingonkorvauslaki yleislakina

Vahingonkorvausvelvollisuus voi syntyä monella eri tavalla, mutta syntyneen velvollisuuden perusteena on pohjimmiltaan aina joko oikeustoimi tai laki. Luonnollisesti tällä tavoin katetaan kuitenkin sangen laaja joukko erilaisia tilanteita, jonka vuoksi vahingonkorvausoikeus on myös itsessään varsin moninainen ja laaja oikeudenala. Vaikka vahingonkorvauksista säännellään useissa eri laeissa, näistä tärkeimpänä voidaan mainita tuottamusvastuuta koskeva yleislaki, eli vahingonkorvauslaki.³⁹

Sen lisäksi, että vahingonkorvauslailla vastataan suureen osaan vahingonkorvausoikeudellisista kysymyksistä, sitä pidetään vahingonkorvausoikeuden alalla myös niin sanotusti toissijaisena yleislakina. Tämä tarkoittaa, että korvauskysymykset ratkaistaan vahingonkorvauslain perusteella silloin, kun tilanteeseen ei sovellu mikään erityislaki tai osapuolten välillä ei ole sopimussuhdetta tai sellaista sopimusta, jossa vahingonkorvauksesta olisi sovittu laista poikkeavasti. Yleislakina vahingonkorvauslakia voidaan siis lähtökohtaisesti soveltaa kaikkiin sellaisiin tilanteisiin, joissa muuta sääntelyä ei ole. Tämän lisäksi vahingonkorvauslaista ilmeneviä yleisiä korvausperiaatteita voidaan käyttää myös täydentämään muuta lainsäädäntöä tai sopimusta, mikäli korvauskysymyksiä ei voida suoraan ratkaista näiden perusteella.⁴⁰

Toissijaisena lakina vahingonkorvauslaki on alisteinen muussa laissa säädettyihin korvausnormeihin nähden. Mikäli tapaukseen pätevistä vahingonkorvausvelvollisuudesta

³⁸ Havu, Kalliokoski, Wikberg 2010. s. 72–74.

³⁹ Saarnilehto 2007a. s. 16.

⁴⁰ Virtanen 2011. s. 11.

on siis säännös muussa laissa, tämä syrjäyttää kaikki vahingonkorvauslain säännökset samasta aiheesta. Tätä mekanismia kutsutaan vahingonkorvauslain väistymisperiaatteeksi.⁴¹

Väistymisperiaatteesta huolimatta voi kuitenkin ilmetä tilanteita, joissa samaan vahinkoon olisi mahdollista soveltaa yhtä aikaa useampaa tuottamusvastuun piiriin kuuluvaa korvausjärjestelmää, esimerkiksi vaikka sekä vahingonkorvauslakia että jotakin erityislakia. Jos usean korvausjärjestelmän samanaikainen soveltaminen hyväksytään, on kyse rinnakkaisperiaatteesta. Tällöin vahingosta voitaisiin periaatteessa tuomita korvaukseen kummalla tahansa perusteella. Vastaavissa tilanteissa korvausvastuun perusteet tulee arvioida kummankin korvausjärjestelmän osalta itsenäisesti, mutta peruseriaatteena on, ettei väistymisperiaatetta voi tälläkään tavalla kiertää eikä samasta vahingosta voi vahingonkorvausoikeuden peruseriaatteiden mukaisesti tuomita korvausta kahden eri normiston perusteella. Rinnakkaisperiaatetta soveltamalla voidaan kuitenkin päästä selkälaiseen lopputulokseen, jossa korvausvastuuta ei synny lainkaan yhdellä perusteella, mutta sen sijaan toisella syntyy.⁴²

Korvaukseen tuomitseminen kahden eri korvausjärjestelmän perusteella olisi vahingonkorvausjärjestelmän peruseriaatteiden vastaista jo senkin vuoksi, että tämä johtaisi vahingonkorvauksien maksamiseen moninkertaisena, mikä taas parantaisi vahingonkäräjän asemaa alkutilanteeseen verrattuna. Moninkertaiset korvaukset rikkoisivat suomalaisessa vahingonkorvausjärjestelmässä noudatettua rikastumiskiellon periaatetta, jonka mukaan vahingonkorvauksen avulla pyritään ainoastaan palauttamaan vahingonkäräjälle vahinkoa edeltänyt varallisuusasema ja mikään tämän ylittävä korvaus ei siten tule kysymykseen.⁴³

Mielenkiintoista on kuitenkin huomata, että vahingonkorvauslaissa on itsessään eräs sisäisesti hyväksyttävä rinnakkaisperiaate. Tämä aiheutuu isännänvastuusta, sillä vahingonkorvauslain 2:1 §:n mukaan työnantaja voi joutua korvausvastuuseen oman

⁴¹ Saarnilehto 2007a. s. 30.

⁴² Saarnilehto 2007a. s. 35–36.

⁴³ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 397.

tuottamuksensa perusteella ja lain 3:1 §:n nojalla myös työntekijän tai tähän rinnastetavan tahon aiheuttamasta vahingosta.⁴⁴

2.2.2 Korvausvastuu perustuen deliktivastuuseen

Vahingonkorvausvastuuta pidetään sopimuksen ulkoisena silloin, kun vastuu ei perustu osapuolten väliseen sopimukseen. Kun syntyneen vahingon korvaamisesta ei ole erikseen ennalta säädetty osapuolten välisellä tahdonilmauksella, korvausharkinnan kannalta tärkeimmässä roolissa on vahingonkorvausoikeuden sopimuksen ulkopuolinen normisto, eli mahdolliset tilanteeseen liittyvät erityislait, näille alisteisena yleislakina vahingonkorvauslaki sekä relevantti oikeuskäytäntö. Tämän lisäksi myös joihinkin täysin vahingonkorvausoikeuden ulkopuolisiin lakeihin voi sisältyä yksittäisiä, esimerkiksi lain rikkomisen seurauksena vahingonkorvausvastuun luovia säädöksiä⁴⁵.

Sopimukseen perustumattoman, eli deliktiperusteisen vahingon korvauskelpoisuus edellyttää aina vähintäänkin yhden pätevän vastuuperusteen olemassaoloa. Tästä huolimatta mikään ei toisaalta myöskään estä sitä, etteikö korvausvastuu voisi syntyä useammalla vastuuperusteella yhtä aikaa. Vastuuperuste edustaa osaa siitä tosiseikastosta, jonka vallitessa korvausvelvollisuus syntyy⁴⁶. Deliktivastuusta puhuttaessa erilaiset vastuuperusteet voidaan jakaa tuottamusvastuuseen, korostuneeseen huolellisuusvelvollisuuteen perustuvaan vastuuseen sekä ankaraan vastuuseen.

2.2.3 Tuottamusvastuu

Henkilön tuottamukseen perustuva vastuu on yksi vahingonkorvausoikeuden peruslähdekohdista ja vastuuperusteista ainoa, joka ylittäään nimetään vahingonkorvauslaissa. Vahl 2:1.1 §:n mukaan vahingonkorvausvelvollinen on sellainen henkilö, joka tahallisesti tai tuottamuksesta aiheuttaa toiselle vahingon, ellei samasta laista itsestään muuta johdu. Tämän niin kutsutun yleissäännön tarkoituksena on luoda yhteiskuntaan sellaiset toimintaolosuhteet, joissa luonnolliset henkilöt ja oikeushenkilöt käyttäytyisivät toistensa omaisuutta ja terveyttä kohtaan sillä tavoin kunnioittavasti, ettei toisille

⁴⁴ Saarnilehto 2007a. s. 36.

⁴⁵ Norros 2018. s. 35–36.

⁴⁶ Hemmo 1998. s. 5.

aiheutettaisi vahinkoa tahallaan tai huolimattomuudellaan. Vastaavan moraalikadon torjumisen lisäksi tuottamusvastuun yleissäännöllä rajataan myös tietyin tavoin aiheutuneita vahinkoja kokonaan korvausvastuun ulkopuolelle.⁴⁷

Vaikka tuottamus käsitteenä mainitaankin vahingonkorvauslaissa sekä muutamassa erityislaissa, se kuitenkin kuuluu niihin oikeusnormeihin, joita ei missään laissa käsitellä tai määritellä sen tarkemmin. Koska mitään virallista kaikenkattavaa tuottamuskäsitettä ei ole olemassa, tuottamusta lähdetäänkin usein määrittelemään muiden oikeuslähteiden kautta. Suurta painoarvoa tuottamuksen arvioinnissa on annettu muun muassa lain esitöille ja sille mitä säädöksellä on haluttu tarkoittaa sekä tämän perusteella vakiintuneella oikeuskäytännöllä, joista varsinkin KKO:n ennakkoratkaisut muodostavat laajalti pohjan tulevalle arvioinnille. Lainsäädännöstä löytyvän virallisen tuottamusmääritelmän puuttumisesta voidaan nähdä olevan se hyöty, että tuottamus käsitteenä sopeutuu joustavasti yhteiskunnan muutoksiin ja sitä voidaan hyödyntää oikeuskäytännössä ”ajan hengen” mukaisesti ilman, että sen perusmääritelmää tarvitsee muuttaa.⁴⁸

Yleisessä käytössä tuottamusvastuun käsite on vakiintunut kattamaan vahingot, jotka on aiheutettu joko tahallisesti tai huolimattomuudella. Tällöin voidaankin sanoa, että tuottamusvastuun syntyminen on siis seurausta yleisen huolellisuusvelvoitteen rikkomisesta.⁴⁹ Yleiselle huolellisuusvelvoitteelle ei ole olemassa mitään universaalialia määritelmää, joten tuottamusharkinnassa on otettava usein huomioon erilaisia yhteiskunnallisia käyttäytymissäntöjä, jotka auttavat määrittämään millainen toiminta on kussakin tilanteessa riittävää ja millaista käyttäytymistä yhteiskunnan jäseniltä voidaan odottaa. Vaadittava huolellisuusaste voidaan myös määrittää toimialakohtaisesti ja toisinaan jopa tapauskohtaisesti, joten tuottamus on käsitteenä varsin joustava.⁵⁰ Tästä esimerkkinä toimii myös se, että tuottamusedellytysten täyttymistä arvioidaan normaalista poikkeavalla tavalla silloin, kun vahinkoa aiheuttanut henkilö on alaikäinen, syyntakeeton tai muuten alentuneesti toimintakykyinen⁵¹. Tällöin arvioinnissa voidaan yhä käyttää

⁴⁷ Ståhlberg, Karhu. 2013. s. 7.

⁴⁸ Virtanen 2011. s. 89–94.

⁴⁹ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 73.

⁵⁰ Virtanen 2011. s. 89–91.

⁵¹ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 73.

normaalin tuottamusvastuun mukaista vaatimustasoa, mutta lieventää sitä ottamalla vahingonaiheuttajan ikä tai muut olosuhteet huomioon kohtuulliseksi katsotulla tavalla. Sanomattakin on selvää, että toimintavaatimukset vahinkotilanteessa jäävät silti sangen avoimiksi ja siten yhä tapauskohtaisen harkinnan varaan.⁵²

Tuottamusvastuun ääripäistä tahallisuus on kenen tahansa helppo ymmärtää, mutta sen sijaan huolimattomuutta voidaan ilmentää monin eri tavoin, joista kaikki eivät riitä perustamaan vahingonkorvausvelvollisuutta. Huolimattomuus käsitteenä voidaan jakaa erikseen törkeään, tavalliseen ja lievään huolimattomuuteen sekä tapaturmaan. Näistä huolimattomuuden asteista tuottamusvastuun on nähty kattavan vahingot ainakin lievään huolimattomuuteen saakka, mutta tapaturman on sen sijaan katsottu olevan lievääkin huolimattomuutta lievempi ja niin sanotusti parempi syy vahingon aiheutumiselle. Vahingonkorvausoikeudellisissa kontekstissa tapaturmalla viitataan usein vahingon tuottamuksettomaan aiheuttamiseen, joten korvausvastuun syntyminen tällä perusteella on lähtökohtaisesti mahdollista ainoastaan silloin, kun vahinko on aiheutunut ankaran vastuun piirissä.⁵³

Rikosoikeudessa annetaan tavallisesti siviilioikeudellista vahingonkorvausoikeutta enemmän painoarvoa erolle tahallisuuden ja muun tuottamuksen välillä, mutta vahingonkorvausoikeudessa tämä ei samassa määrin ole tarpeellista, sillä VahL 2.1 §:n mukaan jo pelkän tahallisuutta lievemmän tuottamuksen osoittaminen riittää perusteeksi täysimääräiseen korvausvelvollisuuteen siinä missä tahallisuuskin. Ero tahallisuuden ja muun tuottamuksen välillä, kuten myös erilaiset syyllisyys- ja huolellisuuskysymykset, tulevatkin vahingonkorvausoikeudessa yleensä pohdittavaksi lähinnä vain korvauksen sovittelun yhteydessä sekä tietyissä erityistilanteissa. Tällaisiin erikoistilanteisiin lukeutuu myös isännänvastuu, jolloin työntekijän oman korvausvastuun olemassaolo ja sen laajuus riippuvat vahvasti tästä erosta toiminnan tahallisuuden ja muun tuottamuksen välillä.⁵⁴

⁵² Hemmo 2005a. s. 34.

⁵³ Hemmo 2005a. s. 24.

⁵⁴ Saarnilehto 2007a. s. 48–49.

Tuottamusta voi ilmentää aktiivisen teon lisäksi laiminlyönti, eli toisin sanottuna passiivisuus silloin, kun vahingon syntyminen olisi voitu aktiivisella toiminnalla estää kokonaan tai syntyneitä vahinkoa olisi voitu onnistua rajaamaan. Harkittavaksi tällöin tulee, olisiko henkilöllä ollut velvollisuus toimia kyseisessä tilanteessa ja näin omalla toiminnallaan estää vahingon syntyminen.⁵⁵ Vahinkoa aiheuttaneen tuottamuksellisen teon käsittely on monesti yksinkertaisempaa kuin vastaavan laiminlyönnin, sillä tällöin tulee vain arvioida tietyn tapahtuneen toiminnan moitittavuutta. Pelkkä vahinkoa aiheuttaneen teon toteen täyttäminen ei kuitenkaan itsessään vielä riitä osoittamaan tuottamusta, vaan tämän jälkeen tulee harkittavaksi se, millä tavalla tilanteessa on menetetty.⁵⁶ Vahingonkorvausoikeudessa korvausvelvollisuuden perustaa yhdessä teon oikeudenvastaisuus, eli lain ja hyvän tavan vastaisuus, sekä teon syyksiluettavuus, mistä voidaankin johtaa, että korvausvastuuta ei siis synny, mikäli vaikkapa vamman tai muun vastaavan haitan aiheuttanut teko on oikeusjärjestyksessä hyväksytty. Tällainen tilanne voisi olla kyseessä esimerkiksi lääkärin operoidessa potilastaan tai poliisin rajoittaessa itselleen tai muille vaaraksi olevan henkilön liikkumista.⁵⁷

Jäljemmän tarkastelun kannalta on myös tärkeä huomata, että tuottamus vastuuperusteena ei koske ainoastaan luonnollisia henkilöitä, vaan myös oikeushenkilö voi syyllistyä tuottamukseen.⁵⁸ Tällöin esimerkiksi osakeyhtiö on vastuussa hallituksensa tai toimitusjohtajansa toimessaan tuottamuksella aiheuttamista vahingoista.

2.2.4 Korostuneeseen huolellisuusvelvoitteeseen perustuva vastuu

Korostuneeseen, tai korkea-asteiseen huolellisuusvelvoitteeseen perustuva vastuu luetaan toisinaan osaksi tuottamusvastuuta, mutta käytännön merkitykseltään se sijoittuu määritelmällisesti tuottamusvastuun ja ankaran vastuun välimaastoon. Korostuneeseen huolellisuusvelvoitteeseen perustuvan vastuun voidaan nähdä olevan lähinnä juuri tuottamusvastuuta siksi, että vastuuperusteen luoma korvausvelvollisuus ei ole täysin

⁵⁵ Virtanen 2011. s. 95–96.

⁵⁶ Virtanen 2011. s. 95–96.

⁵⁷ Saarnilehto 2007a. s. 48.

⁵⁸ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 73.

tuottamuksesta riippumatonta, vaikkakin tuottamuksellinen elementti voi olla hyvin heikko.⁵⁹

Vastuun perusajatuksena on siis parantaa vahingonkärsijän asemaa tiettytyyppisissä vahinkotilanteissa tekemättä kuitenkaan vastuuta täysin tuottamuksesta riippumattomaksi ankaraksi vastuuksi. Käytännössä tämä tarkoittaa, että huolelliseksi katsotun toiminnan vaatimustaso on tietyissä tilanteissa asetettu tavallista tuottamuvastuuta korkeammalle.⁶⁰ Koska vastuuperuste tulee kyseeseen vain sellaisen toiminnan, teon tai laiminlyönnin kohdalla, jonka yhteydessä edellytetään normaalia suurempaa huolellisuutta jo puhtaasti toiminnan luonteen vuoksi, vahingonkorvausvastuuseen on siis mahdollista joutua, vaikkei vahingonaiheuttaja tavallisin standardein arvioituna välttämättä olisi tehnyt mitään moitittavaa⁶¹.

Edellä mainitun kaltaisiin korostuneen huolellisuusvelvoitteen tilanteisiin lukeutuvat muun muassa erilaiset aiheutuneen vaaran lähdeä koskevat tilanteet, kuten koneen, laitteen ja kiinteistön omistajan vastuu sekä yleisen tilan pitäjän vastuu. Korvausvelvollisuus on siis tällöin seurausta puhtaasti siitä, että vahinkoa aiheuttaneen seikan turvallisuus on ollut omistajan tai tilan pitäjän vastuulla ja tässä on ollut puutteita, jotka ovat omalta osaltaan mahdollistaneet vahingon aiheutumisen. Korvausvelvollisuuden kannalta ei ole merkityksellistä, onko tämä niin sanottu vahingonaiheuttaja ollut puutteista tietoinen, jolloin myös piilevät virheet riittävät korvausvelvollisuuden muodostumiseen.⁶² Näyttövelvollisuus olosuhteiden turvallisuudesta ja täydestä tuottamuksen puutteesta on tilojen tai muun vastaavan ympäristön ylläpitäjällä⁶³.

Kotimaisessa oikeuskäytännössä korostuneen huolellisuusvelvoitteen alle lukeutuvasta vastuusta tavallisimpia esimerkkejä ovat erilaiset talvikunnossapitoon liittyvät vahinkotilanteet yleisillä teillä ja kiinteistöjen piha-alueilla. Tyypillinen vahinkotapahtuma

⁵⁹ Hahto 2008. s. 7.

⁶⁰ Hemmo 2005a. s. 36.

⁶¹ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 74.

⁶² Hahto 2008. s. 7.

⁶³ Hemmo 2005a. s. 37.

voisikin olla vaikkapa talvisaikaan puutteellisen hiekoituksen vuoksi vastaavasta tapahtunut liukastuminen asunto-osakeyhtiön pihalla.

2.2.5 Ankara vastuu

Ankara vastuu on luonteeltaan objektiivista ja tuottamuksetonta vastuuta, mikä tarkoittaa, että vahingonkorvausvelvollisuus syntyy, vaikka asianosaisen henkilön toiminnassa ei olisi ollut mitään moitittavaa ja vahingonaiheuttaja kykenisi vielä todistamaan menettelleensä kaikin puolin huolellisesti⁶⁴. Toisin sanottuna vastuun syntymiseksi ei siis edellytetä olettamusta tahallisuudesta tai yleisen huolellisuusvelvoitteen rikkomisesta. Ankaraa vastuuta sovelletaan lähtökohtaisesti sellaisiin toimintoihin, joissa on mukana huomattava vahingonvaara ja tuottamuksellinen vastuu ei toisi riittävästi turvaa muille yhteiskunnan jäsenille vahinkotilanteissa.⁶⁵

Kirjoitetun lain osalta ankaraa vastuuta esiintyy tietyissä erityislaeissa, kuten esimerkiksi raideliikennevastuulaissa (5.2.1999/113), ilmailulaissa (7.11.2014/864), liikennevakuutuslaissa (17.6.2016/460), laissa eräiden ympäristölle aiheutuneiden vahinkojen korjauksesta (29.5.2009/383), ydinvastuulaissa (8.6.1972/484), tuotevastuulaissa (17.8.1990/694), potilasvakuutuslaissa (22.8.2019/948) ja tietosuojalaissa (5.12.2018/1050). Kuten näistä erityislaeistakin käy ilmi, poikkeuksellisen vahingonvaaran aiheuttaviin toimintoihin luetaan varsinkin erilaiset tavat tuottaa energiaa, liikennöinti monessa eri muodoissaan, vaarallisiin ja vahingollisiin aineisiin ja tuotteisiin liittyvä toiminta sekä suojatun tiedon tallentaminen ja käyttö⁶⁶.

Laista riippuen, osa ankaran vastuun pohjalta vahingonkorvausvastuun luovista normeista perustaa vahingonkorvausvastuun vahingonaiheuttajalle itselleen, kun taas osassa korvaus perustuu vakuutus pohjaisiin korvausjärjestelmiin. Erityislainsäädännön ulkopuolella tietyt toiminnat ovat myös tulleet ankaran vastuun piiriin oikeuskäytännössä tapahtuneen kehityksen ja vakiintumisen kautta. Tutkielman kontekstissa relevanttia on kuitenkin puhua yksinomaan vahingonkorvausmuotoisesta ankarasta

⁶⁴ Hemmo 2005b. s. 28.

⁶⁵ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 74.

⁶⁶ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 74.

vastuusta, jota löytyy lainsäädännöstä muun muassa tuotevastuulaista, raidevastuulaista sekä laista eräiden ympäristölle aiheutuneiden vahinkojen korjaamisesta.⁶⁷

Ankaran vastuun piirissä toiminnan harjoittaja vastaa lähtökohtaisesti kaikkien niiden toimijoiden teoista, joista ankaran vastuun alueelle luettava vahinko aiheutuu. Toiminnan harjoittajan vastuun piiriin kuuluvat siten myös työntekijöidensä aiheuttamat vahingot.⁶⁸ Tässä yhteydessä tärkeimpinä työnantajavastuun perustajina vahingonkorvauslain ulkopuolella voidaan mainita ainakin raideliikennevastuulaki ja merilaki.⁶⁹

2.2.6 Isännänvastuun sijoittuminen eri vastuun lajien välille

Toisinaan korvausvastuu voi perustua myös muun kuin korvausvelvollisen henkilön tahalliseen tai tuottamukselliseen toimintaan.⁷⁰ Isännänvastuu onkin vastuutyypinä varsin mielenkiintoinen, sillä se ei puhtaasti kuulu tuottamusvastuun eikä ankaran vastuun alle, vaikka siinä on selkeitä piirteitä kummastakin.

Isännänvastuulla on vastuun syntymekanismien kannalta paljon yhteistä korostuneen huolellisuusvelvoitteen alle lukeutuvan toiminnan kanssa⁷¹, sillä vastaavilla ”harmaan alueen” vastuutyypeillä korvausvelvollisuus voi seurata pelkästään siitä, että vahingon aiheuttaneen seikan turvallisuus on omistaja-aseman, tilan pitämisen tai juuri työnantaja-aseman perusteella tietyn henkilön vastuulla. Vastuuseen voi joutua pelkän aseman perusteella, vaikkei olisi ollut itse millään lailla osallinen vahingon syntymiseen tai edes tietoinen vahinkoon mahdollisesti johtaneista turvallisuuspuutteista. Vaikka näin syntyvä korvausvelvollisuutta ei voida täysin mieltää tuottamuksesta riippumattomaksi, on kuitenkin turvallista sanoa, että vahingon aiheutumisen tuottamuksellinen elementti on ainakin tältä kannalta tarkasteltuna varsin heikko⁷².

Isännänvastuun luokittelussa joko tuottamusvastuun tai ankaran vastuun alueelle kyse on lähinnä ongelmasta näkökulman valinnan kanssa, sillä vastuu näyttäytyy hyvin

⁶⁷ Hemmo 2005a. s. 91.

⁶⁸ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 222.

⁶⁹ Ks. raideliikennevastuulaki 3.1 § ja 5.1 § sekä merilaki 7:1 §.

⁷⁰ Saarnilehto 2007a. s. 15.

⁷¹ Muun muassa koneen ja laitteen, kiinteistön omistajan sekä yleisen tilan pitäjän vastuu.

⁷² Hahto 2008. s. 7.

erilaisena riippuen siitä, tarkastellaanko korvausvastuun perustavaa vahinkoa työnantajan vai työntekijäosapuolen näkökulmasta. VahL 3:1 §:n mukaan työnantaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka työntekijä tai tähän rinnastettava taho virheellään tai laiminlyönnillään työssä aiheuttaa. Kuten lainkohdasta voidaan huomata, isännänvastuun syntyminen on seurausta työntekijätahon virheestä tai laiminlyönnistä, jolloin ainakin vahinkoa aiheuttanut työntekijä on selvästi syylistynyt tuottamukselliseen toimintaan. Koska vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuksen voidaan osoittaa olevan olemassa edes tälle yhdelle tilanteessa vaikuttaneelle osapuolelle, työntekijäosapuolen näkökulmasta tarkasteltuna tilanne täyttää tuottamusvastuun kriteerit. Tässä mielessä isännänvastuuta voidaan siis perustellusti pitää osana tuottamusvastuuta.

VahL 2:1 §:n yleisestä korvaussäännöstä poiketen, isännänvastuun piirissä aiheutetusta vahingosta seuraava korvausvelvollisuus ei kuitenkaan lankea vahingon tosiasiallisesti aiheuttaneelle osapuolelle, eli työntekijälle tai tähän verrattavalle taholle, vaan korvausseuraamukset kantaa ensisijaisesti työnantaja. Työnantaja onkin isännänvastuunsa perusteella korvausvastuussa työntekijätahon työssä tuottamuksellaan aiheuttamista vahingoista täysin isännän omasta toiminnasta riippumatta. Vastuu syntyy, vaikkei isäntä olisi millään lailla myötävaikuttanut vahingon syntymiseen ja tämän oma toiminta olisi ollut kaikin puolin virheetöntä. Tyypillistä on myös, että ainut toteen näytettävä tuottamus ja yhteys vahinkoon löytyy itse vahingon aiheuttaneelta työntekijältä tai muulta tähän rinnastettavalta taholta.

Koska isännän on siis mahdollista joutua korvausvastuuseen pelkästä työnantaja- asemastaan johtuen eikä isännän omaa tuottamusta tarvitse lainkaan pystyä osoittamaan korvausvastuun edellytyksenä, tältä kannalta tarkasteltuna voidaan pätevästi argumentoida isännänvastuun edustavan ainakin työntekijäosapuolelle vastuulajiltaan ankaraa vastuuta.

2.3 Sopimuksen sisäisen vahingonkorvausvastuun perusteet

2.3.1 Korvausvastuu sopimukseen perustuen

Toisin kuin sopimuksen ulkoisen vastuun tapauksessa, sopimusperusteisesta vahingonkorvausvastuusta ei ole olemassa mitään yleislakia, vaan korvausnormisto koostuu

pääasiassa lakiin kirjaamattomista säännöistä ja periaatteista⁷³. Näiden lisäksi sopimusperusteisen vastuun erityisistä tyyppitilanteista säädellään myös eräissä erityislaeissa, kuten esimerkiksi kuluttajansuojalaissa (20.1.1978/38) ja kauppalaissa (27.3.1987/355). Huomattavaa kuitenkin on, että sopimusperusteista korvausvastuuta kahden elinkeinonharjoittajan välillä käsittelevät lait ovat suurelta osin sopimusvapauteen perustuen dispositiivisia, mikä tarkoittaa, että lainsäädännöstä voidaan poiketa yksinkertaisesti sopimalla asiasta toisin osapuolten välillä.

Sopimusperusteinen korvausvastuu syntyy yleensä silloin, kun sopimusosapuoli ei täytä asianmukaisella tavalla omaa sitoumustaan, sopimusta on rikottu ja velvoitteista ei ole suoriuduttu osapuolten ennalta määrittelemällä tavalla⁷⁴. Vahingonkorvausvelvollisuus voi syntyä yhtä lailla sopimusta purettaessa kuin myös sopimuksen voimassaoloaikana ja mahdollisiin korvattaviin eriin voivat kuulua muun muassa sopimusrikkomuksen aiheuttamat reklamaatio- ja selvittelykustannukset, kulut sivullisella teetetystä oikaisusta, tulon menetys tai vaikkapa virheen aiheuttama henkilö- tai esinevahinko⁷⁵.

Toisin kuin lakisääteisessä vastuussa, sopimusperusteisessa vastuussa käytetään yleisesti käännteistä todistustaakkaa. Tämä tarkoittaa, että vahingonkärsijän tulee vain osoittaa kärsineensä vahinkoa sopimuskumppaninsa menettelystä johtuen, jonka jälkeen sopimuskumppani on automaattisesti tästä vastuussa, ellei tämä kykene erikseen osoittamaan, että vahingonkorvausedellytykset eivät ole hänen osaltaan olemassa⁷⁶.

Koska vastuu syntyy oikeustoimeen perustuen, sopimuksen sisäisessä vastuussa vastuuperusteet ovat myös erilaisia, kuin mitä deliktivastuun yhteydessä on esitetty. Sopimuksen sisäisessä vastuussa vastuuperusteet perustuvat lähtökohtaisesti kirjoitettuun lakiin ja nämä voidaan jakaa kontrolli-, eskulpaatio- ja tuottamusvastuuseen sekä hieman harvinaisemmin ilmeneviin poikkeuksettomaan ja ankaraan vastuuseen.

2.3.2 Kontrolli-, tuottamus- ja eskulpaatiovastuu

⁷³ Norros 2007. s. 93–94.

⁷⁴ Saarnilehto 2007a. s. 15.

⁷⁵ Hemmo 2008. s. 451.

⁷⁶ Hoppu, Hoppu, Hoppu 2020. s. 292–293.

Kontrollivastuun perusteella korvataan ainoastaan välittömiä vahinkoja, jotka ovat aiheutuneet tuotteen virheestä tai viivästyisestä. Suorituksen virheellisyys johtaa vastuuperusteen mukaisesti suoraan korvausvelvollisuuteen, ellei sopimusvelallinen pysty osoittamaan suoritusvirheen johtuneen ylivoimaisesta esteestä. Tällöin edellytetään, että este on ollut hänen vaikutusmahdollisuuksiensa ulkopuolella, sopimuksentekohetkellä ennakoimaton sekä sellainen, jota ei myöskään ole voitu kohtuudella välttää tai sen seuraamuksia estää.⁷⁷

Koska kontrollivastuulla korvataan vain välittömiä vahinkoja, välilliset vahingot sen sijaan jäävät korvattavaksi tuottamusvastuun piiriin. Kauppalain 13:67 §:n mukaan välillisenä vahinkona pidetään sellaista vahinkoa, joka aiheutuu tuotannon tai liikevaihdon keskeytymisestä tai vähenemisestä, muun omaisuuden kuin myydyin tavaran rikkoutumisesta tai myydyin tavaran kelvottomuudesta käyttötarkoitukseensa. Välillisenä vahinkona voidaan tässä yhteydessä pitää myös saamatta jäänyttä voittoa sivullisen kanssa täyttämättä jääneestä sopimuksesta aiheutuen tai muuta saman kaltaista vaikeasti ennakoitavaa vahinkoa.

Sopimusoikeudellisissa kontekstissa tuottamusvastuuta pidetään kontrollivastuuta hiekkaman vaikeammin täytettävissä olevana vastuuperusteena ja esimerkiksi kauppa- ja kuluttajansuojalain mukaan tuottamuksen puuttuminen rajaa tietyt vahingot kokonaan korvausvastuun ulkopuolelle⁷⁸. Käytännössä tarkka rajanveto välillisten ja välittömien vahinkojen välille voi kuitenkin olla haastavaa, mikä osaltaan aiheuttaa ongelmia oikean vastuuperusteen valinnalle.

Ylipäätään kaikki sopimustyyppit ja sopimusperusteiset vahingot eivät kuitenkaan sovellu jaettavaksi joko kontrolli- tai tuottamusvastuun alle. Tässä yhteydessä omana vastuuperusteenaan tulee mainittavaksi myös ekskulpaatiovastuu, jota voidaan pitää käänteiseen todistustaakkaan perustuvana tuottamusvastuun versiona. Ekskulpaatiovastuuta sovellettaessa suoritushäiriön toteamisen jälkeen korvausvastuuseen tuomitseminen ei edellytä velallisen toiminnan huolellisuuden arviointia ja tämän tuottamuksellisen

⁷⁷ Hemmo 2005a. s. 301–302.

⁷⁸ Hemmo 2005b. s. 19.

menettelyn toteamista, vaan tuottamuskysymys tulee ylipäätään selvitettäväksi ainoastaan, jos velallinen väittää menetelleensä huolellisesti. Korvausvastuulta kuitenkin vältytään, mikäli velallinen onnistuu todistamaan menetelleensä kaikin puolin huolellisesti. Ekskulpaatiovastuu vastuuperusteena korostuu varsinkin sellaisissa sopimustilanteissa, joissa toinen sopimusosapuoli pitää hallussaan sopimusikumppaninsa omaisuutta, kuten esimerkiksi erilaisten säilytys- ja neuvontapalveluiden yhteydessä.⁷⁹

2.3.3 Ankaru ja poikkeukseton vastuu

Kontrolli-, tuottamus- ja ekskulpaatiovastuun lisäksi sopimusoikeudessa esiintyy myös tietyissä yhteyksissä poikkeuksetonta ja ankaraa vastuuta. Nämä ovat perusluonteeltaan hyvin samankaltaisia ja ne voidaan jopa kumpikin käsittää ankaruun eri muodoiksi, jonka vuoksi niitä ei monesti käsitellä erillään. Suurin ero näiden kahden vastuuperusteiden välillä löytyy kulloinkin käytettävissä olevista vapautumisperusteista.

Poikkeukseton vastuu liitetään usein kuluttajasuhteisiin ja irtaimen kohdistuviin suoritusvirheisiin. Tämän lisäksi vastuuperuste voi kuitenkin tulla kyseeseen silloin, kun elinkeinonharjoittaja erityisesti sitoutuu vastaamaan jostakin tietystä seikasta, mutta tämän suoritus ei lopulta vastaakaan sovittua.⁸⁰ Tällöin palveluntarjoaja tai myyjä vastaa virheellisen suorituksen aiheuttamista välittömistä vahingoista aina, eikä mitkään perusteet vastuusta vapautumiselle tule kysymykseen, ylivoimainen este mukaan lukien.⁸¹

Muu ankara vastuu on hyvin lähellä poikkeuksetonta vastuuta ja oikeastaan ainoana erottavana seikkana voidaankin pitää näistä ainoastaan ankaruun piirissä esiintyviä vapautumisperusteita, jotka nekin kuitenkin ovat hyvin suppeat. Yleisesti ankaruun vastuun alle voidaan laskea kuuluvaksi esimerkiksi myyjän vastuu oikeudellisesta virheestä irtaimen kaupassa sekä velallisen velvollisuus maksaa rahavelka.⁸²

2.3.4 Vastuunrajoitusehdot

⁷⁹ Hemmo 2008. s. 459–461.

⁸⁰ Mononen 2004. s. 1394.

⁸¹ Hemmo 2005b. s. 19–20.

⁸² Hemmo 2008. s. 454–455.

Sopimusperusteisen korvausvastuun suuruuteen voidaan usein vaikuttaa parhaiten sopimuksen laadintavaiheessa ottamalla mukaan erilaisia vastuunrajoitusehtoja. Sopimuksessa voidaan siis esimerkiksi sopia, että korvausvastuulla on yläraja tai että tietyn tyyppisistä tapauksista aiheutuvat sopimusrikkomukset jäävät kokonaan korvausvastuun ulkopuolelle. Tavallista on myös sulkea vaikeasti ennakoitavat ja vaikutettavat välilliset vahingot kokonaan korvausvastuun ulkopuolelle. Huomattavaa kuitenkin on, että mikäli korvausvastuusta on säädetty pakottavalla lainsäädännöllä, vastuun rajoittaminen osapuolten välisen sopimuksen vastuunrajoitusehdoilla ei myöskään ole mahdollista, vaan kyseiset sopimusehdot ovat pätemättömiä. Vastuunrajoitusehdot myös menettävät merkityksensä, jos sopimusrikkomus on ollut törkeästä huolimattomuudesta johtuva tai tahallisesti aiheutettu⁸³

⁸³ Hemmo 2005b. s. 19.

3 ISÄNNÄNVASTUUN NORMIPOHJA

3.1 Perusteet isännänvastuun olemassaololle ja sen tavoitteet

3.1.1 Isännänvastuun lähtökohtia elinkeinotoiminnan järjestämisen ja oikeudellisten peruseriaatteiden kautta

Mikäli perusteet vahingonkorvaukselle ovat olemassa, tavallisinta on, että vahingon välittömän aiheuttaja vastaa itse korvauksesta vahingonkärsijälle, mikä yleisellä tasolla ajateltuna tuntuukin varsin luonnolliselta. Tällaisesta yksinkertaisesta oikeudenmukaisuudesta voidaan toisinaan kuitenkin poiketa, sillä on olemassa syitä, joiden vuoksi vastuun kasautumista pelkästään vahingon aiheuttajan harteille ei aina pidetä tarkoituksenmukaisena. Myös isännänvastuu on peräisin vastaavasta tarpeesta jakaa vahingosta aiheutuvia seurauksia uudelleen työnantajan ja työntekijän asemassa olevan toimijan välillä paremman vahingonkorvausoikeudellisen lopputuloksen aikaansaamiseksi.

Isännänvastuun tarpeellisuus korostuu yhteiskunnassa, jossa elinkeinotoimintaa järjestetään käyttämällä työntekijöitä pelkkien yksittäisten ja itsenäisten pienien toimijoiden sijaan. Mikäli työntekijä joutuisi aina itse kantamaan täysimääräisen vahingonkorvausvastuun kolmansille osapuolille työssään aiheuttamista vahingoista, voidaan olettaa, että tämä johtaisi työntekijöiden osalta ylivarovaiseen käyttäytymiseen ja elinkeinotoiminnan kannalta varsin tehottomaan lopputulokseen, kun työssä tavallisestikin taustalla vaikuttavia riskejä alettaisiin aktiivisesti välttämään.⁸⁴ Kun yksittäisen työntekijän riski joutua merkittävään henkilökohtaiseen vastuuseen on pienempi, ei jokaisessa työtehtävässä vaikuttavaan vahingonvaaraan tarvitse käyttää niin paljon resursseja, millä onkin suotuinen vaikutus yksittäisen työntekijän ja organisaation tuottavuuteen.

Isännänvastuun toimintamekanismi mukailee myös muita kotimaisessa oikeuskäsitelmissä hyvänä pidettyjä peruseriaatteita, kuten heikomman osapuolen suojaa. On yleisesti tunnustettu tosiasia, että usein erilaisien oikeustoimien osanottajat ovat keskenään toimintamahdollisuuksiltaan erilaisissa, ja jopa merkittävän epäsuhtaisissa asemissa. Selkeiden väärinkäytösten estämiseksi ja lähtöasetelman tasaamiseksi suhteen heikompa osapuolta on tietyissä tilanteissa pyritty suojaamaan lainsäädännöllä.

⁸⁴ Hemmo 2005. s. 54.

Vahingonkorvauslain ulkopuolella heikomman osapuolen suojaa esiintyy lainsäädännössä muun muassa laissa asuinhuoneiston vuokrauksesta (31.3.1995/481), kuluttajan-suojalaissa ja työsopimuslaissa. Vahingonkorvauslakiin sen sijaan käsitys heikommasta ja vahvemmassa osapuolesta voidaan johtaa pitkälti työsopimuslain ja työoikeudellisen suojeluperiaatteen kautta yhtenevästi ja lähtökohtaisesti jokainen työntekijä nähdäänkin heikompana kuin yksikään työnantaja⁸⁵. Toisin kuin työsopimuslaissa, vahingonkorvauslaki ei kuitenkaan sisällä aivan samanlaista kahdenkeskistä epäsuhtaa pelkästään työntekijän ja työnantajan välillä, vaan isännänvastuu suoja työntekijää tai tähän verrattavaa tahoja paitsi työnantajaansa kohtaan, mutta myös kolmansiin osapuoliin nähden.

Työnantajalle voi syntyä työnsuorittajaansa kohtaan regressioikeus, jonka perusteella tämä voi vaatia työntekijältä korvausta tämän työssään aiheuttamastaan vahingosta, jonka työnantaja on joutunut korvaamaan isännänvastuunsa perusteella ulkopuoliselle. Tässäkin tapauksessa työnsuorittaja on kuitenkin varsin suojatussa asemassa, sillä tämän oma korvausvastuu realisoituu tosiasiallisesti vain harvoin ja on silloinkin usein rajattu vain kohtuulliseksi katsottuun määrään. Täysi korvaus tulisi regressioikeuden kautta kysymykseen lähinnä silloin, kun vahinko on aiheutettu tahallisella toiminnalla. Olisikin jokseenkin kummallista, mikäli pelkkä työsuhteeseen verrattava asema vähentäisi työnsuorittajan omaa vastuuta isännän kustannuksella silloinkin, kun vahinkoa on aiheutettu täysin tietoisesti ja jopa isännän intressipiirin vastaisesti.

3.1.2 Työsuorituksen ulkoistamisen ei tule kaventaa työn teettäjän omaa vastuuta

Työssä sattuneista virheistä syntyvän vahingonkorvausvastuun allokoimista myös työnantajan kannettavaksi puoltaa sekin, että jo vahingonkorvausoikeudellisten peruseriaatteen mukaisesti työn toimeksiantajan ei lähtökohtaisesti tulisi pystyä kaventamaan tai välttämään omaa vastuutaan vain delegoimalla työsuorituksen toisen tehtäväksi. Työn teettäjä ei siis voi, eikä tämän tulekaan voida päästä eroon vahingonkorvausvastuustaan vain ulkoistamalla työsuoritus jonkin muun tahon hoidettavaksi.

⁸⁵ Bruun, von Koskull 2004. s. 20–21.

Samanlaista arvomaailmaa heijastaa myös sopimusperusteisen vahingonkorvausvastuun perussääntö, jonka mukaan jokainen vastaa käyttämiensä täytäntöönpanoapulaisten teoista kuten omistaan. Vastaavia perusteluja onkin käytetty aikanaan vahingonkorvauslakia säätäessä; hallituksen esityksessä vahingonkorvauslaiksi on jo silloisen oikeustilan vallitessa tunnustettu isännänvastuun perusteeksi, ettei työnantajan tule voida vapautua vastuusta toimintansa yhteydessä aiheutuvista vahingoista vain siksi, että työn johto ja valvonta on siirretty osittain tai kokonaan toiselle taholle⁸⁶.

3.1.3 Toiminnasta saadun hyödyn ja vastuun tasapaino

Perusajatuksena isännänvastuusta vahingonkorvauslakiin säädettäessä on ollut se, että riskin vahinkojen korvaamisesta tulisi kantaa sen osapuolen, joka myös hyötyy toiminnasta taloudellisesti. Tämä merkitsee sitä, että työssä tuottamuksella aiheutettujen vahinkojen korvaamisessa työnantajalla on tärkeä rooli ja lähtökohtaisesti työnantaja onkin ensisijaisesti korvausvelvollinen vahingonkärsijää kohtaan.⁸⁷ Työnantajan vastuuta on kuitenkin nähty tarpeelliseksi rajoittaa siten, että isännänvastuulla katetaan ainoastaan työntekijän työtä suorittaessaan aiheuttamat tuottamusvahingot, mikä rajaa tahallisen toiminnan vahinkoseuraamukset lähtökohtaisesti⁸⁸ isännänvastuun soveltamisalan ulkopuolelle.

Vaikka työnantajalla ja työntekijällä on toiminnassaan osittain yhteiset intressit, työntekijäpuolen työstään saama korvaus rajoittuu kuitenkin yleensä työstä maksettuun ja ennalta sovittuun vastikkeeseen, eli palkkaan. Jos työnantajalla ei ole voimassa minkäänlaisia harvinaisempia yrityksen osakekurssista tai tuloksesta riippuvia dynaamisia bonuskäytäntöjä työntekijöiden palkitsemiseen, voidaan perustellusti sanoa, että palkan suuruus on ainakin lyhyellä tähtäimellä yrityksen liiketoimintapäätöksistä riippumaton. Palkanmaksua lukuun ottamatta, kaikki muu taloudellinen hyöty työn suorittajan toiminnasta jää myös viime kädessä tämän työnantajalle. Koska työntekijän työstään saama vastike ei siis kompensoi yritystoiminnan riskejä, myöskään vastuun näistä riskeistä ei

⁸⁶ HE 187/1973. s. 9.

⁸⁷ Saarnilehto 2007a. s. 75.

⁸⁸ Pois lukien ne harvat tilanteet, joissa tietyn vahingonteon vaara on kyseiselle toiminnalle tyypillinen.

pitäisi mahdollisten korvausvelvollisuuksien muodossa olla työntekijöiden tai muiden näihin verrattavien työn suorittajien kannettavana.⁸⁹

3.1.4 Osapuolten vaikutusmahdollisuudet vahinkojen syntymisen olosuhteisiin ja vahinkoriskien hallintaan

Työsuhteen osapuolet ovat jo oikeussuhteensa luonteesta johtuen keskenään hyvin erilaisissa rooleissa ja omaavat siten myös toisistaan poikkeavia oikeuksia ja velvollisuuksia. Vahingonkorvausoikeuden ja isännänvastuun näkökulmasta tämä oikeussuhteen ”luonnollinen epätasapaino” ilmenee muun muassa siten, että työnantajan ja työntekijän mahdollisuudet vaikuttaa vahinkojen syntymiseen ja vahinkoriskien hallintaan omalla toiminnallaan ovat kovin epäsuhtaiset.

Työnantajalla on jo asemansa perusteella työn direktio-oikeus, eli oikeus johtaa ja valvoa tehtävää työtä sekä järjestää se haluamallaan tavalla. Tämän oikeuden voidaan katsoa sisältävän myös työnantajan yleisen huolehtimisvelvoitteen vastuita, mistä johtuu, että suurin vastuu työympäristön ja työtehtävien turvallisuudesta onkin työnantajalla itsellään. Direktio-oikeuden puitteissa työnantaja saa myös päättää muun muassa työn laadusta, riittävän koulutuksen määrästä ja työssä käytettävistä turvalaitteista, jotka niin ikään ovat myös omiaan vaikuttamaan vahinkoalttiuteen työtehtävien suorittamisen yhteydessä.⁹⁰

Työntekijöiden vaikutusmahdollisuudet työympäristön ja -tehtävien turvallisuuteen ovat sen sijaan huomattavasti suppeammat. Työsopimuslain 3:2 §:n mukaan työntekijän on noudatettava työtehtävien ja -olojen edellyttämää huolellisuutta sekä huolehdittava käytössään olevin keinoin niin omasta, kuin muidenkin työpaikalla olevien työntekijöiden turvallisuudesta. Työntekijän on myös ilmoitettava työnantajalle työpaikan rakenteissa, koneissa, laitteissa sekä välineistössä havaitsemistaan vioista ja puutteista, joista saattaa aiheutua tapaturman tai sairastumisen vaara. Työturvallisuuslain (23.8.2002/738) 4:23 §:n mukaan työntekijällä on myös oikeus pidättäytyä työn tekemisestä, mikäli tästä aiheutuu vakavaa vaaraa työntekijän omalle tai muiden

⁸⁹ Saarnilehto 2007a. s. 75.

⁹⁰ Tiitinen, Kröger 2012. s. 161–163.

työntekijöiden hengelle tai terveydelle. Toisin sanottuna työntekijän käytettävissä olevat keinot vaikuttaa työympäristöönsä käsittävät siis lähinnä työnantajalle raportoinnin, mikäli selkeitä turvallisuuspuutteita esiintyy, sekä äärimmäisissä tilanteissa työn suorittamisen väliaikaisen keskeyttämisen. Käytännössä kuitenkin työntekijän rooliksi usein jää vain suorittaa hänelle määrätyt työtehtävät ilman sen kummempia realistisia vaikutusmahdollisuuksia työtapoihin tai niihin puitteisiin, joissa työ suoritetaan⁹¹. Koska työntekijän vaikutusmahdollisuudet ovat tosiasiasa rajalliset, voidaan argumentoida, ettei työntekijän tai tähän rinnastettavan tahon tulisi myöskään joutua kantamaan ensisijaista vastuuta vahingoista, joiden syntyminen on suurelta osin heidän oman vaikutuspiirinsä ulkopuolella.

Sen lisäksi, että työnantajalla on huomattavasti paremmat mahdollisuudet vaikuttaa työntekijöiden työolosuhteisiin käytännössä, on nähtävissä myös viitteitä siitä, että isännänvastuun piiriin kuuluvat vahingot liittyvät usein sellaisiin vahinkoriskeihin, jotka ovat juuri tämän kyseisen työnantajan harjoittamalle toiminnalle ominaisia⁹². Vahingonkorvausvastuun uudelleenjakoa isännänvastuun perusteella voidaan siis puoltaa myös sillä, että toiminnan riskit ja työntekijän välittömästi aiheuttamat vahingot eivät välttämättä toistuisi samanlaisina jonkin toisen työnantajan palveluksessa.

Hallituksen esityksessä vahingonkorvauslaiksi isännänvastuun tarpeellisuutta on myös perusteltu tarkastelemalla aiheutuvan vahingon syy-yhteysetjua pidemmällä aikajännteellä. Lainvalmisteluaineiston mukaan työntekijän tai muun epäitsenäisen työnsuorittajan aiheuttamaa vahinkoa voidaan useinkin pitää luettavana lopulliseksi seuraukseksi työnantajan tai työnjohdon omasta aiemmasta huolimattomuudesta.⁹³

3.1.5 Vahingonkorvauksen taloudelliset implikaatiot sekä vahingonkärsijän oikeussuoja

Vahingon aiheutumisen fyysisten olosuhteiden hallinnan lisäksi, työnantajan ja työntekijän asemissa on myös eroja vahingosta seuraavien taloudellisten vaikutusten käsitteilyssä. Mikäli vahinkoriski pääsee realisoitumaan, työnantajalla on tällöin käytettävissään

⁹¹ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 200.

⁹² Mielityinen 2006. s. 362.

⁹³ HE 187/1973. s. 9.

useampia eri keinoja tästä aiheutuvien negatiivisten taloudellisten vaikutusten minimoimiseksi.

Työnantaja voi muun muassa vakuuttaa toiminnastaan aiheutuvia riskejä pois toisen kannettavaksi ottamalla esimerkiksi vastuuvakuutuksen ja näin pyrkiä välttämään tai vähentämään tosiasiaassa maksettavaksi tulevan korvauksen taloudellista merkitystä. Mahdolliset vakuutusmaksut voidaan myös kirjanpidossa käsitellä yrityksen toiminnasta aiheutuvina kuluina⁹⁴. Riskien vakuuttamisen lisäksi työnantajalla on myös mahdollisuus pulverisoida jo toteutuneita ja vielä toteutumattomia vahingonkorvauskustannuksia tuotteiden hintoihin ja siten vähentää niiden merkitystä todellisella tapahtumahetkellä⁹⁵.

Sen lisäksi, että työntekijöiltä ei lähtökohtaisesti voida edellyttää samalaajuista riskienhallintaa kuin muilta elinkeinonharjoittajilta, voidaan myös pitää oletettavana, että pienenkin korvauksen taloudellinen merkitys olisi yksittäiselle työntekijälle huomattavasti suurempi kuin työnantajalle.⁹⁶ Vaikka työnantajan ensisijainen korvausvelvollisuus isännävastuun perusteella luonnollisesti parantaakin yksittäisen työntekijän taloudellista asemaa, sillä on myös toinen tärkeä funktio vahingonkorvauksen lopullisen suorittamisen ja vahingonkärsijän oikeussuojan turvaajana. Tämä perustuu siihen, että työnantajalla voidaan lähes aina olettaa olevan yksittäistä työntekijää parempi maksukyky. Mikäli vastuu vahingonkorvauksen suorittamisesta jäisi yksin työtehtäviä isännän lukuun suorittaneelle osapuolelle, olisi mahdollista ja korvauksen suuruudesta riippuen todennäköistäkin, että vahingonkärsijä jäisi joko osittain tai täysin ilman korvausta, kun työntekijällä ei olisi korvaukseen tarvittavaa varallisuutta. Korvausmäärät voivat varsinkin työntekijän näkökulmasta nousta merkittäviksi ja työntekijän tuomitseminen täyteen korvaukseen aiheuttamastaan vahingosta voikin helposti näyttäytyä yksilön kannalta kohtuuttomana⁹⁷.

⁹⁴ HE 187/1973. s. 9.

⁹⁵ Hemmo 2005. s. 54.

⁹⁶ Virtanen 2011. s. 219.

⁹⁷ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 76.

Mielenkiintoisina, vaikkakin hivenen irrallisina, tekijöinä isännänvastuun olemassaolon perustajana ja vahingonkärsijän oikeusvarmuuteen vaikuttavina seikkoina näkyvät myös yleisön vahingonkorvaustilanteille asettamat odotukset. Kolmannet osapuolet nimittäin usein odottavat työntekijän tai tähän rinnastettavan epäitsenäisen työsuorittajan toimivan työnantajansa lukuun. Tältä kannalta ainakin ulkopuolisten tahojen mielestä on luonnollista, että myös vastuu mahdollisista vahingoista lankeaa työn teettäjän kannettavaksi, varsinkin kun vahinkoa aiheuttanut toiminta on suoritettu työnantajan tiloissa tai muuten näkyvästi tämän tunnusten alla.⁹⁸

Vaikka voidaankin pitää varsin epätodennäköisenä, että kaikki edellä mainitut isännänvastuuta tukevat seikat vaikuttaisivat samoissa tilanteissa, vahingonkorvauslain esitöissä on kuitenkin selvästi nähty, että jopa erillään esiintyessään nämä kaikki yhdessä muodostavat riittävän perusteen isännänvastuun instituution olemassaololle.⁹⁹

3.2 Isännänvastuun soveltamisedellytykset vahingonkorvauslain 3:1 §:n mukaan

3.2.1 Lähtökohtia

Vahl 3:1 §:n mukaan ”työnantaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka työntekijä virheellään tai laiminlyönnillään työssä aiheuttaa. Työnantajana pidetään myös sitä, joka antaa tehtävän sellaiselle itsenäiselle yrittäjälle, joka huomioon ottaen toimeksiantosuhteen pysyvyys, työn laatu ja muut olosuhteet on rinnastettavissa työntekijään”.

Vahingonkorvausvastuu isännänvastuun perusteella voi siis lain mukaan tulla sovellettavaksi ainoastaan, mikäli kaikki edellä mainitut edellytykset täyttyvät; vahinkoa aiheuttaneen tahon tulee kuulua isännän vastuupiiriin joko suoraan työntekijänä tai muuna tähän verrattavana tahona, vahingon tulee olla aiheutettu joko virheellä tai laiminlyönnillä ja vahingon tulee olla aiheutettu työssä. Selvitettäessä isännänvastuun rajoja, olennaiseksi muodostuukin näiden elementtien lähempi tarkastelu toisistaan erillään.

Yksinkertaisimmillaan isännänvastuuseen perustuvan vahingonkorvausvelvollisuuden osoittaminen on silloin, kun vahinkoa aiheuttanut taho pystytään yksilöimään isännän

⁹⁸ Hemmo 2005. s. 54.

⁹⁹ HE 187/1973. s. 9.

vastuupiiriin suoraan ja ongelmitta kuuluvaksi työntekijäksi, jonka kohdalla täyttyvät kaikki perinteisen työsuhteen elementit. Tilanne ei kuitenkaan vielä merkittävästi vaikeudu, vaikka aiheutunutta vahinkoa ei pystyttäisi osoittamaan kenenkään yksittäisen työntekijän vastuulle, sillä isännänvastuun perusteeksi riittää myös niin sanottu anonyymi tuottamus. Tämä tarkoittaa, että vahinkoa aiheuttaneen toiminnan tuottamussellisuus voidaan siis tarvittaessa vahvistaa ilman yksittäistä syyllistä, sillä pelkkä vahingon aiheutumistavan yleiskuvaus riittää usein osoittamaan, että joku että joku korvausvelvollisen organisaation vastuupiiriin kuuluva henkilö on menetellyt moitittavasti.¹⁰⁰

Isännänvastuun osoittaminen muodostuukin todella hankalaksi yleensä vasta silloin, kun vahinkoa aiheuttanut taho ei syytä tai toisesta sovi perinteiseen työntekijärooliin tai täytä tämän aseman vaatimia edellytyksiä. Näin tilanne voi olla esimerkiksi eräillä itsenäisillä yrittäjillä ja elinkeinonharjoittajilla. Jotta työnantajan vahingonkorvausvastuu voidaan tässä yhteydessä perustaa isännänvastuun perusteella, tulee käyttää tapauskohtaista harkintaa sen suhteen, missä määrin näitä toimijoita voidaan pitää vahingonkorvauslain tarkoittamalla tavalla työntekijään verrattavina yksiköinä. Ongelmalliseksi muodostuukin tällöin rajanveto ja sen selvittäminen, milloin kyseessä on puhtaasti kahden oikeushenkilön välinen muu sopimussuhde ja milloin isännänvastuun edellyttämä työsuhteeseen rinnastettava tilanne.

Tämän pohdinnan lopputuloksella on suuri merkitys kolmannelle osapuolelle aiheutetuissa vahingoissa niin vahingonkorvausvelvollisuuden kohdistamisen kuin laajuudenkin kannalta. Työsuhteeseen verrattavan aseman olemassaolo määrittää nimittäin sen, käsitelläänkö vahinko ja sen mahdollinen korvaaminen sopimuksen ulkoisen isännänvastuun vaiko muun vahingonkorvauslain tai erikoislain mukaisesti.¹⁰¹

3.2.2 Virheellään tai laiminlyönnillään työssä aiheuttaa

Vahingonkorvauslain mukaan isännänvastuun soveltaminen tulee kysymykseen ainoastaan silloin, kun vahinko on aiheutettu työajalla ja työtehtäviä suoritettaessa. Tämä tarkoittaa, että työnantaja ei ole vastuussa vahingoista, jotka tapahtuvat työajan

¹⁰⁰ Hemmo 2005a. s. 53.

¹⁰¹ Hemmo 1998. s. 20–21.

ulkopuolella tai jotka ylittävät selkeästi työtehtävien rajat ja ovat kyseisen työntekijän työhön kuulumattomia. Esimerkkeinä tällaisista tilanteista voisivat olla vaikkapa vahingon aiheuttaminen käyttämällä työvälineistöä työnkuvaan kuulumattomalla tavalla, asiakkaalta varastaminen tai äärimmäisenä esimerkkinä työaikana tapahtunut kolmannen osapuolen pahoinpitely.¹⁰²

Edellä mainittu isännänvastuun perussääntö ei kuitenkaan ole täysin aukoton. Jo hallituksen esityksessä vahingonkorvauslaiksi esitetään, että tietyt työnsuorittajan teot voivat aiheuttaa työnantajalle korvausvastuun, vaikka ne eivät olisi itse työsuorituksen osia. Tällaisena tekona mainitaan erikseen muun muassa varomattoman tupakoinnin aiheuttamat palovahingot¹⁰³. Isännänvastuuta tavallisten työtehtävien rajat ylittävistä toiminnasta syntyneistä vahingoista voidaan lainvalmisteluaineiston mukaan pitää perusteltuna, mikäli työhön liittyy sen luonteen vuoksi vastaavanlaisen vahingon riski. Tavallisesta poiketen myös jopa tahallisesti aiheutetut vahingot voisivat kuulua isännänvastuun piiriin ja siten työnantajan vastuulle, mikäli vastaavan vahingon vaara on kyseiselle toiminnalle tyyppillinen.¹⁰⁴ Kyseessä voisi tällöin olla esimerkiksi poliisin tai järjestyksenvalvojan käyttämät ylimitoitettut toimet häiriökäyttäytyvän henkilön taltuttamiseen. Vaikka työntekijä saattaa aiheuttaa vahingon ylittäessään toimivaltansa tai rikkoessaan työnantajan asettamia ohjeita, näissäkin tilanteissa on kiinnitetty erityistä huomiota isännänvastuuta puoltavana seikkana siihen, että vahinkoa aiheuttanut toiminta on kuitenkin työnantajan intressien mukainen.¹⁰⁵

3.2.3 Työntekijä

Työntekijän käsitteen määrittelyyn ei ole vahingonkorvauslaissa otettu juuri kantaa, vaan myös vahingonkorvausoikeudellinen työntekijän perusmääritelmä johdetaan yleensä työsopimuslaista. Tästä huolimatta vahingonkorvausoikeutta ei ole sidottu yhteen tiukkaan työoikeudelliseen työntekijäkäsitteen määritelmään, vaan usein nämä

¹⁰² Hemmo 2005a. s.56.

¹⁰³ Eri asia on, voidaanko tupakoimalla aiheutettuja vahinkoja pitää nykypäivänä minkään työn luonteen kuuluvana.

¹⁰⁴ HE 187/1973. s. 16.

¹⁰⁵ Hemmo 2005a. s. 56.

työsuhteen määrittelevät seikat tulevatkin epäselvien tilanteiden yhteydessä yhä uudelleen pohdittavaksi oikeuskäytännössä¹⁰⁶.

Lähtökohtaisesti työntekijöiksi katsotaan kaikki ne henkilöt, joilla on määräaikainen tai toistaiseksi voimassa oleva työsuhteinen sopimus. Koska työsuhteinen sopimus kuitenkin voidaan tehdä tavallisen kirjallisen muodon lisäksi myös suullisesti (tai jopa konkludenttisesti), jolloin mitään varsinaista työsuhtedokumenttia ei välttämättä synny, on perusteltua pyrkiä määrittämään työsuhteen olemassaoloa tämän lisäksi myös muiden tekijöiden kautta. Huomattavaa on kuitenkin myös, että kahden toimijan välistä sopimusta voidaan pitää työsuhteisena vain, jos sopimuksen käsittämä oikeussuhde täyttää muutkin työsuhteen tunnusmerkit.¹⁰⁷ Nämä työsuhteelle asetetut vaatimukset löytyvät tiivistetysti työsuhtelain (26.1.2001/55) 1:1 §:stä, jossa työsuhteisella ”työntekijä tai työntekijät yhdessä työyhteisönä sitoutuvat henkilökohtaisesti tekemään työtä työnantajan lukuun tämän johdon ja valvonnan alaisena palkkaa tai muuta vastiketta vastaan”. Yksinkertaistettuna siis pelkän sopimuksen lisäksi työsuhte edellyttää, että työ tulee tehdä vastikkeellisesti toisen lukuun siten, että työnantajalla on oikeus johtaa ja valvoa tehtävää työtä.

Vaikka vastikkeesta ei olisi sovittu lainkaan, voi kyseessä silti olla työsuhte, mikäli tapauksen tosiseikastosta käy ilmi, ettei työtä ole tarkoitettu suoritettavaksi vastikkeetta¹⁰⁸. Työstä saatavan vastikkeen ei myöskään tarvitse olla varsinaista palkkaa perinteisessä muodossaan rahapalkkana, vaan vastikkeellisen työn määritelmän voidaan katsoa täyttyvän oikeastaan lähes mistä tahansa varallisuusarvoisesta edusta, kuten esimerkiksi velan lyhentymisestä tai voitonsaannin mahdollisuudesta. Työstä saadun korvauksen ei myöskään tarvitse mennä työntekijälle itselleen, vaan työtä voidaan pitää vastikkeellisena jopa silloin, kun työskentelemällä saatu etu on mennyt jollekin muulle, kuin työn alkuperäiselle suorittajalle, kuten vaikka tämän lähisukulaiselle tai puolisolle.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Virtanen 2011. s. 220.

¹⁰⁷ Bruun, von Koskull 2004. s. 25–27.

¹⁰⁸ Hemmo 2005. s. 55.

¹⁰⁹ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 204.

Työsuhteen olemassaoloa ei poissulje myöskään se, vaikka työntekijä suorittaisi työn kokonaan kotoaan käsin omilla työvälineillään käymättä kertaakaan varsinaisella työpaikallaan.¹¹⁰ Isännänvastuun kannalta huomionarvoista on, että väliä ei ole edes sillä, kokevatko työntekijä ja työnantaja olevansa itse työsuhteessa keskenään. Työntekijäksi käsitetäänkin yhtä lailla myös niin sanotusti pimeää työtä tekevä, joten työsuhteen ja mahdollisen isännän korvausvelvollisuuden katsotaan olevan olemassa, vaikka kaikki lain määrittämät työnantaja-asemaan liittyvät velvoitteet eivät suhteessa täytyisikään.¹¹¹ Työsopimuslain lisäksi työntekijän käsitettä on lainsäädännössä määritelty myös muun muassa työtaturma- ja ammattitautilaissa (24.4.2015/459), mutta perusmääritelmä johdetaan tässäkin työsopimuslain sekä muutamien ammattiryhmäspesifien erityislakien¹¹² mukaisesti.

Yleensä työsuhteen tai työntekijäaseman selvittäminen on jo pelkän työsopimuksen perusteella kohtuullisen selkeää ja kiistatonta, eikä kysymys isännänvastuun mahdollisesta pätemisestä tai pätemättömyydestä siten tule usein sen tarkemmin pohdittavaksi, saati sitten käsiteltäväksi oikeusasteissa. Perusmuodossaan työsuhteet mielletäänkin luonnollisen henkilön ja työnantajan väliseksi yksinkertaisiksi oikeussuhteiksi, mutta vahingonkorvausoikeudellisessa käsittelyssä isännänvastuun yhteydessä esiin nousevat useimmin epätyypillisemmät suhteet. Näissä työn suorittava osapuoli ei välttämättä ole luonnollinen henkilö eikä osapuolten välillä ole nimenomaista työsopimusta, vaan esimerkiksi urakkasopimus tai muu sopimus työn suorittamisesta. Tästä on kyse silloin, kun työnsuorittajana on oma itsenäinen elinkeinonharjoittajansa tai yhtiönsä, joka kuitenkin toimii työn toimeksiantajaan nähden hyvin läheisesti työsuhdetta muistuttavassa roolissa.

3.3 Isännänvastuuta erikoislainsäädännöllä, deliktiperusteella ja sopimussuhteessa

3.3.1 Isännänvastuuta eri tavoilla

¹¹⁰ Hemmo 2005. s. 55.

¹¹¹ Hemmo 2005. s. 55.

¹¹² Näistä esimerkkeinä muun muassa merityösopimuslaki (30.12.2015/1650), valtion virkamieslaki (19.8.1994/750/), kunnan ja hyvinvointialueen viranhaltijasta annettu laki (11.4.2003/304) sekä kirkkolaki (26.11.1993/1054).

Lähtökohtaisesti jokainen vastaa itse omista teoistaan ja aiheuttamistaan korvauskelpoisista vahingoista, ellei ole olemassa erityistä syytä siihen, miksi vahinkoseuraamusten pitäisi tulla jonkin toisen tahon kannettaviksi. Vahingonkorvausvastuu voikin tulla uudelleen jaettavaksi muun muassa silloin, kun vahinko on aiheutunut järjestäytyneen taloudellisen toiminnan piirissä ja kun vahingonaiheuttaja on tehnyt toimenpiteitä toisen lukuun sekä tämän taloudellisten intressien edistämiseksi.¹¹³ Tästä on pohjimmiltaan kyse myös silloin, kun työnantaja vastaa työnsuorittajansa aiheuttamasta vahingosta isännänvastuun perusteella.

Vaikka isännänvastuusta on nimenomaisia säädöksiä vain vahingonkorvauslaissa, yleensä isännänvastuusta puhuttaessa tarkoitetaan kuitenkin paitsi työn toimeksiantajan vastuuta työntekijän tai tähän rinnastettavan tahon aiheuttamista vahingoista Vahl 3:1 §:n perusteella, myös työn toimeksiantajan vahingonkorvauslain ulkopuolista vastuuta käyttämiensä täytäntöönpanoapulaisten suorituksista. Kyse on kummassakin tapauksessa hyvin samankaltaisesta vastuun syntyperusteesta, mutta isännänvastuun yksityiskohtaisemmat säännöt vaihtelevat hieman sen mukaan, onko kyse sopimuksen ulkoisesta vai sopimusperusteisesta vastuusta¹¹⁴.

Isännänvastuu sopimussuhteessa on laajempaa ja ankarampaa kuin sopimuksen ulkoisessa vastuussa, sillä deliktiperusteisessa vastuussa itsenäisten yrittäjien aiheuttamat vahingot jäävät monesti isännänvastuun alueen ulkopuolelle. Jotta itsenäisen yrittäjän tai elinkeinonharjoittajan aiheuttama vahinko tulisi sopimuksen ulkoisessa kontekstissa työn toimeksiantajan vastattavaksi isännänvastuun perusteella, tämän itsenäisen työnsuorittajan tulee olla olosuhteiltaan riittävällä tavalla rinnastettavissa toimeksiantajan omaan työntekijään. Sopimusperusteisessa isännänvastuussa vastuun perustana nojataan sen sijaan lähinnä yksityisoikeuden ja sopimusoikeuden tärkeimpiin peruseriaateisiin, joiden mukaan sopimukset on pidettävä (pacta sunt servanda). Tämän mukaisesti omasta vastuusta ei siis voi vapautua vain ulkoistamalla suorituksensa jonkin muun

¹¹³ Hemmo 1998. s. 110.

¹¹⁴ Hemmo 1998. s. 112.

tahon hoidettavaksi, eli toisin sanottuna sopimusperusteisessa vastuussa sopimusosa-puoli vastaa käyttämiensä täytäntöönpanoapulaisten teoista kuin omistaan.¹¹⁵

3.3.2 Korvausvastuu perustuen erityislakiin, naapurussuhteisiin, korostuneeseen huolellisuusveloitteeseen tai ankaraan vastuuseen

Vastuu itsenäisestä yrittäjästä sopimussuhteen ulkopuolisessa kontekstissa voi joissain tilanteissa syntyä myös erityislakiin perustuen. Tällaisia vahingonkorvausvastuun perustavia erityislakeja ovat muun muassa laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (13.6.2003/460), merilaki, raideliikennevastuulaki sekä sähköturvallisuuslaki (16.12.2016/1135). Lainsäädännön lisäksi vastuu itsenäisestä yrittäjästä sopimussuhteen ulkopuolisessa kontekstissa voi syntyä myös silloin, kun vahinko liittyy esimerkiksi naapuruussuhteisiin tai se on aiheutettu sellaisella vaarallisella toiminnalla, joka jo itsessään kuuluu korostuneen huolellisuusveloitteen tai ankaran vastuun piiriin. Oikeuskäytännössä sopimuksen ulkoinen vastuu itsenäisestä yrittäjästä on edustettuna usein varsinkin silloin, kun harjoitettu toiminta on korostuneen huolellisuusveloitteen vuoksi lähellä ankaraa vastuuta, eli kyse on niin sanotusta vaarantamisvastuusta.¹¹⁶

KKO:1994:122: Asunto-osakeyhtiö oli palkannut urakoitsijan A suorittamaan räjäytystyötä asunto-osakeyhtiön omistamalla tontilla. Räjäytystyön suorittamisen jälkeen naapuritonteilla olevien B:n ja C:n omakotitaloihin huomattiin tulleen vaurioita. Asunto-osakeyhtiö oli itse laiminlyönyt työkohteen vakuuttamisen sekä sen varmistamisen, että urakoitsijalla itsellään olisi asianmukainen vakuutus. A tiesi, ettei työkohdetta ollut vakuutettu, vaikka räjäytystyön kohde sijaitsi tiheästi asutulla alueella ja tästä huolimatta suoritti työn. Vaurioituneissa omakotitaloissa ei voitu näyttää olevan rakennevirheitä, jotka olisivat myötävaikuttaneet vahingon syntymiseen eikä vaurioiden voitu katsoa syntyneen mistään muusta syystä kuin suoritetusta räjäytystyöstä. Räjäytystöiden katsottiin kuuluvan sellaiseksi vaaralliseksi toiminnaksi, joka mahdollistaa vahingonkorvausvelvollisuuden syntymisen tuottamuksesta riippumatta. Näin ollen räjäytystöistä aiheutuneiden

¹¹⁵ Hemmo 2005a. s. 4.

¹¹⁶ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 225–226.

vahinkojen todettiin kuuluvan yhtä lailla työn teettäjälle ja sen suorittajalle, eli korvaus tuomittiin asunto-osakeyhtiön ja A:n maksettavaksi yhteisvastuullisesti.

Edellä esitetty tapaus onkin hyvä esimerkki itsenäisen yrittäjän teoista suoraan johtuvasta vahingonkorvausvastuusta kolmansia osapuolia kohtaan sopimussuhteen ja vahingonkorvauslain ulkopuolella. Tapauksessa vahingonkorvausvastuu perustuu lain tai varsinaisen oikeustoimen sijaan puhtaasti toimeksiannon luonteeseen, sillä räjäytystoimintaa pidetään sellaisena vaarantamisvastuun ja korostuneen huolellisuusvelvoitteen piiriin kuuluvaa riskialttiina toimintana, josta seuraavat vahingot on korvattava ankaran vastuun perusteella omasta tuottamuksesta riippumatta. Mielenkiintoista on kuitenkin huomata, että työn teettäjän vahingonkorvausvastuuta arvioitaessa painoarvoa oli annettu suuresti tämän henkilölajille; korvausvastuun syntyedellytyksenä nimittäin pidettiin, että räjäytystoimeksiannon antanut taho oli tässä tapauksessa asunto-osakeyhtiö, eli kyseessä oli juridinen henkilö. Tätä voidaan pitää merkityksellisenä, sillä korkeimman oikeuden aiemman ratkaisukäytännön perusteella luonnolliset henkilöt eivät räjäytystöiden teettäjänä ole vastuussa kolmansille osapuolille aiheutuneista vahingoista, mikäli räjäytystöiden teettäminen ei liity heidän ammattitoimintaansa¹¹⁷.

Tapauksessa KKO:1994:122 työn teettäjän vahingonkorvausvastuuta puoltavana seikkana korkeimmassa oikeudessa otettiin huomioon sekin, että työ oli suoritettu asunto-osakeyhtiön omistamalla tontilla, yhtiön toimesta ja sen lukuun. Varsinkin asunto-osakeyhtiön toimialan roolia yhteisvastuuseen tuomitsemisessa on korostanut kommentaarissaan myös Määttä; olihan asunto-osakeyhtiön toimialana omistaa tontti ja sille kuuluvat asuinrakennukset, mikä liitti tehdyn räjäytystyön olennaisesti sen päätoimintaan¹¹⁸. Osittain samanlaista kantaa tapauksen suhteen tukee myös Mielityinen väitöskirjassaan; hänen mukaansa ero luonnollisten ja juridisten henkilöiden kohtelussa heijastaa yleensä reilun haittajan periaatetta, mutta ei ota aina riittäväällä tavalla huomioon työn toimeksiantajan tosiasiallisia olosuhteita. Mielityisen mielestä toimeksiantajan joutuminen vastuuseen henkilölajinsa perusteella ei välttämättä ole perusteltua silloin,

¹¹⁷ Vrt. KKO:1988:35, jossa vahinkoa kolmannelle aiheuttanut räjäytystyö on suoritettu toimeksiantajan oman omakotitalon rakentamisen yhteydessä.

¹¹⁸ Määttä 2005. s. 308.

kun rakennuttajina ja asunto-osakeyhtiön omistajina ovat muutamat yksityishenkilöt, jotka ovat rakennuttamassa itselleen kotia eivätkä aikeissa myydä sitä pian ulkopuolisille varsinaisessa ansaintatarkoituksessa.¹¹⁹

Edellä mainitussa esimerkissä vahingonkorvausvastuu itsenäisen yrittäjän sivulliselle aiheuttamasta vahingosta perustui lainsäädännön tai kahdenkeskisen sopimussuhteen sijaan toiminnan riskialttiiseen luonteeseen. Tässäkin yhteydessä vastuuarvioinnissa oli kuitenkin nähtävissä useita vahingonkorvauslain mukaisen isännänvastuun kanssa yhteisiä piirteitä. Tyypillistä kummassakin tapauksessa on muun muassa tarkastella vahinkoa aiheuttaneesta toiminnasta saadun hyödyn jakautumista ja sitä, miten osapuolet ovat huolehtineet riskienhallinnan toteutumisesta mahdollisuuksiensa mukaan.

3.4 Vastuunormin valinnan problematiikkaa

3.4.1 Vahingonkorvauslain soveltamisala VahL 1:1 §:n mukaan

Vaikka vastuuseen itsenäisestä yrittäjästä tai elinkeinonharjoittajasta voi joutua usealla eri tavalla, yleensä suurimmat tulkintaongelmat isännänvastuun soveltavuutta arvioitaessa syntyvät siitä, onko vahinko aiheutunut sopimuksen sisäisessä vai ulkoisessa kontekstissa ja mitä lainsäädäntöä ja normeja aiheutuneen vahingon korvaamiseen on mahdollista käyttää. Perusmuodossaan sopimuksenulkoisiin vahinkoihin sovelletaan yleislakina vahingonkorvauslakia, mutta sopimuksen sisäisten vahinkojen korvausperiaatteet sen sijaan riippuvat sopimustyyppikohtaisesta lainsäädännöstä sekä osapuolten välisestä sopimuksesta itsestään¹²⁰. Vahinkotilanteet voivat kuitenkin olla tätä monimutkaisempiäkin ja mahdollista on muun muassa, että vahinkoa aiheuttanut toiminta on tapahtunut sopimussuhteen sisällä, mutta vahinko ei silti sinällään kuulu sopimustyyppikohtaisen lainsäädännön tai osapuolten välisen sopimuksenkaan piiriin. Rajanveto sopimuksen sisäisen ja sopimuksen ulkoisen vastuun välillä voi siis toisinaan olla häilyvää, mikä näkyikin hyvin myös eräissä isännänvastuun alle kuuluvissa vastuukysymyksissä.

Kenties suurimman haasteen vastuunormin valintaan tuo se, että isännänvastuu instituutioon perustuu pohjimmiltaan vahingonkorvauslakiin, mutta VahL 1:1 §:n mukaan

¹¹⁹ Mielityinen 2010. s. 154.

¹²⁰ Hemmo 1998. s. 28–29.

lain soveltamisalasta puhuttaessa ”laki ei kuitenkaan koske, ellei tässä tai muussa laissa toisin säädetä, sopimukseen perustuvaa tai muussa laissa säädettyä korvausvastuuta”. Tämän mukaan sopimukseen perustuva vastuu on siis täysin rajattu lain soveltamisalan ulkopuolelle, ellei tästä ole löydettävissä muuta vahingonkorvausvastuun perustavaa erityissäädöstä. Huomattavaa on, että tällaista säädöstä, joka perustaisi isännänvastuun työnantajan ja tämän sopimusosapuolen välille, ei kuitenkaan ole olemassa.¹²¹ Koska sopimussuhteen sisäisiä vahinkoja ei siis suoraan koske vahingonkorvauslaki tai kovin usein muuten erityislait¹²², korvausvastuun syntymisen normipohja voi eräissä tapauksissa olla hyvinkin hankala määrittää esimerkiksi silloin, kun vahinko on syntynyt sopimussuhteessa, mutta ei varsinaisesti sopimusvelvoitteiden täyttämisen yhteydessä tai edes kovin olennaisesti niihin liittyen.

3.4.2 Vahingonkorvauslain ja sopimusvastuun rajapinnat

Sääntelyn puutteesta huolimatta, isännänvastuuta kuitenkin tosiasiallisesti esiintyy myös sopimuksen piirissä aiheutetuissa vahingoissa, vaikkei tälle löydykään suoraa pohjaa lainsäädännöstä. Vahingonkorvauslain ja sopimusperusteisen vastuun hankalaa suhdetta on avattu tarkemmin oikeuskirjallisuudessa, mutta on silti jokseenkin epäselvää, missä määrin vahingonkorvauslain on tarkoitettu soveltuvan sellaisiin vahinkotilanteisiin sopimusosapuolten välillä, joissa aiheutunut vahinko ei liity varsinaisten sopimusvelvoitteiden rikkomiseen.

Sanamuotonsa mukaan vahingonkorvauslaki ei koske sopimukseen perustuvaa sopimusvastuuta, mutta tällöin merkitykselliseksi muodostuu, miten vahingon sopimusperusteisuus määritellään. Voidaan siis kysyä, tulisiko tämän ymmärtää tarkoittavan tiukasti kaikkia mahdollisia tilanteita, joissa osapuolet ovat sopimussuhteessa keskenään, vaiko rajatumpaa joukkoa tapauksia, joissa samasta korvausvastuusta olisi jo sopimalla päätetty osapuolten välillä. Mikäli sopimusperusteisuuden nähtäisiin tarkoittavan kaikkia niitä tilanteita, joissa vahingonkärsijän ja vahinkoa aiheuttaneen osapuolen välillä on mikä tahansa sopimussuhde, vahingonkorvauslakia ei voitaisi automaattisesti soveltaa

¹²¹ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 215–216.

¹²² Pois lukien tietyt spesifit ja toimialakohtaiset, edellisessä alaluvussakin mainitut, poikkeukset.

lainkaan sopimussuhteen kattavuudesta tai luonteesta riippumatta. Mikäli taas sopimusperusteisuuden nähtäisiin tarkoittavan vain niitä tilanteita, joissa käsiteltävä vahinko olisi aiheutunut sopimusvelvoitteiden täyttämisen yhteydessä, vahingonkorvauslaki soveltuisi sopimusosapuoltenkin välille sellaisiin muihin vahinkoihin, joissa ei olisi kyse sopimusvelvoitteiden täyttämättä jäämisestä eikä syntyvästä vahingonkorvausvollisuudesta olisi säädetty muussa lainsäädännössä tai siihen olisi otettu kantaa osapuolten välisessä sopimuksessa.¹²³

Edellä esitellyistä tulkintatavoista varsinkin jälkimmäistä ja sallivampaa tulkintaa voidaan pitää perusteltuna, sillä vahinkohan voi myös sopimusosapuolten välillä aiheutua sellaisen veloitteen loukkaamisesta, joka olisi yhtä lailla voimassa ulkopuoliseenkin tahtoon nähden¹²⁴. Esimerkiksi autokaupoille tullut henkilö voisi heti kaupanteon jälkeen kolaroida uuden autonsa ja samalla vahingoittaa liikkeen muuta irtaimistoa, jolloin aiheutuneen vahingon voidaan selkeästi nähdä tapahtuneen sopimusosapuolten välillä, mutta ei varsinaisesti sopimuksen piirissä. Mikäli vastaavat tilanteet olisivat VahL 1:1 §:n perusteella suljettu täysin lain soveltamisalan ulkopuolelle, voidaan huomata, että suuri joukko erilaisia vahinkotilanteita jäisi korvausperusteeltaan hyvin hankalaan välitilaan. Ei voida pitää kohtuullisena, että pelkkä sopimussuhteen olemassaolo tekisi myös sopimukseen välittömästi liittymättömistä vahingoista korvauskelvottomia muulla perusteella.

Vahingonkorvauslain soveltumista sopimusosapuolten välille on perusteltu myös sopimukseen suoraan liittymättömien vahinkojen arvaamattomuudella suoritushäiriöihin verrattuna. Sopimusvelvoitteiden täyttämiseen ja laiminlyöntiin liittyvät riskit ja kustannukset ovat yleensä sopimusosapuolilla ennalta tiedossa tai arvioitavissa, kun taas sopimuksen piirin ulkopuolella aiheutuneet vahingot sopimuskumppaneiden välillä voivat olla huomattavasti vaikeammin arvioitavia ja ennustettavia. Ei voida pitää realistisena, että kaikkiin mahdollisiin tilanteisiin pystyttäisiin tai olisi kannattavaakaan valmistautua ennalta ottamalla näiden vahinkojen korvaaminen erillisesti mukaan sopimukseen.¹²⁵

¹²³ Norros 2007b. s. 528.

¹²⁴ Hemmo 1998. s. 31.

¹²⁵ Norros 2007b. s. 530.

Tältä kannalta voidaan myös olettaa, että lainsäätäjän tarkoituksenakaan ei ole ollut monimutkaistaa sopimussuhteita ja sopimuksia entisestään vain minimikorvaussuojan varmistamisen vuoksi.

Edellä mainittujen perusteiden valossa tarkasteltuna, vahingonkorvauslain tarkoittama vastuun sopimusperusteisuus onkin luontevinta ymmärtää siten, että lain soveltamisalan ulkopuolelle jäävät vain sellaiset vastuutilanteet, joissa loukattu käyttäytymisnormi on syntynyt puhtaasti osapuolten välisen sopimuksen perusteella, eikä vastaavaa loukkausta olisi ilman sopimusta deliktiperusteella lainkaan olemassa¹²⁶. Tärkeäksi arvioinnissa muodostuukin siis se, kuinka läheisessä yhteydessä syntynyt vahinko on sopimukseen nähden, eli vaikuttaako osapuolten välinen sopimus kyseiseen vahinkotilanteeseen ja osapuolten toimintavelvoitteisiin tilanteessa¹²⁷.

Esimerkiksi sopimusketjutilanteissa voi tietyin edellytyksin yhden sopimuslenkin estyessä tulla harkittavaksi joko sopimuksen kaksiasianosaisuuden ylittäminen suoritusportaiden välillä tai käytännössä sopimukseen perustuvan vastuun korvaaminen deliktiperusteella vahingonkorvauslain mukaan. Kun kahdenvälisestä sopimuksesta on tosiasiallisia vaikutuksia muillekin kuin välittömille sopimusosapuolille, ei vahingonkorvauslain soveltaminen kaikkiin sopimussuhteen ulkopuolisiin tilanteisiin olekaan välttämättä enää itsestään selvää.¹²⁸ Toisinaan tarkka rajanveto vastuutyypin välille voikin olla erittäin hankalaa ja voi myös olla mahdollista, ettei tilanteeseen soveltuvan vastuunormin voida aukottomasti osoittaa kuuluvan sopimusperusteisen tai sopimuksen ulkoisen vastuun alueelle, vaan pikemminkin jonnekin niiden välille määrittelemättömälle harmaalle alueelle¹²⁹.

Vastuuperusteen epäselvyydestä on kyse myös silloin, kun työntekijä tai tähän rinnastettava taho aiheuttaa vahingon työtoverilleen. Isännänvastuun näkökulmasta tilanteessa on piirteitä sekä sopimuksen sisäisestä että ulkoisesta vastuusta; vaikka varsinaisella vahingon aiheuttajalla ja vahingonkärsijällä ei olekaan minkäänlaista

¹²⁶ Hemmo 1998. s. 31.

¹²⁷ Norros 2007b. s. 530.

¹²⁸ Norros 2007a. s. 94.

¹²⁹ Norros 2018. s. 16–17.

sopimussuhdetta keskenään, kummallakin on kuitenkin olemassa työ- tai vastaava toimintasuhteet työnantajansa kanssa. Tämän vuoksi he ovat näkökulmasta riippuen katsottavissa paitsi työnantajansa työntekijöiksi vahingonkorvauslain alla, myös työnantajan suoritusapulaisiksi, joiden teoista tämän on vastattava jo sopimusoikeudellisten perussääntöjen pohjalta.¹³⁰ Näkökulman valinnalla ei kuitenkaan tässä yhteydessä ole suurta merkityseroa, sillä isännällä on lähtökohtaisesti kummallakin tulkintatavalla tilanteessa ensisijainen vahingonkorvausvastuu ja työntekijän oma vastuu on joka tapauksessa yhtä rajattu.

Vakiintuneena tulkintana sopimussuhteessa aiheutuneisiin vahinkoihin onkin yleisesti pidetty sopimusperusteisen ja vahingonkorvauslakiin perustuvan vastuun yhdistelmää¹³¹. Väistymisperiaatteen mukaisesti vahingonkorvauslakia toissijaisena yleislakina ei sovelleta, mikäli aiheutuneen vahingon korvaamista säätelee sopimus tai jokin muu erityislaki. Sen sijaan rinnakkaisperiaatteen mukaisesti on kuitenkin mahdollista, että saman vahingon korvaamiseen voidaan soveltaa kahta järjestelmää, mikäli kummankin soveltamisedellytykset täyttyvät.¹³² Tässä yhteydessä on kuitenkin huomattava, että korvaukseen voidaan kuitenkin tuomita vain yhden järjestelmän perusteella, eli vahingonkorvauksen saaminen moninkertaisena ei ole rikastumiskiellon periaatteen vuoksi mahdollista. Kahden korvausjärjestelmän soveltuessa on myös huomion arvoista, että sopimusoikeudellinen korvausvastuu voi johtaa korvauksen saajan kannalta vahingonkorvauslakiin perustuvaa vastuuta parempaan lopputulokseen, sillä puhtaita varallisuusvahinkoja korvataan sopimusoikeudellisella perusteella huomattavasti useammin kuin vahingonkorvauslain mukaan¹³³.

Kuten jo edellä käsitelty, vahingonkorvauslaki ei siis sovellu sopimuksen täyttämiseen, sopimusvelvoitteisiin tai muutenkaan suoraan sopimukseen liittyviin vahinkoihin, eikä sillä siten luonnollisesti voida edes täydentää kahdenvälistä sopimussuhdetta. Mahdollisiin aukkoihin voidaan kuitenkin tällöin etsiä ratkaisua yleisistä

¹³⁰ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 215–216.

¹³¹ Norros 2007b. s. 529.

¹³² Saarnilehto 2009. s. 357–358.

¹³³ Saarnilehto 2009. s. 361.

vahingonkorvausoikeudellisista periaatteista.¹³⁴ Laajana yleislakina vahingonkorvauslaki kuitenkin heijastaa näitä peruseriaatteita itsessään jo varsin hyvin, joten voidaan pitää todennäköisenä, että sopimusvastuun aukkoja yleisillä peruseriaatteilla täydentäessä voidaan puhtaassa sopimusvastuussakin päästä toisinaan vahingonkorvauslakia läheisesti vastaavaan tulokseen.

¹³⁴ Saarnilehto 2007a. s. 30.

4 ISÄNNÄNVASTUU MUUSTA KUIN OMASTA TYÖNTEKIJÄSTÄ

4.1 Isännänvastuuta sopimuksenulkaisesti – työntekijään rinnastettava itsenäinen elinkeinonharjoittaja

4.1.1 Itsenäinen elinkeinonharjoittaja vahingonkorvausoikeudellisesti työntekijän asemassa

Erilliselle yritykselle tai muulle itsenäiselle elinkeinonharjoittajalle voidaan antaa ja ulkoistaa tehtäviä ilman, että toimeksiantaja joutuu ilman omaa tuottamustaan korvausvastuuseen työn suorittajan aiheuttamista vahingoista. Huomattavaa kuitenkin on, että tämä on mahdollista ainoastaan silloin, kun vahinko on aiheutunut sopimuksen ulkoisessa kontekstissa, sillä sopimuksen sisäisissä vahinkotilanteissa sovelletaan perusperiaatetta, jonka mukaan jokainen vastaa automaattisesti käyttämiensä toimeenpanoapu-laisten teoista kuin omistaan. Tällöin on myös selvää, että VahL 3:1 §:n mukaisella oikeussuhteen laadulla, eli sillä onko vahinkoa aiheuttanut taho yrityksen työntekijään rinnastettavissa vai ei, on vahingonkorvauksen kannalta merkitystä ainoastaan sopimuksen ulkoisen isännänvastuun kannalta.¹³⁵

Sopimuksenulkaisen isännänvastuun soveltaminen itsenäisten yrittäjien aiheuttamiin vahinkoihin on mahdollista vain, jos tämän katsotaan vahinkoa aiheuttaessaan toimineen toimeksiantajan työntekijään rinnastettavassa asemassa. Mikäli vastaavaa työntekijärinnasteista asemaa ei ole havaittavissa, vahingon korvaaminen tapahtuu normaaliin tapaan vahingonkorvauslain säännösten mukaisesti suoraan vahinkoa aiheuttaneen ja vahinkoa kärsineen tahon välillä ilman kolmatta työnantajatahoa välissä.

Vahingonaiheuttajan ja isännän välillä vallitsevan tietyyntyyppisen oikeussuhteen lisäksi yhteistä kaikille sopimuksenulkaisen isännänvastuun soveltamistilanteille on, että vahingon tulee olla aiheutettu työssä ja vahingonaiheuttajan on oltava syyllistynyt virheeseen tai laiminlyöntiin¹³⁶. Vahingonkorvausvastuu syntyy myös toimeksiantajan henkilötyyppistä riippumatta, eli väliä ei ole sillä, onko toimeksiantajana ollut esimerkiksi yritys, yksityishenkilö tai julkisyhteisö.¹³⁷ Koska perinteistä työsopimusta ei itsenäisen

¹³⁵ Hemmo 1998. s. 120.

¹³⁶ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 204.

¹³⁷ Hemmo 2005a. s. 57.

elinkeinonharjoittajan kohdalla tietenkään ole olemassa, tapauksien tulkinnassa ja työsuhteeseen verrattavan aseman tunnistamisessa merkityksellisiä kysymyksiä muun muassa ovat, että tehdäänkö työ henkilökohtaisesti ja tosiasiallisesti toisen lukuun, onko työ ollut vastikkeellista, onko työ tehty toimeksiantajan johdon ja valvonnan alaisena sekä kuinka pitkään työsuhde on kokonaisuudessaan kestänyt¹³⁸.

Mikäli itsenäinen elinkeinonharjoittaja voidaan rinnastaa yrityksen työntekijään Vahl 3:1 §:n tarkoittamalla tavalla, vahingonkorvausmielessä tilanne on lähtökohtaisesti vahingon aiheuttajalle itselleen edullisempi, sillä elinkeinonharjoittajan oma vastuu työssä aiheutetuista rajautuu Vahl 4:1 §:n mukaan samoin kuten yrityksen työntekijöillä.¹³⁹ Tämä tarkoittaa, että elinkeinonharjoittajan oma vastuu jää siis toimeksiantajayritykseen nähden sekundaariseksi ja parhaimmassa tapauksessa vahingonkorvausvelvollisuutta ei synny lainkaan, mikäli vahinko oli aiheutettu maksimissaan lievällä tuottamuksella. Koska itsenäisen yrittäjän tai elinkeinonharjoittajan työntekijärinnasteinen asema ei yleensä ole edes osapuolille itselleen kovin selkeä ja jääkin usein tuomioistuinten harkittavaksi, vahinkoa aiheuttaneen ja isäntään nähden ulkopuolisen toimijan tulee yleensä itse vedota isännänvastuuseen omaa vastuutaan supistavana seikkana.

4.1.2 Toimeksiantosuhteen pysyvyys

Muiden työsuhdeaseman tunnusmerkkien lisäksi, itsenäistä yrittäjää tai elinkeinonharjoittajaa voidaan pitää herkemmin työn toimeksiantajan vastuupiiriin kuuluvana työntekijään verrattavana tahona, mikäli toimeksiantajalla ja vahingon aiheuttaneella elinkeinonharjoittajalla on ollut keskenään yksittäistä toimeksiantoa pidempää yhteistyötä tai toimeksianto on ollut pitkäkestoinen. Tätä voidaan puoltaa muun muassa sillä, että pidemmissä toimeksiantosuhteissa toimeksiantajan edellyttämien käytäntöjen ja menetelmien voidaan katsoa tulleen tutuksi myös työnsuorittajalle, joka osaa siten paremmin soveltaa omaa toimintaansa näihin sopiviksi.

Toimeksiantosuhteen pysyvyys yhtenä työntekijäaseman arvioinnissa käytettävänä tekijänä heijastelee osaltaan myös reilun haittajaon periaatetta. Mikäli pienyrittäjä tekee

¹³⁸ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 204.

¹³⁹ Hemmo 2005a. s.58.

monia lyhytkestoisia työsuorituksia usealle eri toimeksiantajalle, näihin työsuorituksiin liittyvää vahinkoriskiä voidaan pitää helpommin luonteenomaisena juuri tämän itsenäisen työsuorittajan harjoittamalle liiketoiminnalle. Tällöin itsenäisellä elinkeinonharjoittajalla voidaan nähdä olevan toimeksiantajaansa paremmat mahdollisuudet varautua toiminnasta mahdollisesti aiheutuviin vahinkoriskeihin. Lyhyemmissä ja yksittäisissä toimeksiantosuhteissa työsuorittajan oman vahingonkorvausvastuun korostumista voidaankin siis riskienhallinnan näkökulmasta pitää varsin perusteltuna. Sen sijaan pidemmissä ja jatkuvissa toimeksiantosuhteissa työntekijärinnasteisuus ja sitä kautta sopimuksenulkoisen isännänvastuun soveltuminen on vastaavasti helpompaa, sillä työtä tehdään pidempiaikaisesti saman toimeksiantajan lukuun ja hänen hyväkseen. Työsuorittajana toimivalla itsenäisellä elinkeinonharjoittajalla ei siten välttämättä ole tässä tilanteessa käytössään samanlaisia riskienhallintamahdollisuuksia kuin toimeksiantajallaan, mikä taas puoltaa toimeksiantajan suurempaa vastuuta isännänvastuun muodossa.¹⁴⁰

KKO:1992:142: A oli itsenäisenä kaivinkoneyrittäjänä toimiessaan suorittanut maansiirtotöitä B Oy:lle. Työtehtäviä suorittaessaan A oli kaivinkoneella kiviä lastatessaan aiheuttanut vahinkoa kuljetusliike C:n omistamien kahden kuorma-auton lavoille. Avoin yhtiö C oli vaatinut A:ta ja B Oy:tä korvaamaan aiheutuneet vahingot yhteisvastuullisesti, mutta A oli kiistänyt kanteen vedoten toimineensa maansiirtotöitä suorittaessaan B Oy:n työntekijään verrattavassa asemassa, jolloin B Oy olisi vahingosta ensisijaisesti vastuussa isännänvastuunsa perusteella. A oli työskennellyt B Oy:n alaisuudessa ja tämän direktio-oikeuden alla noin 2,5 kuukauden ajan eikä ollut tällä aikavälillä suorittanut muita toimeksiantoja, vaan työskennellyt päätoimisesti B Oy:n hyväksi. Vaikka A oli aiheuttanut vahingon tuotuksellisella toiminnallaan, korkein oikeus jätti hovioikeuden päätöksen muuttamatta ja katsoi, että toimeksiannon pysyvyys, työn laatu ja muut olosuhteet huomioon ottaen A oli VahL 3:1 §:n mukaisesti rinnastettava osakeyhtiön työntekijään ja siten kuului myös tämän isännänvastuun piiriin.

Ratkaisussa KKO:1992:142 isännänvastuun soveltuvuutta puollettiin toimeksiannon pysyvyyden näkökulmasta pelkän toimeksiantosuhteen ajallisen keston lisäksi myös sillä, että toimeksiannon aikana A:n suorittamien työtuntien perusteella itsenäinen

¹⁴⁰ Mielityinen 2006. s. 371.

kaivinkoneyrittäjä oli toiminut päätoimisesti toimeksiantajansa lukuun, eikä ollut ottanut muualta muita töitä tämän kanssa samanaikaisesti. Yhdessä yli kahden kuukauden yhteistyösuhteen kanssa, muiden toimeksiantajien puute auttoi luomaan kuvaa tavallista ostopalvelua tiiviimmästä suhteesta, joka saatettiin siten rinnastaa toimijoiden väliseen työsuhteeseen Vahl 3:1 §:n tarkoittamalla tavalla. Pelkän toimeksiantosuhteen keston ja läheisyyden lisäksi muun muassa Viitanen on isännänvastuuta tutkiessaan antanut korkeimman oikeuden harkinnassa erillistä painoarvoa myös sille, että tapauksessa tehtävä työ toistui työnsuorittajan näkökulmasta samanlaisena eikä vaatinut kaivinkoneyrittäjältä itsenäistä suunnittelua tai järjestelyä¹⁴¹.

Tapausta KKO:1992:142 on kommentoinut väitöskirjassaan myös Mielityinen. Hänen mukaansa korkeimman oikeuden lopputulema ja toimeksiantajalle määrätty ensisijainen korvausvastuu noudattivat reilun haittajaon periaatetta useammallakin perusteella. Mielityinen näki, että kaivinkoneyrittäjä suoritti riskialtista työtä niin pitkäaikaisesti ja vahvasti toimeksiantajan määräysvallan alla, jolloin myös realisoitunutta vahinkoriskiä voitiin pitää toimeksiantajan liiketoiminnalle tyypillisenä. Tämän lisäksi hänen mielestään voitiin pitää oletettavana, että työn toimeksiantaja kykeni hajauttamaan vahingosta aiheutuneita kustannuksia varsin tehokkaasti riskialttiista toiminnasta hyötyvien tahojen kannettaviksi.¹⁴²

4.1.3 Työn laatu

Yhtenä työsuhdetta määrittävänä ja siten myös sopimuksenukoista isännänvastuuta tukevana tekijänä voidaan pitää työsopimuslain 1:1 §:stä löytyvää edellytystä, jonka mukaan työsuhteessa tehtävä työ tapahtuu työnantajan lukuun tämän johdon ja valvonnan alaisena. Tämä ei kuitenkaan edellytä työnantajan valtuuttaman työnjohtajan jatkuvaa paikallaoloa, vaan työnantajan valvonta- ja direktio-oikeus voi toteutua myös muilla tavoin.

Kuten eri oikeuslähteistä käy ilmi, työnantajan johdon ja valvonnan alla työskentely ei tarkoita tai edellytä toimeksiantajan toimesta reaaliaikaista valvontaa edes vahingon

¹⁴¹ Viitanen 2020. s. 128.

¹⁴² Mielityinen 2006. s. 373.

sattuessa, vaan direktio-oikeuden edellytyksen kannalta merkitykselliseksi muodostuu, olisiko työnantajalla tai toimeksiantajalla ollut mahdollisuus valvoa työtä, vaikka valvontaoikeus olisi jätetty käyttämättäkin¹⁴³. Koska tosiasiallista valvontaa ei edellytetä työntekijäaseman arvioinnissa, tämä mahdollistaa sopimuksenulkoisen isännänvastuun ulottumisen periaatteessa myös itsenäisen elinkeinonharjoittajan työsuhteeseen verrattavissa oloissa suorittamaan etätöihin tämän itse määrittämänä ajankohtana.

KKO:1997:48: Avoin yhtiö A oli suorittanut osakeyhtiö B:n kanssa solmimansa turvetuotantosopimuksen perusteella turpeen nostoa kokonaisurakointina B:n omistamalla suolla. Työkoneen kipinästä oli alkanut tulipalo, joka oli levinnyt naapurissa sijainneen kuolinpesä C:n kiinteistöön tuhoten lähes kaiken rakennuskannan irtaimistoineen. Kuolinpesä C oli vaatinut vahingonkorvausta yhteisvastuullisesti sekä B:ltä että A:lta. B:n ja A:n välisessä urakkasopimuksessa oli sovittu kolmatta osapuolta kohtaan aiheutuvan vahingonkorvausvastuun olevan urakoitsijalla, mutta tämä ei kuitenkaan yksin voinut rajoittaa kolmannen oikeutta vahingonkorvaukseen muultakin taholta. B oli ennen urakkasopimuksen tekemistä suorittanut samaa työtä käyttäen omia työntekijöitään ja tavoitteena oli kummallakin tavalla tuottaa B:n hallitsemasta turvesuosta turvetta myyntiin B:lle mahdollisimman hyvään hintaan. Vahingon aiheutuessa työtä oli suoritettu A:n toimesta käyttäen apuna sekä tämän ja aliurakoitsijoidensa omia että B:n laitteita. Urakkasopimuksessa oli korostettu A:n asemaa itsenäisenä yrittäjänä, mutta B:lle oli myös annettu suuri määräysvalta puuttua työnjohdon asemassa työn suorittamiseen. Vaikka korkein oikeus ei pitänytkaan turvetuotantoa erityisen vaarallisena toimintana, siihen nähtiin kuitenkin liittyvän ilmeinen tulipalon riski, johon varautuminen voi varsinkin kolmansilta osapuolilta olla haastavaa. Tässä yhteydessä nähtiin myös selväksi, että taloudellista hyötyä tavoitteleva toiminnan harjoittaja kantaisi riskin väistämättömistä vahingoista omasta tuottamuksestaan riippumatta. Turpeenoston tosiasiallisena toiminnan harjoittajana pidettiin tapauksessa B Oy:tä, koska sillä oli viime kädessä määräysvalta suoritettavasta työstä ja turpeenostossa käytettävä erikoisvälineistö oli myös kuulunut sille. Verrattaessa myös toiminnasta aiheutuvaa riskiä, sopimuksella tavoiteltua taloudellista hyötyä sekä osapuolten riskinottoa, avoimen yhtiön A:n toimintaa

¹⁴³ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 204.

B:hen nähden voitiin aliurakoitsijoista riippumatta pitää pikemminkin urakkapalkkaisen työntekijän toimintaan verrattavana Vahl 3:1 §:n tarkoittamalla tavalla. Korkeimman oikeuden ratkaisun mukaan vahingonkorvausvastuu kuolinpesä C:tä kohtaan jäi edellä mainituilla perusteilla kokonaisuudessaan B Oy:lle.

Esitetystä oikeustapauksesta KKO:1997:48, toimeksiantajan ja urakoitsijan välisen sopimuksen eräänä ehtona oli, että työtä suoritettaessa mahdollisesti kolmansia kohtaan aiheutuvista vahingoista vastaisi yksin urakoitsija. Sopimusehdolla ei kuitenkaan ollut tilanteessa reaalista merkitystä, sillä sopimuksen kaksiasianomaisuutta ei voida ylittää kolmannen oikeuksia rajoittavasti, jonka vuoksi kuolinpesä pystyikin esittämään vahingonkorvausvaateensa pätevästi myös toimeksiantajaa kohtaan. Vahingonkorvausvaatimus käsiteltiin tätä myöten sopimuksen ulkoisen normiston pohjalta ja korkeimman oikeuden ratkaistavaksi jäikin lähinnä vastuun allokointi oikein toimeksiantajan ja urakoitsijan välille. Tässä tarkastelussa kenties merkityksellisimmiksi seikoiksi nousivat urakoitsijan ja toimeksiantajan välinen suhde toisiinsa, sekä ne tosiasialliset olosuhteet, joissa työtä suoritettiin.

Toimeksiantaja oli ensin suorittanut samaa työtä itse käyttäen omia työntekijöitään ja lopulta erilaisia urakoitsijoita. Vaikka urakkasopimuksessa olikin korostettu avoimen yhtiön roolia toimeksiantajasta erillisenä itsenäisenä yrittäjänä, samassa yhteydessä oli kuitenkin myös painotettu toimeksiantajan direktiovaltaa työtä suoritettaessa. Varsinaisessa työkohteessa suoritettu työ tapahtui myös osakeyhtiön valvonnan ja johdon alaisena sekä tämän asettamien määrä- ja laatustandardien mukaisesti. Korkein oikeus katsoikin ratkaisussaan kaikki seikat huomioiden urakoitsijan olleen pikemminkin toimeksiantajan alaisuudessa toimivan urakkapalkkaisen työntekijän, kuin varsinaisen toiminnan harjoittajan roolissa. Vahinkoa aiheuttaneesta toiminnasta vastasi siis lopulta osakeyhtiö varsinaisena toiminnan harjoittajana, urakkasopimuksen sisällöstä riippumatta.

Mielityisen mukaan korkeimman oikeuden ratkaisun perusteet ilmensivät jälleen myös reilun haittajaon periaatetta vahinkoon osallisten välillä. Hänen mukaansa vahinkoon johti turvetuotannolle varsin tavallinen tulipalon riski, jonka aiheuttamisesta hyötyi taloudellisesti turvetuotannon harjoittaja. Vahingosta aiheutuneiden kustannusten hajautuminen riskialttiista toiminnasta hyötyvien tahojen kesken tapahtui Mielityisen

mukaan tilanteessa myös huomattavasti kattavammin työn toimeksiantajan, kuin urakoitsijan korvausvastuun kautta.¹⁴⁴

4.1.4 Yritysmuoto

Vahingonkorvauslaissa ei ole sen tarkemmin määritelty, mitä kaikkia erilaisia toimintamuotoja itsenäisen yrittäjän käsitteellä isännänvastuun yhteydessä tarkoitetaan. Ylipääntään kirjoitetun lain näkökulmasta asiaan on otettu kantaa lähinnä vain lain valmistelutöiden yhteydessä. Tällöin työntekijärinnasteisen toiminnan esimerkkitapauksena mainittiin erilaiset ammatinharjoittajat, kuten sellaiset autoilijat ja työkoneiden omistajat, jotka toimivat pitkäaikaisesti saman toimeksiantajan lukuun ja tämän sääntöjen alaisena¹⁴⁵. Tämä on kuitenkin vain yksi esimerkki isännänvastuun piiriin mahdollisesti luokituvasta toiminnasta ja pelkkä maininta autoilijoista ei siis itsessään vielä rajoita tuomioistuimia tai isännänvastuun laajuudesta käytävää keskustelua. Itsenäisen yrittäjän vahingonkorvausoikeudellisen määritelmän ja reunaehtojen puuttuessa, sopimuksenkoisen isännänvastuun soveltuvuus erilaisiin tilanteisiin määräytyykin lähtökohtaisesti oikeuskäytännön kautta tapauskohtaisen harkinnan perusteella.

Vaikka sopimuksenkoisen isännänvastuun mukaista itsenäistä yrittäjää ei voidakaan tyhjentävästi määritellä, on kuitenkin selvää, että moniin tilanteisiin tätä käsitettä ei voida mitenkään yletellä. Merkitystä voidaan antaa jälleen isännänvastuun tavoitteille, ja poissulkea ainakin sellaiset tilanteet, joissa vahingonaiheuttaja kerää itse suurimman hyödyn vahinkoa aiheuttaneesta toiminnasta, kykenee tehokkaaseen riskienhallintaan, jolla vastaavat vahingot katetaan sekä ei tulisi muutekaan kohtuuttomasti kärsimään mahdollisesta vahingonkorvausvelvollisuudesta. Näillä perusteilla voitaisiin nähdä, että isännänvastuun soveltuminen itsenäiseen yrittäjään tai elinkeinonharjoittajaan on sitä epätodennäköisempää, mitä suurempi toimija vahingonaiheuttaja on.

Samaa linjaa mukaillen, myös VahL 3:1 §:ssä käytetyn termin ”yrittäjä” voisi ”yrityksen” sijaan nähdä viittaavan siihen, että oikeuskäytännössä tulkintaa on haluttu ohjata pienimuotoisemman elinkeinotoiminnan suuntaan. Vaikka tavallisimmin itsenäisen yrittäjän

¹⁴⁴ Mielityinen 2006. s. 395.

¹⁴⁵ Lakivaliokunnan mietintö 5/1974 vp. s. 2–3.

käsitteen alle onkin nähty kuuluvaksi varsinkin omalla toiminimellä ja pitkäaikaisesti saman toimeksiantajan lukuun harjoitettu ammatti- tai muu elinkeinotoiminta, lainsäädännöllisen määritelmän puutteen vuoksi myös muutkin vaihtoehdot voivat tulla harkittaviksi.¹⁴⁶ Huomattavaa on myös, että ainakin lainvalmisteluaineiston mukaan itsenäisellä yrittäjällä voisi olla käytössään myös oma apulainen työtä suorittaessaan ilman, että tämä pelkästään tekisi työntekijärinnasteisuudesta mahdotonta¹⁴⁷. Mahdollisen työntekijäaseman arvioinnissa voidaankin apulaisia käytettäessä pitää merkittävänä seikkana sitä, kuinka suuressa roolissa yrittäjän itsensä työpanos on ollut työtä suoritettaessa ja vahingon aiheutuessa¹⁴⁸.

KKO:2004:53: Osakeyhtiömuotoisen perheyrityksen osakas oli aiheuttanut metsätyökoneetta käyttäessään sivulliselle vahingon tehdessään metsänhakuutöitä Metsähallituksen lukuun. Tapauksessa katsottiin, että vahingonkorvauslaissa tarkoitettuja itsenäisiä yrittäjiä olisivat erilaiset ammatinharjoittajat, kuten autoilijat ja työkoneneiden omistajat. Itsenäistä yrittäjää ei kuitenkaan voitaisi rinnastaa työntekijään, jos tällä oli palveluksessaan useita henkilöitä. Koska vahingonaiheuttaja oli perheyrityksen palveluksessa ja yrityksellä oli useampia työntekijöitä, häntä ei katsottu Metsähallituksen työntekijään rinnastettavaksi, vaikka muita työsuhteen edellytyksiä täytyikin.

Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2004:53 oli siinä mielessä epätyypillinen, että tarkastelun kohteena oli osakeyhtiömuotoinen yritys ja sen työntekijä VahL 3:1 §:n tarkoittamalla tavalla itsenäisenä yrittäjänä työntekijään rinnastettavassa roolissa. Työsuhteen verrattavia olosuhteita puoltavana seikkana käsittelyssä esitettiin muun muassa useiden vuosien pituinen sopimussuhde vahingonaiheuttajan perheyrityksen ja Metsähallituksen välillä. Tämän lisäksi työn johto- ja valvontaoikeuden nähtiin olevan Metsähallituksella, sillä tämä oli valvonut hakuutöiden tulosta ja sillä oli oikeus määrätä hakuut keskeytettäväksi sekä antaa työturvallisuus- ja työmaaohjeita hakuuprojektin edetessä.

¹⁴⁶ Saarnilehto 2005. s. 1024–1025.

¹⁴⁷ Lakivaliokunnan mietintö 5/1974 vp. s. 2–3.

¹⁴⁸ Ståhlberg, Karhu 2013. s. 207.

Vaikka siis osakeyhtiön ja Metsähallituksen välillä täytettiin useita työntekijäaseman edellytyksiä muun muassa työn vastikkeellisuuden, johdon valvonnan ja vuosia kestäneen työsuhteen muodossa, korkein oikeus antoi kuitenkin tulkinnassaan painoarvoa lainvalmistelutöille ja lakivaliokunnan mietinnölle. Näiden mukaan VahL 3:1 §:n ensimmäisessä momentissa mainituilla työntekijään rinnastettavissa olevilla itsenäisillä yrittäjillä tarkoitetaan sellaisia pieniä toimijoita, jotka suorittavat annettua työtehtävää itse ja mahdollisesti yhtä palveluksessaan olevaa toista henkilöä, eli niin sanottua apumiestä käyttäen.

Tapauksessa KKO 2004:53 vahingonaiheuttaja oli kuitenkin perheyrittäjänsä palveluksessa, ja yritykseen kuuluivat vahingonaiheuttajan lisäksi osakkaina hänen vanhempansa ja kaksi sisarustaan, mutta tämän lisäksi yrityksellä oli myös yhteensä yhdeksän ulkopuolista työntekijää. Harkinnassa nostettiin esiin myös, että yritystoimintaa pyöritettiin usealla metsäkoneella ja yrityksen liikevaihto oli vuonna 2000 ollut kuusi miljoonaa markkaa. Korkeimman oikeuden mukaan yrityksen ja vahingonaiheuttajan toimintaa ei voitu näillä perusteilla pitää sellaisena, että se olisi voitu rinnastaa lakivaliokunnan mietinnön ja VahL 3:1 §:n tarkoittamalla tavalla Metsähallituksen työntekijään. Perheyrittäjän työntekijän Metsähallituksen alaisuudessa työskennellessään aiheuttama vahinko ei siis voitu katsoa kuuluvan Metsähallituksen isännänvastuun piiriin.

Vaikka isännänvastuun soveltaminen ei tapauksessa lopulta tullutkaan kysymykseen, huomattavaa kuitenkin on, että tämä oli suoraan seurausta osakeyhtiön toiminnan mitataavasta, eli perheyrittäjän koosta ja liiketoiminnan asteesta, eikä yritysmuodosta itsestään. Korkein oikeus myös nimenomaisesti totesi ratkaisunsa perusteluissa, että vaikka usein isännänvastuun käsittämää toimintaa harjoitetaan omalla toiminimellä yksityisenä elinkeinonharjoittajana, yritysmuoto ei kuitenkaan voi olla asiassa ratkaiseva, vaan VahL 3:1 §:n tarkoittamana yrittäjänä voidaan hyvin pitää myös sellaista henkilöä, joka harjoittaa elinkeinotoimintaa osakeyhtiömuodossa. Vaikka onkin oletettavaa, että esimerkiksi toiminimellä tai vaikkapa kommandiittiyhtiössä elinkeinoaan harjoittava yrittäjä täyttää monesti osakeyhtiötä todennäköisemmin itsenäiselle yrittäjälle asetetut liiketoiminnan koon vaatimukset, korkein oikeus loi kuitenkin päätöksellään tärkeän ennakkotapauksen sille, että pelkkä yhtiömuoto ei voi rajoittaa isännänvastuun ulottuvuutta.

Myös Mielityinen on puoltanut korkeimman oikeuden ratkaisua ja vastuupohdintaa sen taustalla. Hänen näkemyksensä mukaan osakeyhtiömuotoisen perheyriksen toiminnan laajuus riitti jo yksin takaamaan, että yritys kykeni itsekin hajauttamaan vahinkokustannukset reilusti riskialttiista toiminnasta hyötyvien tahojen kesken. Metsähallituksen ensisijainen korvausvastuu ei siis tässä tapauksessa ollut haittajaan kannalta katsottuna tarpeellista, jonka lisäksi isännänvastuun soveltamisalan laajeneminen tapauksessa kuvattuun suurehkoon perheyriykseen olisi lisännyt soveltamiskriteerien tulkinnanvaraisuutta sekä vaikuttanut heikentävästi ratkaisujen ennakoitavuuteen. Kuten korkein oikeuskaan, Mielityinen ei näe ongelmaa perheyriksen yhtiömuodon kanssa, vaan isännänvastuun soveltumattomuutta on perusteltu vain muilla vahingon aiheuttajan henkilöön liittyvillä seikoilla.¹⁴⁹

Mainittavaa on, että isännänvastuun soveltumisen riippumattomuus vahingonaiheuttajan yhtiömuodosta on saanut osakseen myös vastustusta. Varsinkin Saarnilehto on esittänyt kritiikkiä sille, että osakeyhtiön alaisuudessa toimiva luonnollinen henkilö voitaisiin rinnastaa työnantajansa sopimuskumppanin työntekijään. Saarnilehdon mielestä on ongelmallista, että toimeksiantosopimuksen tehnyt osakeyhtiö ikään kuin katoaa itse kokonaan vastuuketjusta pois, mikä voi johtaa yhtiön sopimuskumppanin kannalta ennalta-arvaamattomiin vastuutilanteisiin, sekä myös siihen, että luonnollinen henkilö joutuu periaatteessa vastaamaan vahingonkorvauksesta ennen yhtiötä, jonka puolesta tämän on toiminut. Tämän lisäksi hän on nähnyt, että osakeyhtiön rinnastamisella toisen työntekijäksi ei ole minkäänlaista tosiasiallista vaikutusta luonnollisen henkilön asemaan, vaan osakeyhtiön työntekijän vastuu määräytyy joka tapauksessa VahL 4:1 §:n mukaisesti. Mikäli vahingonaiheuttaja toimii osakeyhtiössä toimitusjohtajana tai hallituksen jäsenenä, tämän vastuu kolmannelle aiheutuneesta vahingosta on vielä työntekijääkin lievempää, sillä vahinko tulee luonnollisen henkilön korvattavaksi ainoastaan, jos se on aiheutettu osakeyhtiölakia (21.7.2006/624) tai yhtiöjärjestyttä rikkomalla. Saarnilehto ei myöskään koe, että osakeyhtiö tarvitsee erityistä suojaa toimeksiantajaa kohtaan, sillä osakeyhtiö voi vakuuttaa tiettyjä vahinkoriskejä pois ja osakeyhtiössä

¹⁴⁹ Mielityinen 2006. s. 374.

yrittäjä ei ole henkilökohtaisessa vastuussa yhtiön veloista, toisin kuin muissa pienemmissä yhtiömuodoissa.¹⁵⁰

Vaikka Saarnilehto ei pitänytkään kommentaarissaan itse osakeyhtiön suojaamista tavoiteltavana, saati hyödyllisenä yrittäjänä toimivan luonnollisen henkilön kannalta, asia ei kuitenkaan ole aina aivan näin. Osakeyhtiöllä on kiistämättä eräitä etuja muihin yritysmuotoihin nähden, kuten se, että osakeyhtiö ja yhtiön omistaja ovat toisistaan erillisiä vastuusubjekteja ja omistaja vastaakin yhtiön velvoitteista vain sijoitettuun pääomaan asti, eikä siten joudu itse henkilökohtaiseen vastuuseen yrityksen velvoitteista. Kuten ratkaisusta KKO 2004:53 kuitenkin kävi ilmi, isännänvastuun ulottuminen osakeyhtiöön edellyttää toiminnalta samaa pienimuotoisuutta kuin muiltakin elinkeinonharjoittamisen tavoilta, jolloin tämä raja yrityksen ja yrittäjän väliltä hämärtyy helposti. Tavallista onkin, että yrittäjä käyttää henkilökohtaista omaisuuttaan ja jopa henkilötausta osakeyhtiön lainojen vakuutena, jolloin osakeyhtiötä kohtaavalla suurella vahingonkorvausvastuulla voi olla mittavia negatiivisia vaikutuksia myös yritystoimintaa harjoittavan luonnollisen henkilön kannalta. Mikäli yhtenä lainsäätäjän tarkoituksena isännänvastuun taustalla voidaan nähdä olevan heikomman osapuolen suojaaminen, pelkkä vahingonaiheuttajan toiminnan harjoittamiseen käyttämän yhtiömuodon ei pitäisi tällöin olla isännänvastuun soveltumisen kokonaan estävä seikka.

Saarnilehdon kritiikkiä isännänvastuun soveltamisalan laajenemisesta osakeyhtiöihin on tärkeää tulkita myös aikansa tuotteena. Tapauksessa KKO 2004:53, asiaa on käsitelty käräjäoikeudessa ensimmäisen kerran jo vuonna 2001 ja oman kommenttinsa Saarnilehto on esittänyt vuonna 2005. Yhtiöoikeuden alalla on tämän jälkeen tapahtunut monia muutoksia, joiden vuoksi liiketoiminnan harjoittaminen osakeyhtiömuodossa on nykyään 2000-luvun alkuun verrattuna huomattavasti yleisempää. Kenties merkittävimpanä hetkenä tällä kehityskaarella voidaan pitää vuotta 2019, jolloin yksityisten osakeyhtiöiden 2500 euron vähimmäisosakepääoman vaatimus poistui osakeyhtiölaista. Hallituksen esityksen mukaan muutoksella oli tarkoitus helpottaa ammatin harjoittamista sekä muuta mikro- ja pienyritystoimintaa ilman henkilökohtaista vastuuta, sekä helpottaa

¹⁵⁰ Saarnilehto 2005. s. 1027–1030.

myös osakeyhtiön perustamista ja osakeyhtiömuodon käyttämistä uusien pienyritysten kohdalla.¹⁵¹ Vähimmäisosakepääoman poistuminen on merkittävänä tekijänä madaltanut osakeyhtiön perustamisen kynnyksiä myös varsin pienimuotoisen liiketoiminnan ja sellaisten yrittäjien kohdalla, joille tämä ei ennen välttämättä olisi ollut mahdollista. Ei siis sinänsä olekaan ihme, että osakeyhtiö on jopa noussut Suomen yleisimmäksi yhtiömuodoksi¹⁵².

Osakeyhtiöiden yleistymisen myös aiempaa vaatimattoman liiketoiminnan yhteydessä johtaa luonnollisesti siihen, että muiden ammatinharjoittamismuotojen suosio on vastaavasti suhteellisesti vähentynyt. Tämä heijastuu osaltaan myös vahingonkorvausoikeuteen ja isännänvastuuseen. Voidaankin perustellusti sanoa, että Saarnilehdon osakeyhtiöt isännänvastuun ulkopuolelle sulkevalla kannanotolla on nykyaikana vielä vähemmän sijaa kuin julkaisuajankohtanaan. Kun ammatin harjoittaminen on siirtynyt yhä enenevässä määrin osakeyhtiömuotoon, on selvää, että yhä useampi isännänvastuun kannalta harkittavaksi tuleva vahinkotapaus on tulevaisuudessa kahden osakeyhtiön välinen. Toiminnan harjoittamisen aste tai laatu ei kuitenkaan muutu pelkän yritysmuodon myötä, jolloin pelkkä osakeyhtiöstatus ei yksinään riitä tuomaan työn toimeksiantajaa ja vahingon aiheuttajaa toimintamahdollisuuksiltaan tai vastuunkantokyvyiltään keskenään yhtä vahvoihin asemiin. Tässä tutkielmassa ei siis nähdä mitään syytä siihen, miksi pelkkä yritysmuoto ilman muita seikkoja poissulkisi isännänvastuun soveltumisen.

Korkein oikeus näyttäisi ratkaisussaan KKO 2004:53 kannattaneen osakeyhtiömuotoisen toiminnan mahdollisuutta myös pienyrityksille ilman, että pelkästä yhtiömuodon valinnasta seuraa yrittäjälle¹⁵³ yllättäviä vahinkoriskejä. Vaikka osakeyhtiömuotoinen yritys voidaan siis rinnastaa toimeksiantajan työntekijään VahL 3:1 §:n tarkoittamalla tavalla, aihepiiristä ei kuitenkaan tällä hetkellä vielä ole riittävästi oikeuskäytäntöä, jotta tarkkoja suuntaviivoja toiminnan sallittavasta laajuudesta voitaisiin vetää. Onkin mielenkiintoista nähdä mihin suuntaan asia etenee tulevaisuudessa ja mihin kohtaan hyväksyttävät toiminnan rajat vielä asettuvat.

¹⁵¹ HE 238/2018 vp. s. 1.

¹⁵² Sillanpää, Vahtera, Koski 2022. 3. Eri yhteisömuodot ja säätiöt > Osakeyhtiöt.

¹⁵³ Vahinkoriskit kohdistuvat varsinaisesti osakeyhtiöön, mutta myös pienyrittäjä voi kärsiä välillisesti.

4.1.5 Muut olosuhteet

Itsenäisen yrittäjän tai elinkeinonharjoittajan työntekijärinnasteiseen asemaan ja isännänvastuun olemassaoloon voivat vaikuttaa eräät muutkin seikat, jotka liittyvät lähinnä kolmansien osapuolten odotuksiin. Ulkopuolinen henkilö nimittäin herkästi odottaa, että työntekijä toimii työnantajansa lukuun ja että siten myös mahdolliset työntekijän kolmansille aiheuttamat vahingot kuuluvat niin ikään myös työnantajan korvausvastuun piiriin.¹⁵⁴ Vastaava asianlaite olisikin usein vahingonkärsijän kannalta edullisempi, sillä toimeksiantaja on monesti pientä yrittäjää vakavaraisempi ja siten myös kykenevämpi suorittamaan vahingonkorvausta.

Ulkopuolisten tahojen oletuksia vastuusuhteista tukevat yleensä erilaiset ulkoiset seikat, kuten esimerkiksi se, että työtä tehdään toimeksiantajan omissa tiloissa ja tämän työvälineitä käyttäen. Itsenäinen yrittäjä voi myös helposti näyttäytyä ulkopuoliselle osana toimeksiantajan omaa työvoimaa käyttämällä samankaltaisia työvaatteita tai esimerkiksi pitämällä esillä toimeksiantajansa logoja. Merkitystä voi tilannesidonnaisten seikkojen lisäksi olla myös toimeksiantosuhteen pituudella, sillä saman yrittäjän esiinnyttyä jatkuvasti tietyn toimeksiantajan palveluksessa, ulkopuolisille voi helposti syntyä oletuksia siitä, että yrittäjä on osa toimeksiantajansa organisaatiota ja vastuupiiriä.

Osapuolten tosiasiallisten oikeussuhteiden havaitseminen voi olla ulkopuoliselle taholle haastavaa ja itsenäinen yrittäjä voidaankin helposti sekoittaa ulkoisten merkkien perusteella yrityksen työntekijään. Yleisön odotuksia voidaankin perustellusti pitää tuomioistuimissa yhtenä isännänvastuuta tukevana seikkana, mutta huomattavaa on, että yksinään ne eivät vielä riitä perustamaan vahingonkorvausvastuuta toimeksiantajalle, mikäli Vahl 3:1 §:n mukaiset muut edellytykset eivät täyty.

4.2 Isännänvastuuta sopimussuhteessa – vastuu täytöntöönpanoapulaisten aiheuttamasta vahingosta

Sopimussuhteissa on varsin tavallista, että suoritus tai sen osa annetaan vastikkeellisesti toisen tehtäväksi, sillä oman suoritteiden kaikkien tuotantovaiheiden hoitaminen alusta

¹⁵⁴ Hemmo 2005a. s. 54.

loppuun itse ei välttämättä olisi taloudellisesti kannattavaa. Tällöin tietty komponentti tai palvelu ostetaan alihankkijoilta tai muilta täytäntöönpanoapulaisilta.

Yksi sopimusperusteisen vahingonkorvausvastuun ja samalla sopimusperusteisen isännänvastuun perussäännöistä on, että jokainen vastaa käyttämiensä toimeenpanoapulaisten teoista kuten omistaan. Tämä tarkoittaa, että vastuusta ei siis voi vapautua vetoamalla apulaisensa virheeseen ja vastuun kannalta ei myöskään ole merkityksellistä, onko tämä apulainen ollut itsenäinen yritys vai oma työntekijä.¹⁵⁵ Oman työsuorituksen ulkoistaminen toiselle ei siis kavenna työn toimeksiantajan omaa vastuuta. Sopimusperusteisen isännänvastuun vastuunjakotapa, eli apulaisten aiheuttamien suoritusvirheiden välitön allokointi työn toimeksiantajalle auttaa myös osaltaan suojelemaan sopimuksen täyttäjän anonymiteettiä¹⁵⁶. Tällä voi olla merkitystä varsinkin silloin, kun alihankkijoiden ja apulaisten käytöllä on toimeksiantajalle liikesalaisuusarvoa.

Sopimusperusteinen isännänvastuu ei varsinaisesti perustu lakiin, mutta muutamista erilaista löytyy kuitenkin mainintoja tämän suuntaisesta vastuusta toisen aiheuttamasta vahingosta¹⁵⁷. Kirjoitetusta laista ei myöskään löydy mitään suoraa määritelmää sille, miten täytäntöönpano- tai suoritusapulainen tarkalleen tulisi käsittää. Tässä yhteydessä täytäntöönpanoapulainen määritellään yksinkertaisesti sellaiseksi luonnolliseksi henkilöksi tai oikeushenkilöksi, joka avustaa tiettyä sopimusosapuolta omien sopimusveloitteidensa täyttämässä.

Sopimusvelallinen voi järjestää toimintansa ja suoritusvelvollisuutensa täyttämisen haluamallaan tavalla ja yleensä tämä onkin myös velkojan intressi- ja vaikutuspiirin ulkopuolella. Lähtökohtaisesti velallinen voi siis antaa suorituksen tai sen osan kenen tahansa tehtäväksi, ellei velallisen ja velkojan välisessä sopimuksessa ole edellytetty joko suoritusvelvollisuuden henkilökohtaista täyttämistä tai esimerkiksi käytettyjen apulaisten hyväksyttämistä velkojalla.¹⁵⁸ Kun suoritusvelvollisuuden täyttämiseen käytetään erilaisia täytäntöönpanoapulaisia, voidaan huomata, että sopimusvelkoja on tosiasiaassa

¹⁵⁵ Norros 2007a. s. 101.

¹⁵⁶ Hemmo 1998. s. 119.

¹⁵⁷ Ks. muun muassa tiekuljetussopimuslaki (23.3.1979/345) 3:10 §.

¹⁵⁸ Hemmo 1998. s. 118.

riippuvainen muidenkin tahojen, kuin vain oman välittömän sopimuskumppaninsa suorituksista. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että velallinen ei voi vapautua omasta sopimusvastuustaan pelkästään vetoamalla apulaisensa tekemään virheeseen.¹⁵⁹ Pidempien sopimusketjujen kohdalla voi myös olla mahdollista, että suorituksen virhe on saanut alkunsa kauempana ketjussa, mutta suoritusvirheestä aiheutuvat korjaus- tai vahingonkorvauskustannukset käsitellään lähtökohtaisesti vain suhteessa omaan välittömään sopimuskumppaniin¹⁶⁰.

Sopimusvelallisen oman isännänvastuun vastuupiirin määräytyminen riippuu sopimustyyppin lisäksi myös vallitsevan tilanteen tosiasiallisista olosuhteista. Yleensä sopimusperusteista isännänvastuuta voidaan pyrkiä rajaamaan muun muassa ostetun suorituksen olennaisuudella omien sopimusvelvollisuuksien kannalta. Oletettavaa onkin, että esimerkiksi sähkölaitos tai internetoperaattori eivät ole sellaisia sopimuskumppaneita, vaikka toki kaiken toiminnan kannalta olennaisia, joiden suoritusten puutteellisuus kuuluisi varsinaisesti sopimusperusteisen isännänvastuun alle toimeksiantajan suoritusapulaisina.¹⁶¹

Lähtökohtaisesti toimeenpano- tai suoritusapulainen on sopimusvelallisen itse valitsema ja sopimussuhteessa tämän kanssa joko työsuhteen tai esimerkiksi urakkasopimuksen kautta. Huomattavaa kuitenkin on, että tosiasiasa on mahdollista joutua vastuuseen apulaisen teoista myös täysin ilman sopimussuhdetta tähän, mikäli tietty taho muusta syystä toimii käytännössä apulaisen roolissa.

KKO:2008:16: B Oy oli tilattu suorittamaan A Oy:n tehtaalla ukkosjohtimien ja maadoituksen huoltotöitä. Työtä varten A Oy luovutti B Oy:n käyttöön vastikkeetta oman ammattitaitoisen nosturinkuljettajansa sekä nosturin. Nosturinkuljettaja oli aloittanut työt omaaloitteisesti tietämättä, että johtimissa oli vielä jännite. Toiminnasta aiheutui maakaapelin vaurioituminen ja vahinkoa aiheuttanut sähkökatkos A:n tehtaalla. Nosturinkuljettajan toiminta oli tullut yllätyksenä B Oy:n työnjohtaja Y:lle, mutta Y ei ollut paikalla valvomassa työnaloitusta eikä varoittanut kuljettajaa johtimien jännitteisyydestä tai siitä, että työn

¹⁵⁹ Norros 2007a. s. 101–102.

¹⁶⁰ Sopimuksen kaksiasianosaisuussuhde on murrettavissa vain poikkeustapauksissa, muun muassa silloin, kun oma välitön sopimuskumppani on lakannut olemasta.

¹⁶¹ Norros 2007a. s. 102–103.

aloittainen edellytti erityistä lupaa A Oy:n sähkötöiden johtajalta. Koska nosturityöt olivat urakoitsijan suorittamiin sähkötöihin liittyviä töitä ja osapuolet eivät olleet erikseen sopineet töiden suorittamiseen ja niiden työnjohtoon liittyvistä seikoista, töitä pidettiin urakoitsijan velvoitteiden täyttämiseen kuuluneina aputoiminä. Koska tällöin myös työn direktio-oikeuden nähtiin kuuluneen urakoitsijalle, ja B:n työnjohtaja Y oli laiminlyönyt velvollisuutensa johtaa ja valvoa töitä, B:n tuomittiin olevan sopimusperusteisen isännänvastuun mukaisesti vahingonkorvausvastuussa apulaisensa toiminnasta aiheutuneista vahingoista.

Edellä esitettyä tapausta arvioitiin sopimusoikeudellista korvausvastuuta koskevien sääntöjen perusteella, sillä vahinko oli aiheutunut töitä tehdessä ja sopimusvelvoitteita täyttäessä. Vaikka vahinkoa aiheuttanut nosturinkuljettaja olikin virallisesti vahingonkäräjien työllistämä, korvausvastuusta ja työntekijän työnjohdosta ei ollut näiden välillä sovittu mitään ja tosiasiallisesti työntekijä oli luovutettu urakoitsijan käyttöön ja tämän direktiovallan alle. Tapauksessa merkitykselliseksi osoittautui, että nosturia kuljettajineen käytettiin töissä, jotka kuuluivat selkeästi urakoitsijan sopimusvelvoitteiden piiriin, nosturi itsessään oli urakoitsijan käyttöön luovutettaessa asianmukaisessa kunnossa ja kuljettaja oli ammattitaitoinen. Näiden olosuhteiden vallitessa nosturinkuljettajaa ei vahingon tapahtumahetkellä pidetty työnantajansa työntekijänä, vaan pikemminkin urakoitsijan apumiehenä, jonka valvontaa oli vielä kaiken lisäksi laiminlyöty. Korkeimman oikeuden ratkaisussa onkin näkyvissä kaksi eri lähestymistapaa vastuukysymyksen ratkaisuun, sillä urakoitsijan vastuuta on perusteltu sekä sopimusperusteisella isännänvastuulla että valvontavelvollisuuden laiminlyönnillä. Korkeimman oikeuden mielestä oli selvää, että vahinkoa aiheuttanut työntekijä toimi urakoitsijan apulaisena vahinkoa aiheuttaessaan, jolloin vastuu aiheutuneesta vahingosta olisi oletusarvoisesti urakoitsijalla isännänvastuunsa perusteella. Mielenkiintoista kuitenkin on, että tämän lisäksi ratkaisussa koettiin tarpeelliseksi myös tukeutua valvontavelvollisuuden laiminlyöntiin urakoitsijan vastuuta tukevana seikkana. Tavallisestihan vastuu isännänvastuun perusteella syntyy myös urakoitsijan tuottamuksesta riippumatta, mutta isännänvastuun ylittäviin perusteisiin tukeutuminen vastuuta ratkaistaessa osoittaa, ettei sopimusperusteisen isännänvastuun syntyminen toisen työntekijästä ole kuitenkaan aukottoman selvää. Isännänvastuun kannalta tilannetta oli omiaan hankaloittamaan sekin, että vahinkoa

aiheuttanut työntekijä oli toimeksiantajan itse urakoitsijalle osoittama, jolloin tämän voitiin katsoa vaikuttaneen itsekin vahingon syntymiseen.¹⁶² Tapauksen tosiseikaston perusteella pidettiin varsin selvänä, että vastuu vahingosta oli urakoitsijalla ja suurin epäselvyys olikin siinä, mihin normiin tämä vastuu tuli lopulta perustaa. Vaikka korkein oikeus pitikin lopullisessa ratkaisussaan valvontavastuun laiminlyöntiä ehkä merkittävimpänä vastuun perustavana seikkana, voidaan kuitenkin olettaa, että sama lopputulos olisi ollut saavutettavissa myös puhtaasti isännänvastuulla.

Oikeustapauskommentaarissaan ratkaisuun KKO:2008:16 liittyen Norros nostaa myös ongelmalliseksi sen, että kysymykset sopimusoikeudellisen isännänvastuun henkilöpiiristä ja työnjohto- ja valvontavelvollisuuden siirtymisestä ovat ylipäättään jääneet valittavan vähälle huomiolle sekä oikeuskäytännössä että oikeuskirjallisuudessa. Ratkaisun perusteella vaikuttaisi siltä, ettei toiselta osapuolelta lainattu työntekijä siirry kovin herkästi oman työnantajansa sopimuskumppanin sopimusoikeudellisen isännänvastuun piiriin. On kuitenkin mahdollista, että työntekijän vastaanottajalle voi tästä huolimatta syntyä konkludenttinen velvollisuus johtaa ja valvoa työntekijää. Tämän vuoksi vastaavissa yhteystyöhankeissa onkin tärkeää sopia nimenomaisesti siitä, kenellä tosiasiaassa tuon työnjohto- ja valvontavastuun on tarkoitettu olevan.¹⁶³

Toisin kuin deliktiperusteisessa isännänvastuussa, sopimussuhteessa täytöntöönpanoapulaisen virhe on usein näkyvämpi ja helpommin johdettavissa isännän toimintaan liittyväksi, sillä apulaisen virhe vaikuttaa suoraan isännän omaan suoritukseen sopimuskumppaniaan kohtaan ja virhe on usein myös nähtävissä välittömästi suorituksen yhteydessä. Mahdollista on, että täytöntöönpanoapulaisen suoritus esimerkiksi viivästyy tai toimitettu komponentti on jollain lailla virheellinen, jolloin suorituksen virheellisyys kanoituu herkästi myös isännän omaan suoritukseen sopimusvelkojaansa kohtaan. Sopimusperusteisessa isännänvastuussa vahingon aiheutumistavalla tai täytöntöönpanoapulaisen ja isännän välisellä oikeussuhteella ei myöskään ole minkäänlaista merkitystä, vaan väliä on vain sillä, tulevatko sopimusvelvoitteet asianmukaisesti täytetyiksi.¹⁶⁴

¹⁶² Norros 2008. s. 815–825.

¹⁶³ Norros 2008. s. 825.

¹⁶⁴ Hemmo 1998. s. 115–120.

Vaikka velallinen ei voi vapautua omasta sopimusvastuustaan pelkästään vetoamalla apulaisensa tekemään virheeseen, on kuitenkin tärkeää huomata, että tämä yleissääntö ei tarkoita, että toimeksiantaja olisi aina vastuussa kolmansien suoritusapulaisten aiheuttamista virheistä eikä estä sitä, etteikö suoritusapulaisen virheestä aiheutuvasta vastuusta voisi vapautua jollakin muulla perusteella.¹⁶⁵ Tällöin on kyse niin sanotusta kaksinkertaisen suoritusesteen vaatimuksesta, josta säädellään kauppalain (27.3.1987/355) 5:27 §:ssä. Lainkohdan mukaan myyjä vapautuu suoritusapulaisensa viivästyksestä johtuvasta vastuusta vain, mikäli suoritusapulainen itsekin kykenee osoittamaan, että viivästys johtui hänen vaikutusmahdollisuuksiensa ulkopuolella olevasta esteestä, jota ei kohtuudella kaupantekohetkellä voitu ottaa huomioon ja jonka seurauksia ei myöskään kohtuudella voitu välttää eikä voittaa.

4.3 Vastuu vuokratyöntekijän aiheuttamasta vahingosta

4.3.1 Vuokratyö ilmiönä ja erilaiset vastuusuhteet

Nykyään monilla toimialoilla on laajasti käytössä myös erilaisia perinteisestä työsuhteesta poikkeavia työnteettämismuotoja, jotka ovat tuoneet mukanaan uudenlaisia tulkintaongelmia vahingonkorvaus- ja isännänvastuun kysymyksiin. Näihin työnteettämismuotoihin lukeutuvat muun muassa tilapäiseen tarpeeseen, kuten esimerkiksi kysynnän vaihteluihin tai sijaisuuksien kattamiseksi hankittu vuokrattu työvoima, eli vuokratyöntekijät. Vuokratyövoiman käytöstä säädellään työlainsäädännössä ja tärkeimpänä yksittäisenä lakina aiheeseen liittyen toimii työsopimuslaki.

Kuten jo aiemmin mainittu, työsopimuslain ja vahingonkorvausoikeudessa yleisesti hyväksytyjen käytäntöjen mukaan työsuhteen merkkejä ovat muun muassa toistaiseksi voimassa oleva tai määräaikainen työsopimus sekä työn tekeminen vastikkeellisesti työnantajan lukuun tämän valvonnan ja johdon alla. Käytettäessä vuokrattua työvoimaa, työsuhteen rajat näillä mittareilla määriteltynä voivat kuitenkin hämärtyä, sillä työntekijälle tehtävät ja ohjeet näiden suorittamiseksi antaa eri taho, kuin varsinainen

¹⁶⁵ Norros 2007a. s. 101–102.

työnantaja ja se, jonka palkkalistoilla työntekijä on¹⁶⁶. Tästä seuraa myös vahingonkorvausoikeuden kannalta mielenkiintoisia vastuukysymyksiä.



Kuvaaja 1. Työvoiman vuokraamisen sopimussuhteet

Aihetta käsitellessä tarpeelliseksi tulee termien määrittäminen. Tässä yhteydessä henkilöstövuokraustoimintaa harjoittavaa yritystä kutsutaan vuokrausyritykseksi ja tämän asiakasta, ja vuokratyövoimaa käyttävää tahoa, käyttäjäyritykseksi. Kuten oheisella kuvalla on havainnollistettu, vuokratyövoimaa käytettäessä sekä työntekijä että käyttäjäyritys ovat sopimussuhteessa työvoiman vuokrausta harjoittavaan yritykseen, mutta käyttäjäyrityksen ja vuokratyöntekijän välillä ei ole minkäänlaista sopimussuhdetta, vaikka nämä tahot ovatkin päivittäisessä toiminnassaan läheisessä yhteistyössä toistensa kanssa. Huolimatta siitä, että vuokratyöntekijä tavallisesti työskentelee käyttäjäyrityksen palveluksessa tämän toimitiloissa ja välineillä sekä tämän johdon ja valvonnan alla, työntekijä on kuitenkin työsuhteessa ainoastaan henkilöstövuokraustoimintaa harjoittavaan yritykseen, joka myös huolehtii palkanmaksusta työntekijälle. Käyttäjäyritys sen sijaan maksaa vuokrausyritykselle vuokratyöntekijän käytöstä ja tämän työpanoksesta vain vuokraussopimuksessa määritellyn korvauksen.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Virtanen 2011. s. 221.

¹⁶⁷ Hietala, Kaivanto, Schön 2014. s. 13–15.

Tavallisessa kahdenkeskisessä työsuhteessa sama työnantajataho huolehtii sekä palkanmaksusta että muistakin työnantajavelvoitteista. Vuokratyöntekijöitä käytettäessä osa työnantajavelvoitteista kuitenkin siirtyy käyttäjäyritykselle, mutta näihin lukeutuvat lähikohtaisesti vain työn direktio-oikeus sekä muut sellaiset työnantajalle säädetyt velvollisuudet, jotka liittyvät välittömästi itse työn tekemiseen ja muihin siihen liittyviin järjestelyihin. Tällöin esimerkiksi työterveyshuollon järjestäminen ja muut vastaavat perusvelvollisuudet jäävät edelleen varsinaisen työnantajan, eli vuokrausyrityksen vastuulle. Näistä työnantajavelvoitteista kuitenkin vastaa aina vain toinen yrityksistä eivätkä nämä velvoitteet voi myöskään siirtyä toissijaisesti toisen osapuolen vastattaviksi, mikäli velvoitteista ei jostakin syystä suoriuduta.¹⁶⁸ Käyttäjäyritykselle on kuitenkin mahdollista siirtää myös muita kuin itse työtehtävän suoritukseen olennaisesti liittyviä työnantajavelvollisuuksia, mutta tämän tulee perustua aina joko johonkin erityislakiin tai vuokraus-toimintaa harjoittavan yrityksen ja käyttäjäyrityksen väliseen sopimukseen, jolle on myös työntekijän suostumus.¹⁶⁹ Lähtökohtaisesti kaikki käyttäjäyrityksen työnantajavelvollisuudet myös lakkaavat automaattisesti heti työvoiman vuokraussopimuksen päättyessä¹⁷⁰.

Yleensä vahingonkorvausoikeudessa korvausvelvollisuus työntekijän työssään sivulliselle aiheuttamista vahingoista kanavoituu työnantajalle, mutta isännänvastuun soveltaminen vaihtelee varsinkin vuokratyön kyseessä ollessa sen mukaan, missä suhteessa vahinkoa on aiheutettu ja kuka vahingonkärsijänä on. Tyypillisimpinä vahinkoina voitaneen pitää huolimattomuudesta johtuvaa työssä käytettävän kaluston tai muun omaisuuden rikkoutumista, mutta on toki myös mahdollista, että vuokratyöntekijä aiheuttaa työssään vahinkoa kollegalleen tai vaikkapa käyttäjäyrityksen asiakkaalle. Varsinkin vuokratyöntekijän käyttäjäyritykselle aiheuttamia vahinkoja voidaan pitää sopimussuhteen kannalta hyvin tyypillisinä, joten sopimuksen sisällöllä on vahingonkorvauksen kannalta merkittävä rooli¹⁷¹.

¹⁶⁸ HE 157/2000. s. 65.

¹⁶⁹ Hietala, Kaivanto, Schön 2014. s. 26.

¹⁷⁰ Ilvonen, Keinänen 2009. s. 9–10.

¹⁷¹ Norros 2007b. s. 530.

Norros lähtee erittelemään näitä vuokratyöstä aiheutuvia vahingonkorvauskysymyksiä jakamalla ongelmat vuokratyöntekijän käyttäjäryitykselle aiheuttamiin vahinkoihin sekä vuokratyöntekijän ulkopuoliselle taholle aiheuttamiin vahinkoihin.¹⁷² Näiden kahden vahinkotyyppin lisäksi tässä yhteydessä on nähty aiheelliseksi mainita lyhyesti myös vuokratyöntekijän varsinaiselle työnantajalleen, eli vuokratyöryitykselle aiheuttamat vahingot, vaikka nämä jo vuokratyön luonteenkin vuoksi ovat harvinaisempia.

4.3.2 Vuokratyöntekijän vuokrausryitykselle aiheuttama vahinko

Yleissääntönä työntekijän vahingonkorvausvelvollisuudesta työnantajalleen voidaan pitää työsopimuslain kohtaa 12:1.3 §, jonka mukaan työntekijän on korvattava työnantajalleen työssään tahallisesti tai huolimattomuudella aiheuttamansa vahinko VahL 4:1 §:ssä säädettyjen perusteiden mukaisesti. Käytännössä tämä siis johtaa VahL perusteella siihen lopputulemaan, että työntekijälle seuraa vahingonkorvausvelvollisuus työnantajansa kohtaan vain silloin, kun työntekijän vahinkoa aiheuttaneen toiminnan on nähty ylittäneen lievän tuottamuksen. Tämän lisäksi tätä korkeammallakin tuottamuksen asteella aiheutetuista vahingoista, tahallisuus pois lukien, korvattavaksi voidaan tuomita vain kohtuullisena pidettävä määrä.

Edellä mainittua lainsäädännön tarjoamaa perustilannetta voidaan pitää hyvin yleisenä lähtökohtana työntekijän vastuuta arvioitaessa, mutta vuokratyön tapauksessa vastuun realisoituminen ei monestikaan seuraa tätä kaavaa, sillä työtä ei varsinaisesti tehdä omalle viralliselle työnantajalle. Tällöin myös omalle työnantajalle suoraan työssä aiheutetut vahingot ovat jokseenkin harvinaisia. Huomattavasti tavallisempaa onkin, että vuokratyöntekijä aiheuttaa työssään vahinkoa käyttäjäryitykselle tai jopa muulle ulkopuoliselle taholle, joka ei ole lainkaan sopimussuhteessa vuokratyöntekijän varsinaiseen työnantajaan.

4.3.3 Vuokratyöntekijän ulkopuoliselle aiheuttama vahinko

Kuten aiemmin esitetystä kolmikantakaaviostakin käy ilmi, vuokratyössä on kyse hyvin erilaisista oikeussuhteista työjärjestelyn eri osapuolten välillä. Tästä seuraa, että mikäli

¹⁷² Norros 2007b. s. 522.

vuokratyöntekijän toiminnasta aiheutuu vahinkoa, vahingonkorvausvastuuta tuleeikin aiheelliseksi tarkastella erikseen sekä vuokratyöntekijän työntekijäasemaan perustuvan isännänvastuun että vuokra- ja käyttäjäyrittäjien välisen sopimusvastuun kannalta.

Vaikka vuokra- ja käyttäjäyrittäjien välisen sopimuksen sisältö on korvausvastuun jakautumisen kannalta olennainen, on kuitenkin edelleen muistettava sopimuksen kaksiasiansuuden rajoitus. Tämä tarkoittaa, ettei vuokra- ja käyttäjäyrittäjien kahdenvälisellä sopimuksella voida heikentää kolmannen oikeutta saada vahingonkorvausta lainsäädäntöön perustuen, eikä ulkopuolinen taho voi lähtökohtaisesti¹⁷³ myöskään vedota sopimukseen omaksi edukseen.¹⁷⁴ Vuokratyöntekijän aiheuttaessa työssään vahinkoa kolmannelle, vahingonkärsijällä on siis oikeus vahingonkorvaukseen tämän työnantajalta Vahl 3:1 §:n tarkoittamalla tavalla isännänvastuuseen perustuen huolimatta siitä, mitä vuokra- ja käyttäjäyrittäjä olisivat vastuunjaosta keskenään sopineet. Sopimuksen ulkoisessa kontekstissa käyttäjäyrittäjä voisikin siis joutua välittömään vastuuseen vuokratyöntekijän kolmannelle aiheuttamasta vahingosta ainoastaan oman tuottamuksensa perusteella Vahl 2:1 §:n perussäännön mukaisesti. Tästä huolimatta, sopimusehdot vastuun jakamisesta lainsäädännöstä poikkeavalla tavalla eivät kuitenkaan ole merkityksellisiä vuokra- ja käyttäjäyrittäjien välillä, vaan sopimusehdolla voidaan perustaa näille esimerkiksi täysi regressioikeus, jota kautta käyttäjäyrittäjä korvaa vuokrausyritykselle isännänvastuun perusteella maksetut vahingonkorvaukset, jolloin kustannukset kanavoituvat lopulta sopimuksessa tarkoitetulla tavalla.¹⁷⁵

Toisin kuin vuokrausyrityksellä varsinaisena työnantajana, käyttäjäyrittäjällä ei yleensä ole regressioikeutta vahinkoa aiheuttanutta vuokratyöntekijää kohtaan, vaikka käyttäjäyrittäjä olisikin joutunut suorittamaan korvauksen kolmannelle. Tämä johtuu siitä, että vuokratyöntekijä katsotaan käyttäjäyrittäjien sopimuskumppanin apulaiseksi, joka on aiheuttanut vahingon työnantajansa sopimusvelvoitteita täyttäessään.¹⁷⁶

¹⁷³ Pois lukien sopimus kolmannen hyväksi, mutta voitaneen pitää oletettavana, ettei täysin ulkopuoliselle kolmannelle taholle voida mitenkään järkevällä vaivannäöllä antaa vastaavaa järjestelyä tiedoksi.

¹⁷⁴ Hemmo 2003. s. 408.

¹⁷⁵ Saarnilehto 2007b. s. 125–126.

¹⁷⁶ Saarnilehto 2007b. s. 126.

Mikäli käyttäjäryitys ei ole vuokratyöntekijän kolmannelle aiheuttamasta vahingosta suoraan vastuussa oman tuottamuksensa perusteella eikä myöskään ole henkilöstövuokraussopimuksessa sitoutunut korvaamaan vahinkoa vuokrausyritykselle, käyttäjäryityksen vastuun kannalta merkitykselliseksi voidaan seuraavaksi nostaa sopimuksen sisältö ja se, onko tämä suoriutunut omista sopimusvelvoitteistaan. Pohjan tälle antaa myös TSL 1:7.3 §, jonka mukaan siirrettäessä työntekijä tämän suostumuksella toisen tahon käyttöön, siirtyvät työntekijän mukana käyttäjäryitykselle myös oikeus johtaa ja valvoa työntekoa sekä ne työnantajalle säädetyt velvollisuudet, jotka liittyvät välittömästi työn tekemiseen tai sen järjestelyihin. Edellä mainittuihin lukeutuu luonnollisesti myös työntekijän opastaminen tehtäviinsä¹⁷⁷. Koska käyttäjäryityksen on sopimuksen perusteella täytettävä velvollisuutensa huolellisesti, puutteellisesta työnjohdosta seuraava vuokratyöntekijän aiheuttama vahinko perustaa käyttäjäryitykselle korvausvelvollisuuden niistä kuluista, joita vuokrausyritykselle on sopimusrikkomuksesta aiheutunut¹⁷⁸. Mikäli siis vahingon aiheutumistavasta käy ilmi, että käyttäjäryitys on laiminlyönyt vuokratyöntekijän perehdytyksen tai vahinko on aiheutunut jonkin työympäristöön liittyvän seikan vuoksi, vahingosta aiheutuneet negatiiviset seuraamukset jäävät yksin käyttäjäryityksen kannettaviksi¹⁷⁹.

Toisaalta on taas mahdollista, että vuokratyöntekijää käytettäessä vahinkoa on aiheutunut sen johdosta, että henkilöstövuokrausryitys on lähettänyt käyttäjäryitykselle työntekijän, jolla ei alkuunkaan ole edellytyksiä selviytyä tälle osoitetusta työtehtävästä. Käyttäjäryityksen tulee antaa henkilöstövuokrausyritykselle tarpeelliset tiedot työntekijältä edellytettävästä koulutuksesta, kokemuksesta ja muista kompetensseista, joita tarvitaan työn suorittamiseen onnistuneesti¹⁸⁰. Näiden vaatimusten ottaminen huomioon työntekijää valittaessa sen sijaan kuuluu olennaisesti osaksi vuokrausyrityksen omaa sopimussuoritusta, ja mikäli työntekijävalintaa ei ole suoritettu huolellisesti, olisi kyseessä vuokrausyrityksen osalta sopimusrikkomus. Mikäli siis vahingon aiheutumisen jälkeen käy ilmi, että kyseinen vuokratyöntekijä ei täytä käyttäjäryityksen vuokrausyritykselle

¹⁷⁷ Bruun, von Koskull 2004. s. 60.

¹⁷⁸ Saarnilehto 2007b. s. 125.

¹⁷⁹ Hietala, Kaivanto, Schön 2014. s. 132–134.

¹⁸⁰ Hietala, Kaivanto, Schön 2014. s. 76.

esittämiä ehtoja työntekijän valinnalle ja vuokrausyrityksen olisi tullut tämä huomata, sopimusrikkomuksen perusteella vuokrausyritys on velvollinen korvaamaan käyttäjäyritykselle tästä aiheutuneet kustannukset.¹⁸¹ Vaikka yksi ammattitaidoton työntekijä pääsisikin valintaprosessista läpi, henkilöstövuokrausyrityksen tulee vastuusta vapautuakseen kyetä osoittamaan, että valintamenettelyä voidaan yleisesti pitää riittävän huolellisena ja asianmukaisena.¹⁸²

4.3.4 Vuokratyöntekijän käyttäjäyritykselle aiheuttama vahinko

Vuokratyöntekijä viettää yleensä työaikansa käyttäjäyrityksen tiloissa ja tämän laitteita käyttäen, jolloin onkin luonnollista, että toiminnasta seuraa joskus vääjäämättä vahinkoa. Yleisten pienten virheiden ja tapaturmien lisäksi on kuitenkin myös mahdollista, että vuokratyöntekijä aiheuttaa käyttäjäyritykselle vahinkoa aivan muussa yhteydessä. Eräs tapa vuokratyöntekijän käyttäjäyritykselle aiheuttamien vahinkojen ja korvausseuraamusten tarkasteluun on jakaa vahinkotapahtumat kahtia sen perusteella, onko ne aiheutettu työtehtäviä suoritettaessa vai ei. Tämän lisäksi tarkempaa eroa voidaan tehdä myös sille, onko vahinko aiheutettu työnantajan sopimusvelvoitteita täyttäessä vai muutoin vuokratyöntekijän työn suorittamisen yhteydessä¹⁸³.

Vuokratyöntekijän työskentely käyttäjäyrityksessä kuuluu olennaisena osana tämän varsinaisen työnantajan, eli vuokrausyrityksen sopimusvelvoitteisiin. Kun vuokratyöntekijä siis aiheuttaa työssään toimiessaan vahinkoa käyttäjäyritykselle, tämä tapahtuu yleensä vuokrausyrityksen intressipiiriin kuuluvan toiminnan yhteydessä ja työnantajansa sopimusvelvoitteita täyttäessä. Tällöin vuokratyöntekijää voidaanakin perustellusti pitää käyttäjäyrityksen näkökulmasta tämän sopimuskumppanin suoritusapulaisena. Sopimusperusteisen isännänvastuun mukaisesti apulaisten teoista myös vastataan kuten omistaan, joten vuokrausyritys on siis lähtökohtaisesti korvausvastuussa oman työntekijänsä käyttäjäyritykselle aiheuttamista vahingoista. Vuokratyöntekijä ei tällöin ole itse henkilökohtaisessa korvausvastuussa käyttäjäyritystä kohtaan, mutta korvausvelvollisuuden syntyminen regressioikeuden kautta omaa työnantajaa kohtaan on yhä

¹⁸¹ Hietala, Kaivanto, Schön 2014. s. 132–134.

¹⁸² Norros 2007b. s. 527.

¹⁸³ Saarnilehto 2007b. s. 130.

mahdollista VahL 4:1 §:n edellytyksin, eli mikäli työntekijän oma tuottamus vahingon aiheutumiseen on lievää suurempaa.¹⁸⁴

Samoin kuin ulkopuoliselle taholle aiheutuneiden vahinkojen kanssa, vuokratyöntekijän työnantajansa sopimusvelvoitteita täyttäessä aiheuttamat vahingot jäävät perustilanteessa vuokrausyrityksen vastuulle myös silloin, kun vahingonkärsijänä on käyttäjäyritys. Kenties merkittävin ero kolmansille osapuolille aiheutuneisiin vahinkoihin onkin nähtävissä siinä, että deliktiperusteen sijaan vastuu perustuu pääasiassa sopimusperusteiseen isännänvastuuseen, ellei vahingon syntymiseen ole vaikuttaneet erityiset asianhaarat eikä vastuuta ole muokattu kahdenvälisellä sopimuksella. Niin sanotussa perustilanteessaan näyttäisikin siltä, että myös käyttäjäyritykselle aiheutuneista vahingoista suurempi vastuu olisi lähtökohtaisesti vuokrausyrityksellä. Tilanne voi kuitenkin muuttua edelleen joko käyttäjäyrityksen omaan tuottamukseen tai tämän sopimusvastuiden laiminlyöntiin perustuen. Vaikka siis vuokrausyritys vastaisikin normaalisti myös apulaisensa, eli vuokratyöntekijän käyttäjäyritykselle aiheuttamista vahingoista, vahinko jää tässäkin tapauksessa käyttäjäyrityksen kannettavaksi, mikäli sen syntysyynä voidaan pitää puutteellista työjohtoa, perehdytystä tai esimerkiksi työympäristön turvallisuuspuutteita¹⁸⁵.

Työnantajan sopimusvelvoitteiden täyttämisestä voidaan myös erottaa vahingon aiheuttaminen käyttäjäyritykselle muuten työssään. Tästä voisi olla kyse esimerkiksi silloin, kun vuokratyöntekijä aiheuttaa käyttäjäyritykselle vahinkoa työtehtävänsä ja henkilöstövuokraussopimuksen rajat jonkin verran ylittäessään, mutta muutoin vilpittömässä mielessä toimiessaan. Kun vahinkoa aiheuttanut toiminta ei enää varsinaisesti kuulu työnantajan sopimusvelvoitteiden piiriin, korvausvastuukaan ei tällöin enää perustu sopimukseen, vaan vahingonkorvausvelvollisuus syntyisi ilmeisimmin vuokrausyritykselle sopimuksen ulkoisesti isännänvastuunsa perusteella VahL 3:1 §:n tarkoittamalla tavalla.¹⁸⁶ Voidaan kuitenkin pitää oletettavana, että vastaavissa tilanteissa vahinkoa

¹⁸⁴ Hietala, Kaivanto, Schön 2014. s. 132–134.

¹⁸⁵ Saarnilehto 2007b. s. 129.

¹⁸⁶ Saarnilehto 2007b. s. 130.

aiheuttaneesta toiminnasta ja sopimuksen rajoituksista riippuen vastuuta voitaisiin kuitenkin pätevästi argumentoida sekä sopimus- että deliktiperusteella.

Työnantajansa sopimusvelvoitteiden täyttämisen yhteydessä ja muiden työssä aiheutettujen vahinkojen lisäksi on mainittava, että vuokratyöntekijä voi myös aiheuttaa käyttäjäyritykselle vahinkoa sellaisella toiminnalla, joka ei kuulu lainkaan vuokrausyrityksen sopimusvelvoitteiden täyttämiseen tai edes mitenkään kummankaan yrityksen intresseihin. Kun aiheutunut vahinko ei liity työnantajan sopimusvelvoitteiden täyttämiseen, työntekijää ei nähdä työnantajansa suoritusapulaisena, jolloin vahinkoon ei myöskään voida soveltaa sopimusperusteista isännänvastuuta. Tämän lisäksi on huomattava, että sopimuksen ulkoinen isännänvastuu koskee VahL 3:1 §:n mukaisesti vain työntekijän virhettä tai laiminlyöntiä, jolloin tahallinen toiminta on jätetty tältäkin kannalta työnantajan vastuupiirin ulkopuolelle¹⁸⁷. Koska vuokratyöntekijän tahallisesti tai tietoisesti aiheuttamaa vahinkoa ei siis korvata työnantaja- tai toimeksiantaja-aseman perusteella, vuokraus- ja käyttäjäyrityksen välisissä vastuusuhteissa tulee lähinnä punnittavaksi muun muassa se, mitä kaikkea näiden väliseen sopimukseen kuuluu ja ovatko kummatkin osapuolet täyttäneet sopimusvelvoitteensa asianmukaisella tavalla.

KKO:2005:135: Henkilöstövuokrausyrityksen huoltoasemaliikkeelle toimittama vuokratyöntekijä oli työvuorollaan anastanut varoja huoltoaseman kassakaapista. Käyttäjäyritys haki vahingonkorvausta vuokratyöntekijän varsinaiselta työnantajalta, eli henkilöstövuokraustoimintaa harjoittavalta yritykseltä vedoten siihen, että työnantaja on velvollinen korvaamaan työntekijänsä tahallisesti aiheuttaman vahingon. Kanne hylättiin kaikissa oikeusasteissa, sillä työntekijän valinta oli sopimuskumppaneiden yhteistoiminnan tulosta ja vuokrausyrityksen katsottiin täyttäneen sopimusvelvoitteensa, sillä työntekijäehdokkaiden taustat tarkistettuaan mikään ei viitannut työntekijän rikollisuuteen.

Edellä mainitussa ratkaisussa käyttäjäyritys oli vahingonkärsijänä vedonnut vastuun perustana yritysten väliseen henkilöstövuokraussopimukseen, josta johtui, että vahinkoa aiheuttanut vuokratyöntekijä oli ylipäätään päätenyt työskentelemään käyttäjäyrityksen

¹⁸⁷ Tahallisuuskin voidaan osin sisällyttää sopimuksen ulkoisen isännänvastuun alle, mutta yleensä tällöin vahinkoa aiheuttaneen toiminnan tulee olla isännän intressipiirin mukainen.

huoltoasemalla. Käyttäjäyrityksen mukaan vuokrausyrityksellä olisi siten työnantaja-asemansa perusteella vastuu oman työntekijänsä aiheuttamista vahingoista. Vahingonkärsijän vaateeseen ja yritysten väliseen oikeussuhteeseen perustuen kaikissa oikeusas-teissa pidettiin selvänä, että tapaukseen ei voitaisi soveltaa vahingonkorvauslakia ja isännänvastuuta, vaan tapausta olisi tulkittava yritysten välisen työvoiman vuokraamista koskevan sopimuksen ja yleisten sopimussuhteissa noudatettavien periaatteiden näkö-kulmasta.

Tapauksessa merkityksellistä oli, että yritysten välisessä työvoiman vuokraamista koske- vassa sopimuksessa ei ollut erikseen mainintaa siitä, että vuokraustoimintaa harjoitta- valla yrityksellä olisi sopimusoikeudellinen vastuu työntekijöidensä aiheuttamista vahin- goista. Osapuolten välisen sopimuksen mukaan käyttäjäyritykselle oli myös siirtynyt ko- konaan työn direktio-oikeus, eli sillä olisi ollut yksin valta puuttua työpaikalla havaitse- miinsa epäkohtiin ja sääntöjenvastaiseen toimintaan. Sopimuksessa ei myöskään taattu vuokrausyrityksen osalta millään lailla, että työntekijät toimisivat tehtävässään moit- teettomasti. Tämän lisäksi vuokrayritys oli tarjonnut huoltoasemaliikkeelle kyseiseen työtehtävään kolmea eri mahdollista työntekijää, jotka kaikki läpäisivät taustatarkistuk- sen moitteetta. Vuokrayrityksellä ei siis ollut aihetta olettaa käyttäjäyrityksen valitse- malla työntekijällä olevan myöhemmin todetun kaltaisia rikollisia taipumuksia, joista ai- heutuisi sopimuskumppanille vahinkoa. Korkein oikeus katsoikin ratkaisussaan, että vuokrausyritys oli suorittanut omat sopimusvelvoitteensa huolellisesti eikä sopimuk- sesta myöskään käynyt ilmi, että vuokrayritys olisi jotenkin muuten sopimukseen perus- tuen velvoitettu korvaamaan käyttäjäyritykselle aiheutunut vahinko.

Koska vuokratyöntekijä ei vahinkoa aiheuttaessaan ja varoja anastaessaan luonnollises- tikaan toiminut työnantajansa lukuun tai täyttänyt tämän sopimusvelvoitteita, tätä ei missään nimessä voitu pitää sopimusoikeudellisten peruseriaatteiden mukaisesti työn- antajansa suoritusapulaisena, jolloin myöskin sopimusperusteinen isännänvastuu oli ta- pauksessa pois suljettu. Tapauksessa oli myös jo alkuperäisen vahingonkorvausvaateen perusteella selvää, että vahingonkorvausvastuuta ei edes lähdetty tarkastelemaan de- liktiperusteisen isännänvastuun ja vahingonkorvauslain kautta, vaan sopimuskumppa- neiden väliset vastuukysymykset rajautuivat siihen, mistä kaikesta sopimuksessa oli

sovittu ja onko sopimusvelvoitteet täytetty ennalta määritetyllä tavalla. Koska vuokrausyritys oli kuitenkin tehnyt työntekijävalinnan huolellisesti eikä sopimuksessa ollut otettu sopimusoikeudelliset peruskorvaussäännöt ohittaviin vahinkotapahtumiin kantaa, vahingonkorvausvastuu ei ulottunut vuokrausyritykseen vaan vahinkotapahtuman korvaaminen jäi välittömän vahingonaiheuttajan ja -kärsijän väliseksi VahL 2:1 §:n mukaisesti.

Norros on tapausta KKO:2005:135 kommentoidessaan kritisoinut hieman korkeimman oikeuden perusteita vahingonkorvauslain sivuuttamiselle, vaikka muutoin pitääkin ratkaisua järkevänä. Hänen mukaansa oli jokseenkin ongelmallista, että vahingonkorvauslakia ei korkeimman oikeuden mukaan voitu soveltaa vahinkoon osapuolten välillä olevan sopimussuhteen vuoksi, vaikka myöhemmin ratkaisussa katsottiin, ettei vahinkoa ole ensinkään aiheutettu sopimusvelvoitteiden piirissä.¹⁸⁸ Mielenkiintoisena huomiona Norros nosti myös esiin sen, että vaikka vahingonkorvauslaki olisikin tullut sopimusoikeuden ohella tai sijasta tapauksessa harkittavaksi, vuokrausyritys ei luultavimmin siltikään olisi joutunut työntekijänsä aiheuttamasta vahingosta korvausvastuuseen. Vaikka toiminnan tahallisuus olisikin hyväksytty isännänvastuun piiriin, vahinko ei siltikään täyttäisi isännänvastuun edellytyksiä VahL 3:1 §:n tarkoittamalla tavalla, sillä sitä ei oikein missään määrin voida katsoa aiheutetuksi työssä. Yhtä lailla vuokrausyrityksen puolesta voitiin myös esittää, että huolellisen työntekijävalinnan jälkeen vastaavalla rikoksella aiheutettu vahinko ei ole juuri sen tyyppisempi KKO:2005:135 mukaisessa tilanteessa kuin myyntityössä yleensäkin.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Norros 2007b. s. 526.

¹⁸⁹ Norros 2007b. s. 531.

5 VAHINGONKORVAUSVASTUUN LOPULLINEN JAKAUTUMINEN ISÄNNÄN JA VAHINGON AIHEUTTAJAN VÄLILLÄ

5.1 Regressioikeus työntekijään rinnastettavan itsenäisen elinkeinonharjoittajan aiheuttamasta vahingosta

VahL 3:1 §:n mukaisen sopimuksen ulkoisen isännänvastuun kohdalla vastuun syntyminen ei edellytä isännältä omaa tuottamusta, vaan isäntä joutuu korvausvastuuseen kolmatta kohtaan joko yksilöidyn tai anonyymien työntekijänsä vahinkoa aiheuttaneesta teosta tai laiminlyönnistä. Työnsuorittajan tuottamuksen aste ei kuitenkaan ole kummankaan osapuolen kohtaamien vastuuseuraamusten kannalta merkityksetön, sillä se rajaa työnsuorittajan omaa henkilökohtaista vastuuta varsin merkittävästi ja joissakin tapauksissa perustaa myös isännälle regressioikeuden. Regressioikeutta käyttäen isännän kolmannelle maksama korvaus tai korvauksen osa saadaan perittyä lopulta takaisin oikealta vahingonaiheuttajalta, eli työnsuorittajalta itseltään. Tämä oikeus ilmenee muun muassa TSL 12:1.3 §:n yleissäännöstä, jonka mukaan työntekijän, joka tahallaan tai huolimattomuudesta aiheuttaa työssään työnantajalle vahinkoa, on korvattava tämä vahinko työnantajalle VahL 4:1 §:ssä säädettyjen perusteiden mukaan.

Kuten on jo aiemmin tuotu esiin, isännänvastuuta instituutiona voidaan perustella useilla erilaisilla moraalisisilla ja taloudellisilla syillä, kuten esimerkiksi toiminnasta saadun hyödyn ja vastuun tasapainolla, osapuolten eriävillä vaikutusmahdollisuuksilla työssä aiheutettujen vahinkojen syntymiseen sekä vahingonkorvausvastuun tosiasiallisilla vaikutuksilla eri osapuolten taloudelliseen hyvinvointiin. Jo näiden syiden valossa onkin perusteltua, että deliktiperusteisessa isännänvastuussa isännän vastuu vahingosta on työnsuorittajaan nähden ensisijaista, mikä käy ilmi myös lainsäädännöstä. VahL 6:2 §:n perussäännön mukaan useamman tahon ollessa vastuussa samasta vahingosta, se korvataan yhteisvastuullisesti. Perussääntö pätee myös isännänvastuuseen, sillä kysehän on juuri yhteisvastuusta, kun työnsuorittaja vastaa vahingosta omalla tuottamuksellaan ja isäntä isännänvastuunsa perusteella käyttämänsä itsenäisen elinkeinonharjoittajan tuottamukseen perustuen. Pelkän kolmannelle taholle aiheutetun vahingon lisäksi isännän korvausvastuun ensisijaisuus pätee myös silloin, kun vahingonkärsijänä on

vahingonaiheuttajan työtoveri, eli itsenäisen yrittäjän tapauksessa esimerkiksi toimekiantajayrityksen oma työntekijä¹⁹⁰.

Toisin kuin isännällä, työnsuorittajan omaa henkilökohtaista vastuuta vahingosta on lainsäädännössä rajoitettu merkittävästi. VahL 4:1 §:n mukaan työnsuorittajan korvattavaksi työssään virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttamasta vahingosta tulee vain olosuhteet huomioon ottaen kohtuullisena pidettävä määrä ja vahingonkorvausta ei lainkaan tuomittava, mikäli vahinko on aiheutettu vain lievällä tuottamuksella. Tämän lisäksi VahL 6:2 §:n mukaan aiemman 4:1 §:n perusteella vastuussa oleva työnsuorittaja vastaa vain siitä korvausmäärästä, jota ei saada perittyä VahL 3:1 §:n mukaan vastuussa olevalta, eli isännältä itseltään. Toisin sanottuna, mikäli itsenäinen elinkeinonharjoittaja on aiheuttanut vahingon kolmannelle maksimissaan lievällä tuottamuksella, ei tällä ole lainkaan henkilökohtaista korvausvelvollisuutta suoraan vahingonkärsijää tai regressioikeuden perusteella isäntää kohtaan, vaan kolmannelle aiheutunut vahinko jää tällöin yksin isännän kannettavaksi.

Kun työntekijän rinnastettava itsenäinen elinkeinonharjoittaja on aiheuttanut työssään vahinkoa lievän tuottamuksen ylittävällä virheellä tai laiminlyönnillä, sen omalle vastuulle jää vain kohtuulliseksi katsottu määrä ja ensisijainen korvausvastuu kolmatta kohtaan on kanavointisäännön perusteella jälleen tilanteessa isännällä. Ensisijaisen vahingonkorvausvelvollisuutensa suoritettuaan, isännällä on kuitenkin regressioikeutensa perusteella oikeus saada itsenäiseltä elinkeinonharjoittajalta korvausta maksetusta vahingonkorvauksesta siltä osin, kun on edellä mainitulla tavalla katsottu tälle olosuhteet huomioon ottaen kohtuulliseksi. Lisäksi työnsuorittajan omaa suhteellista osuutta vahingonkorvauksesta voi alentaa työnantajan myötävaikutus vahingon syntymiseen¹⁹¹. Vaikka lievän tuottamuksen ylittävissä vahingoissa itsenäinen elinkeinonharjoittaja kantaa osan vahingonkorvausvastuusta takautumisoikeuden perusteella, lähtökohtaisesti suurin korvausvelvollisuus lankeaa kuitenkin lopulta yhä edelleen isännälle työnantaja-asemansa perusteella.

¹⁹⁰ Hoppu, Hoppu, Hoppu 2020. s. 282.

¹⁹¹ Hemmo 2005a. s. 62.

Itsenäisen elinkeinonharjoittajan oma vastuu korostuukin lähinnä silloin, kun vahinko on aiheutettu tahallisesti. Tästä seuraa VahL 4:1.2 §:n mukaan itsenäiselle elinkeinonharjoittajalle täysi henkilökohtainen korvausvelvollisuus vahingonkärsijää kohtaan, ellei korvauksen alentamista voida joistakin erityisistä syistä harkita. Kun työnsuorittaja aiheuttaa vahinkoa työssään tahallaan, isännän ensisijaisen vastuun perustavaa kanavoitissäännöstä ei voida soveltaa, vaan tällöin sovellettavaksi tulee yleinen sääntö, jonka mukaan työnantaja ja työnsuorittaja ovat vahingosta tavalliseen tapaan yhteisvastuussa. Vahingonkärsijä voi siten vapaasti ilman ensisijaisuusrajoituksia valita osoittaako hän korvausvaateensa jommallekummalle, vaiko molemmille osapuolille.¹⁹² Yleensä isännän kuitenkin oletetaan olevan tälle alisteista työnsuorittajaa maksukykyisempi, jolloin myös korvausvaateen osoittamista VahL 3:1 §:n mukaiselle isännälle voidaan yleensä pitää perusteltuna¹⁹³. Vaikka vastuu onkin edelleen isännän ja vahingonaiheuttajan yhteisvastuuta, itsenäisen elinkeinonharjoittajan täysi korvausvelvollisuus tahallisesti aiheutetuista vahingoista mahdollistaa myös isännälle täyden regressioikeuden vahinkoa aiheuttanutta itsenäistä elinkeinonharjoittajaa kohtaan. Mikäli vahingonkärsijä siis osoittaisikin korvausvaateensa pelkästään isäntää kohtaan, vahingonkorvauseuramusten kanavoiduttua regressioikeuden myötä lopulta oikealle taholle, isäntä ei joudu itse vastaamaan tahallisesti aiheutetuista vahingoista.

Kuten edeltä voidaan huomata, työntekijään rinnastettava itsenäinen elinkeinonharjoittaja on työssä aiheutettujen vahinkojen suhteen merkittävän suojatussa asemassa. Sen sijaan isännän omaa, tuottamuksesta riippumatonta, vastuuta itsenäisen elinkeinonharjoittajan aiheuttamasta vahingosta ei ole rajoitettu samassa määrin, vaan tässä mukailaan täyden korvauksen periaatetta, ellei erityisistä syistä muuta johdu. Täyden korvauksen määrästä isännän näkökulmasta voitaisiin kuitenkin poiketa muun muassa silloin, kun vahingonkärsijä on itse myötävaikuttanut jollain lailla vahingon syntymiseen, aiheutunut vahinko on ollut täysin ennakoimaton tai tilanteeseen voidaan soveltaa VahL 3:6

¹⁹² Saarnilehto 2007a. s. 76–77.

¹⁹³ Ero työnantajan ja työntekijän realistisen maksukyvyyn välillä menettää hieman merkitystään, kun työntekijän roolissa toimiikin luonnollisen henkilön sijaan itsenäinen elinkeinonharjoittaja. Tästä huolimatta sopimuksen ulkoisen isännänvastuun ulottumista elinkeinonharjoittajaan voidaan ylipäätään pitää jokseenkin luotettavana merkinä siitä, että kyseessä on kuitenkin isäntää pienempi toimija.

§:n sovittelusäännöstä. Tämän mukaan jopa VahL 3:1 §:n isännänvastuun perusteella syntynyttä korvausvelvollisuutta voidaan sovittaa, mikäli korvauksen määrä katsotaan kaikki olosuhteet huomioiden kohtuuttoman ankaraksi.¹⁹⁴ On kuitenkin muistettava, että vahingonkorvauksen sovittelu on oikeushenkilöiden kohdalla jokseenkin harvinaista, jolloin voidaan olettaa sovittelusäännöksellä olevan enemmän merkitystä silloin, kun VahL 3:1 §:n mukainen isäntä on pieni ja yksinkertaisella yhtiömuodolla toimintaa harjoittava taho. Joka tapauksessa on kuitenkin hyvä huomata, että isännällä on yleensä mahdollisuus vakuuttaa vahingonkorvausriskejään pois, jolloin lopulliset vahinkoseuraukset voidaan siirtää ainakin osittain vakuutusyhtiön kannettaviksi.

Vaikka itsenäisen elinkeinonharjoittajan vastuu muista kuin tahallisesti työssä aiheutuista vahingoista onkin isäntään nähden toissijaista, suora vastuu kolmatta vahingonkärtsijää kuitenkin korostuu kanavointisäännöksestä johtuen lähinnä silloin, kun isäntä on jostakin syystä estynyt suorittamaan vahingonkorvausta. Tästä voi olla kyse, kun työnantaja on maksukyvytön tai lopettanut toimintansa. Tällöin ensisijaisen korvaustien estyminen on kyettävä osoittamaan oikeudenkäynnissä, esimerkiksi selvittämällä isännän olevan konkurssissa tai tämän olevan todettu ulosotossa varattomaksi.¹⁹⁵

Työnsuorittajan oma vastuu isännänvastuun alla aiheuttamastaan vahingosta on siis varsin kapea ja vaikka vastuu onkin isännän kanssa yhteisvastuullista, isännän korvausvastuun todella vahvan ensisijaisuuden vuoksi työnsuorittajan oma vastuu toissijaisena yhteisvastuuna realisoituu vain harvoin. Yleissääntönä voidaankin sanoa, että mitä tyyppisempi vahinko on työn luonteen huomioon ottaen, sitä todennäköisempää on, ettei itsenäinen elinkeinonharjoittaja joudu vahingosta vastuuseen. Tämä näyttäisi puhuvan sen puolesta, että huolellisesti toimivan työntekijän ei olisi tarkoitettu joutuvan korvausvastuuseen virheestään tai laiminlyönnistään, vaikka tämän toiminnan seurauksena olisikin aiheutunut vahinkoa.

5.2 Regressioikeus täytäntöönpanoapulaisten aiheuttamasta vahingosta ja vastuunjako sopimusketjussa

¹⁹⁴ Hemmo 2005a. s. 60.

¹⁹⁵ Saarnilehto 2007a. s. 186.

Kuten jo aiemmin esitetty, isännänvastuu täytäntöönpano- tai suoritusapulaisesta on luonteeltaan sopimusvastuuta, jolloin VahL isännänvastuusäännökset eivät sellaisinaan sovellu tähän oikeussuhteeseen. Sopimusperusteinen isännänvastuu pohjautuu sen sijaan sopimusoikeudellisiin peruseriaatteisiin, joiden mukaan jokainen vastaa käyttämiensä apulaisten teoista kuten omistaan. Vaikka siis oman suorituksen virheellisyys olisiikin seurausta alihankkijan tai suoritusapulaisen epäonnistumisesta, työn toimeksiantajalla on kuitenkin tästä riippumaton välitön korvausvelvollisuus omaa sopimusvelkojaansa kohtaan. Hieman syvemmällä tasolla tarkasteltuna tämän voidaan nähdä liittyvän olennaisesti sopimuksen kaksiasianosaisuuden periaatteeseen; ulkopuolisten tahojen toimien ei pidä voida heikentää sopimusvelkojan oikeussuojaa¹⁹⁶.

Vastuusta voi vapautua apulaisen suoritusesteeseen vedoten vain Kauppal 5:27 §:n mukaisen kaksinkertaisen suoritusesteen perusteella, jonka mukaan korvausvastuulta voi välttyä, mikäli velallinen pystyy itsensä lisäksi myös apulaisensa osalta osoittamaan, että este on aiheutunut sopimushetkellä tuntemattomasta syystä, se on ollut täysin omien vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella eikä aiheutunutta estettä ole voitu kohtuudella välttää tai voittaa. Tällaiset suoritusesteet ovat kuitenkin verrattain harvinaisia, joten apulaisen virheestä voinee vapautua vain poikkeuksellisissa tilanteissa¹⁹⁷. Sopimusperusteisen isännänvastuun käsittelyssä voidaan lähtökohtaisesti ottaa kantaa ainoastaan lainsäädännön ja sopimusoikeudellisten peruseriaatteiden mukaiseen perustilanteeseen, sillä oikeushenkilöt voivat muokata välisensä oikeussuhteen tilaa laajasti sopimalla vastuunjaosta dispositiivisesta normistosta poikkeavasti. Tavallista on myös ottaa mukaan sopimukseen erilaisia vastuunrajoitusehtoja, joilla esimerkiksi välillisten vahinkojen korvattavuutta voidaan pyrkiä rajoittamaan tai kokonaan sulkemaan pois sopimuksen piiristä¹⁹⁸.

Mikäli oma sopimussuoritus on virheellinen, sopimuskumppanilla on sopimukseen perustuen lähtökohtaisesti oikeus korvaukseen riippumatta siitä, mistä syystä virhe on aiheutunut. Näin ollen vahingonkorvauskysymys ratkaistaan näiden kahden osapuolen

¹⁹⁶ Hemmo 1998. s.120.

¹⁹⁷ Kuvatun kaltaisena kaksinkertaisena suoritusesteenä voitaisiin tietyin edellytyksin pitää esimerkiksi koronapandemian aiheuttamaa maailmanlaajuisia komponenttipulaa.

¹⁹⁸ Hemmo 2005a. s. 312.

välillä vaikka virhe olisi seurausta myyjän apulaisen virheestä. Korvausvelvollisuus on myös olemassa riippumatta siitä, onko myyjä huomannut apulaisesta johtuvan oman suorituksensa virheellisyyden ennen tämän tekemistä sopimuskumppanilleen. Jos suorituksen virheellisyys on luettavissa suoritusapulaisen syyksi, vahingonkorvauskustannukset eivät kuitenkaan jää myyjän kannettaviksi, vaan korvauksen suorittaminen apulaisen virheen pohjalta perustaa sopimusoikeudellisten peruseriaatteiden mukaisesti välittävälle osapuolelle korvausoikeuden vahingon aiheuttajaa kohtaan. Tällöin vahingonkorvauksesta aiheutuneet ylimääräiset kustannukset voidaan lopulta vyöryttää oikealle taholle.¹⁹⁹ Peruseriaate toteutuu samanlaisena myös pidemmissäkin sopimusketjuissa, joissa vahingon aiheuttajan ja virheellisen suorituksen saavan ketjun loppuportaan välissä on useampia eri toimijoita.

Sopimusperusteisen isännänvastuun, eli vastuun omista suoritusapulaisistaan, ylittävät korvaussuhteet isännän suoritusapulaisen ja alemman sopimusportaan välillä ovat yleensä oikeushenkilöiden välillä pois suljettu jo sopimuksen kaksiasianosaisuuden rajoitukseen perustuen. Isännän apulainenhan ei ole minkäänlaisessa sopimussuhteessa isännän muihin sopimuskumppaneihin nähden, joten isännän ja tämän toisen sopimuskumppanin väliseen sopimukseen suoritusapulaisen vastuun perustavana seikkana ei voida vedota kuin erittäin poikkeuksellisissa tilanteissa. Tästä on kyse yleensä silloin, kun välitön korvaustie on syystä tai toisesta estynyt. Sopimuksen kaksiasianosaisuussuhde voidaan tilanteesta riippuen ylittää ja välitön korvaustie ohittaa muun muassa silloin, kun korvausvelallinen on lopettanut liiketoimintansa ja oikeushenkilö lakannut olemasta, velallinen on kohtuuttoman hankalasti tavoitettavissa tai kun tämä on täysin maksukyvytön²⁰⁰.

Periaatteessa vahingonkärsijä voisi milloin tahansa kohdistaa vahingonkorvausvaatensa suoraan vahinkoa aiheuttaneeseen isännän suoritusapulaiseen, mutta vahingonkorvauskysymys tulisi sopimussuhteen puuttuessa ratkaistavasti deliktiperusteella vahingonkorvauslain mukaan²⁰¹. Korvauksen saaminen tätä väylää pitkin on kuitenkin

¹⁹⁹ Norros 2015. s. 110–111.

²⁰⁰ Norros 2007a. s. 252–265.

²⁰¹ Hemmo 1998. s.132–133.

haastavaa, sillä riittävän syy-yhteyden ja tuottamuksen osoittamisen lisäksi VahL 5:1 §:n mukaan deliktiperusteella korvattavaksi voivat tulla pääasiassa vain henkilö-, esine- ja kärsimysvahingot, kun taas sopimusrikkomuksista usein seuraavat puhtaat varallisuusvahingot kuuluvat vahingonkorvauslain perusteella korvattavien vahinkoerien piiriin ainoastaan erittäin painavien perusteiden valossa.

5.3 Lopullisen korvausvastuun jakautuminen vuokratyöntekijän, vuokraus- ja käyttäjäyrityksen välillä

Vuokratyössä on jo järjestelyn luonteen vuoksi kyse sekä sopimusperusteisista ja sopimuksen ulkoisista vastuusuhteista eri toimijoiden välillä, joten tästä seuraa luonnollisesti, että vuokratyöntekijän aiheuttaman vahingon lopullisessa vastuunjaossa on yhteisiä piirteitä sekä itsenäisen elinkeinonharjoittajan että toimeenpanoapulaisten vastuun kanssa. Takautumisoikeuksien henkilöpiirin kannalta merkityksellistä on, onko vahinkoa aiheuttanut vuokratyöntekijä toiminut vahinkoa aiheuttaessaan työnantajansa työntekijänä vaiko tämän suoritusapulaisten.

Kun vuokratyöntekijä aiheuttaa työssään vahinkoa ulkopuoliselle taholle, vuokraus- ja käyttäjäyrityksen välinen sopimussuhde ei voi rajoittaa kolmannen oikeutta korvaukseen sopimuksenulkoisen isännänvastuun perusteella²⁰². Kuten myös itsenäisellä elinkeinonharjoittajalla työntekijään rinnastettavassa asemassa, vuokrausyritys vuokratyöntekijän varsinaisena työnantajana on ensisijaisesti velvollinen korvaamaan työntekijänsä aiheuttaman vahingon. Vuokratyöntekijä ei ole vahingosta lainkaan vastuussa, mikäli se on aiheutettu enintään lievällä tuottamuksella ja tämänkin ylittävissä tilanteissa työnantajan regressiooikeus työntekijäänsä kohtaan on rajoitettu kohtuullisena pidettävään määrään²⁰³. Vuokrausyritys siis kantaa vuokratyöntekijän aiheuttamasta vahingosta aiheutuvat korvausseuraamukset joko kokonaan, tai ainakin enimmiltä osin. Työntekijän suora korvausvastuu ulkopuolista vahingonkärsijää kohtaan realisoituisi siis oikeastaan vain siinä tapauksessa, että tämän työnantaja olisi varaton ja siten estynyt suorittamaan korvausta. Mikäli vuokratyöntekijä olisi työssään aiheuttanut kolmannelle vahingon tahallisesti, vuokrausyrityksellä ei olisi ensisijaista korvausvelvollisuutta

²⁰² Hemmo 2003. s. 408.

²⁰³ Hietala, Kaivanto, Schön 2014. s. 133.

vahingonkärsijää kohtaan ja tämän lisäksi täysi regressioikeus työntekijäänsä kohtaan, jos korvausvaade olisi esitetty vuokrausyritystä kohtaan.

Tavallisimmin vuokratyöntekijän käyttäjäryitykselle aiheuttamat vahingot ovat aiheutettu työnantajansa sopimusvelvoitteiden täyttämisen yhteydessä. Tällöin vuokratyöntekijä toimii roolissaan käyttäjäryityksen näkökulmasta vuokrausyrityksen apulaisena, jonka teoista tämän tulee sopimusperusteisten peruseriaatteiden mukaan vastata kuin omistaan. Vuokrausyritys on siis käyttäjäryitystä kohtaan korvausvelvollinen sopimusperusteisen isännänvastuunsa perusteella ja työntekijän korvausvastuu työnantajalleen määräytyy jälleen TSL 12:1.3 §:n ja VahL 4:1 §:n mukaan. Koska työntekijän henkilökohtaista vastuuta on rajoitettu raskaasti, vahingonkorvausseuraamukset jäävät lähtökohtaisesti edelleen vuokrausyrityksen kannettavaksi joko kokonaan tai suurimmaksi osaksi. Mikäli käyttäjäryitys olisi itse puutteellisella työnjohtolla vaikuttanut vahingon syntymiseen, tämä olisi vähentänyt vuokratyöntekijän suhteellista osallisuutta vahinkoon ja siten myös toimeksiantajansa, eli vuokrausyrityksen korvausvastuuta käyttäjäryitykselle apulaisensa teosta.

Lopullisen vastuunjaon kannalta on merkittävää, että vuokraus- ja käyttäjäryitys voivat harjoittaa sopimusvapauttaan ja sopia välisestään vastuunjaosta dispositiivisen oikeuden rajoissa perustilasta poikkeavasti. Kuitenkin tällöin on myös huomattava, että vuokratyöntekijä ei ole osana kahdenvälistä sopimusta, jolloin vuokraus- ja käyttäjäryitys eivät voi lisätä työntekijän vastuuta siitä, mitä se muutoin olisi TSL 12:1.3 §:n ja VahL 4:1 §:n mukaan²⁰⁴. Vuokratyöntekijän suoraa vahingonkorvausvastuuta käyttäjäryitykselle työssään tuottamuksellaan aiheuttamistaan vahingoista voidaan myös lähtökohtaisesti pitää pois suljettuna muissa tilanteissa kuin vuokrausyrityksen estyttyä maksamaan korvausta VahL 6:2 §:n mukaisesti. Vuokratyöntekijähän ei ole lainkaan itse sopimussuhteessa käyttäjäryitykseen, mikä estää suoran korvaustien sopimusperusteisesti ja deliktiperusteella tämän työssä aiheuttamat vahingot jäävät aina varsinaisen työnantajansa isännänvastuuseen perustuvan ensisijaisen korvausvastuun alle. Tältä kannalta katsottuna ainut tapa vuokratyöntekijälle joutua itse suoraan korvausvastuuseen

²⁰⁴ Saarnilehto 2007b. s. 128.

käyttäjyrytystä kohtaan näyttäisi olevan sellainen tahallinen toiminta, joka ei liity vuokrausyrityksen sopimusvelvoitteiden täyttämiseen tai edes vuokratyöntekijälle osoitettuun työhön, vaan aiheuttaisi tälle korvausvelvollisuuden jo yksin Vahl 2:1 §:n perussäännön mukaan²⁰⁵. Huolimatta siitä, onko vahinko aiheutettu siis työnantajan sopimusvelvoitteita täyttäessä tai muutoin työssä, vuokratyöntekijän oma takautuva korvausvelvollisuus aiheuttamastaan vahingosta realisoituu vain suhteessa viralliseen työnantajansa. Ennen tätä vuokraus- ja käyttäjyrytyksen tulee kuitenkin selvittää korvausvastuun jakautuminen keskenään joko sopimus- tai deliktivastuuseen perustuen.

²⁰⁵ Tästä hyvänä esimerkkinä juuri KKO:2005:135, jossa työntekijä oli aiheuttanut vahinkoa käyttäjyrytykselle anastamalla yrityksen varoja kassakaapista. Vastaava tahallinen ja jopa rikollinen toiminta ei missään nimessä kuulunut vuokrausyrityksen sopimusvelvoitteisiin tai edes sopimuksen intressipiiriin, jolloin aiheutetusta vahingosta oli lähinnä vastuussa työntekijä itse.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO

6.1 Jako sopimuksen ulkoiseen ja sopimusperusteiseen isännänvastuuseen

Tutkielman tavoitteena oli selvittää, millaisin edellytyksin isännänvastuuta voidaan soveltaa ulkopuolisiin työsuorittajatahoihin ja miten vastuun perustuminen joko delikti- tai sopimusvastuulle vaikuttaa isännän ja työn suorittajan välisiin vastuusuhteisiin. Tavoitteena oli myös ottaa kantaa siihen, miten lopullinen vastuunjako toteuttaa lainsäätäjän tarkoitusta ja niitä yhteiskunnallisia arvoja, joita isännänvastuulla on haluttu tukea ja edistää. Tutkielman päätavoitteet oli muotoiltu kahdeksi tutkimuskysymykseksi. Ensimmäinen tutkimuskysymys, eli ”minkälaisia edellytyksiä itsenäisen elinkeinonharjoittajan tulee Vahl 3:1 §:ään perustuen käytännössä täyttää kuuluakseen toimeksiantajansa isännänvastuun piiriin?”, keskittyi selkeyttämään vahingonkorvauslain pääsääntöä isännänvastuusta ja kartoittamaan niitä tekijöitä, joiden perusteella itsenäisen elinkeinonharjoittajan asemaa toimeksiantajansa sopimuksen ulkoisen isännänvastuun piirissä voitiin joko puoltaa tai kieltää. Toinen tutkimuskysymys, ”voidaanko sopimusperusteisen ja sopimuksen ulkoisen isännänvastuun välille tehdä selkeää rajanvetoa organisaation ulkopuolisten työsuorittajien tapauksessa ja miten isännänvastuun eri ilmenemismuodot vaikuttavat osapuolten välisiin vastuusuhteisiin?”, sen sijaan otti kantaa vastuun perustaan ja isännänvastuun sopimus- tai lakiperusteisuuden merkitykseen lopullisen korvausvastuun jakautumisen kannalta.

Sopimuksen ulkoisessa kontekstissa itsenäiselle elinkeinonharjoittajalle voidaan antaa tehtäviä ilman, että toimeksiantaja joutuu ilman omaa tuottamustaan vastuuseen tämän kolmannelle taholle aiheuttamista vahingoista. Sama ei kuitenkaan ole mahdollista silloin, kun vastuu perustuu sopimussuhteeseen, vaan tällöin toimeksiantaja vastaa apulaisensa vahingosta aina, ellei tilanteeseen voida soveltaa erityisiä vapautumisperusteita, kuten esimerkiksi kauppalain 5:27 §:n kaksinkertaisen suoritusesteen vaatimusta. Tämän lisäksi on huomioitava, että yleislakina toimiva vahingonkorvauslaki ei päde sopimukseen perustuvaan korvausvastuuseen, joten vastuun perustalla on myös huomattava vaikutus siihen, mitä oikeusnormeja vahingon korvaamiseen voidaan ylipäättään

soveltaa. Tällöin tuleekin aiheelliseksi selvittää, milloin vastuu perustuu sopimukseen ja milloin sen katsotaan olevan sopimuksen ulkoista.

Sopimusperusteinen vahingonkorvaus tulee kysymykseen silloin, kun vahingonkärsijä ja korvausvelvollinen ovat sopimussuhteessa keskenään ja vastaava korvausvelvollisuus ei olisi samanlaisena olemassa ulkopuolista tahoja kohden. Vahingonkorvauksen sopimusperusteisuus ei siis päde kaikkiin vahinkoihin sopimuskumppaneidenkaan välillä, vaan ainoastaan silloin, kun velvoite on joko täysin perustettu tai sitä on muokattu sopimuksella. Mikäli vastaava velvoite olisi siis yhtä lailla voimassa ulkopuolista kohden, vahingonkorvaus on määritelmällisesti sopimuksenulkoisen, jolloin se korvataan vahingonkorvauslain mukaisesti. Jos vahingonkorvauslailla ei olisi lainkaan relevanssia vahinkoihin niiden laadusta riippumatta aina kuin kahden tahon välillä on löydettävissä yhtään minkäänlainen sopimussuhde, valtava joukko erilaisia vahinkoja jäisi täysin vaille korvaussuojaa, sillä sopimussuorituksiin täysin liittymättömiin vahinkoihin varautuminen olisi sopimuksella käytännössä mahdotonta. Jaottelussa sopimusperusteisiin ja sopimuksen ulkoisiin vahinkoihin tietyssä mielessä harmaalla alueella ovat sellaiset tilanteet, jossa aiheutunut vahinko on periaatteessa aiheutunut sopimuksen intressipiirissä, mutta omat sopimusvelvoitteet ylittäessä. Tapaukseen sovellettava korvausnormisto jäänee tällöin olosuhteista riippuen lopulta tilannekohtaisen harkinnan varaan.

Edellistä mukaillen, vahingonkorvausvastuu on sopimuksen ulkoinen silloin, kun syntynyt vahingonkorvausvelvoite ei perustu sopimukseen eikä vahingonkorvausta ole sopimuksella millään lailla muokattu. Vahingonkärsijänä voisi siis edelleen olla oma sopimuskumppani, mutta tavallisempaa lienee, että kyseessä on täysin ulkopuolinen ja mahdollisesti tuntematonkin taho, joka on vain vahingon sattuessa paikalla väärään aikaan. Varsin tavallinen esimerkki sopimuksen ulkoisesta vastuutilanteesta isännänvastuun alla on vahingon aiheutuminen esimerkiksi oman sopimuskumppanin naapurille. Tässä ja muissakin vastaavissa sopimuksen ulkoisissa vastuutilanteissa, toimeksiantaja vastaa käyttämänsä itsenäisen elinkeinonharjoittajan kolmannelle aiheuttamasta vahingosta isännänvastuunsa perusteella ainoastaan silloin, mikäli tämä on rinnastettavissa isännän omaan työntekijään Vahl 3:1 §:n mukaisesti. Pykälässä isännänvastuun soveltumiselle on mainittu edellytyksiksi vahingon aiheutuminen virheellä tai laiminlyönnillä työssä ja

itsenäisen elinkeinonharjoittajan kohdalla harkittavaksi tulee myös toimeksiantosuhteen pysyvyys, työn laatu ja muut olosuhteet.

6.2 Itsenäiseltä elinkeinonharjoittajalta vaaditut edellytykset sopimuksen ulkoisen isännänvastuun soveltumiseksi

Tutkielmassa on muun muassa oikeuskirjallisuuden ja korkeimman oikeuden ratkaisujen perusteella systematisoitu niitä perusteita ja olosuhteita, joiden vallitessa vastaava työntekijärinnasteisuus on itsenäiselle elinkeinonharjoittajalle mahdollinen. Toisin kuin isännän oman työntekijän tapauksessa, itsenäisellä elinkeinonharjoittajalla on työsopimuksen sijaan esimerkiksi urakkasopimus työn toimeksiantajan kanssa. Työntekijärinnasteista asemaa tarkasteltaessa, myös itsenäiseen elinkeinonharjoittajaan voidaan kuitenkin verrata muun muassa työsopimuslaista löytyviä työsuhteen tunnusmerkkejä. Näiden perusteella työtä tulisi tehdä työnantajan lukuun tämän johdon ja valvonnan alaisena palkkaa tai muuta vastiketta vastaan. Voidaan pitää oletettavana, että itsenäisiltä elinkeinonharjoittajiltakaan ei pidetä absoluuttisena edellytyksenä rahallista korvausta suoritetusta työstä tai edes kirjallista sopimusta tietystä työsuorituksesta, sillä työtähän on mahdollista tehdä myös pimeästi²⁰⁶. Kuten tavallisessakaan työsuhteessa, isännänvastuun soveltuminen itsenäisen elinkeinonharjoittajan aiheuttamaan vahinkoon ei edellytä isännältä valvonta- ja direktio-oikeutensa käyttämistä, vaan merkitystä on sillä, että isännällä olisi ollut mahdollisuus valvoa työtä. Vahingon aiheutumistavasta riippuen, voidaan ainakin argumentoida, että työn toimeksiantajan osoittaman valvonnan täyden laiminlyönnin tai tietyissä tilanteissa myös vahingonaiheuttajan toimintaan puuttumatta jättämisen ei pitäisi ainakaan vähentää isännän omaa vastuuta vahingosta. Kuten työntekijöilläkin, myös itsenäisen elinkeinonharjoittajan aiheuttaman vahingon tulee aiheutua isännän intressipiirissä. Tällöin esimerkiksi isännän naapurin omaisuuden tahallinen tuhoaminen ei luonnollisestikaan kuuluisi työnantaja-aseman perusteella katettavaksi vahingoksi.

Itsenäisen elinkeinonharjoittajan tulee toimeksiantajansa isännänvastuun alle kuuluakseen täyttää myös sellaisia edellytyksiä, joita varsinaisilta työntekijöiltä ei vaadita. Tässä

²⁰⁶ Eri asia sen sijaan on, kuinka moni tosiasiasa haluaa vedota oikeudessa pimeästi tehtävään urakkaan omaa vastuuta alentavana seikkana.

tarkastelussa otetaan huomioon muun muassa isännän ja itsenäisen elinkeinonharjoittajan välisen toimeksiantosuhteen pysyvyys ja ylipäättään näiden välisen yhteistyön läheisyyden aste. Mitä pidempään ja intensiivisemmin isäntä ja tietty työnsuorittaja ovat yhteistyössä keskenään, sitä paremmin itsenäisen elinkeinonharjoittajan voidaan katsoa tulleen tutuksi esimerkiksi isännän harjoittamien toimintatapojen ja käytäntöjen, sekä tämän työkohteiden ja näille tyypillisten vahinkoriskien kanssa. Syvemmissä yhteistyössä itsenäisen elinkeinonharjoittajan voidaan myös olettaa kykenevän muokkaamaan omaa toimintaansa ja riskienhallintaansa isännän olosuhteita vastaaviksi, jolloin saman ulkopuolisen työnsuorittajan käyttämisestä ei voida väittää muodostuvan isännälle sen suurempaa vahinkoriskiä, kuin tällä olisi omaa työntekijääkään käyttäessä. Yhteistyösuhteen syvyyttä isännänvastuuta puoltavana seikkana voidaan perustella myös itsenäisen elinkeinonharjoittajan omien riskienhallintakompetenssien kannalta; mitä useampi toimeksiantaja elinkeinonharjoittajalla on, sitä paremmat mahdollisuudet sillä on valmistautua itse lyhyistä suhteista seuraaviin riskeihin, sillä ne ovat tällöin sen liiketoiminnalle ominaisia. Kun taas samaa tai samankaltaista työtä tehdään pitkään yhden toimeksiantajan lukuun, huomattavasti parempi riskienhallintakyky on toimeksiantajalla itsellään, joka paitsi tuntee oman liiketoimintansa, on lisäksi myös ainoa taho, jolla on päätäntävaltaa niihin olosuhteisiin, joissa työtä tehdään. Pelkän yhteistoimintasuhteen pituuden lisäksi, korkeimmassa oikeudessa on pidetty työntekijärinnasteista asemaa tukevana seikkana myös sitä, jos elinkeinonharjoittajalla ei ole samalla aikavälillä ollut muita toimeksiantajia. Vastuuarvioinnissa painottuukin pelkän sopimussuhteen pituuden ja intensiivisyyden lisäksi tämän kokonaismerkitys varsinkin itsenäiselle elinkeinonharjoittajalle itselleen. Mitä suurempi tietyn yhteistyösuhteen merkitys on työn suorittajalle, sitä helpommin tätä pidetään sellaisena toimeksiantajaansa nähden alisteisena ja heikommassa asemassa olevana tahona, jota on nähty tarpeelliseksi suojata vierittämällä ensisijainen vahingonkorvausvastuu tilanteessa isännälle.

Toimeksiantajan isännänvastuun soveltamisalan laajentamista itsenäiseen elinkeinonharjoittajaan voidaan argumentoida myös sellaisilla laadullisilla seikoilla, jotka ovat urakkasopimuksen pituutta hankalammin mitattavissa tai todettavissa. Työntekijärinnasteisuutta voikin muun muassa puoltaa, mikäli toimeksiantaja käyttää tai on käyttänyt

myös omia työntekijöitään yhdessä ulkopuolisen työsuorittajan kanssa samoissa työtehtävissä. Merkitystä on annettu myös itsenäisen elinkeinonharjoittajan itseohjautuvuuden aseteelle, toimeksiantajan työnjohto- ja valvontavallan käytön laajuudelle sekä esimerkiksi sille, kenen asettamien määrä- tai laatustandardien mukaan työtä suoritetaan. Ylipäätään siis kaikkien niiden työhön liittyvien kvalitatiivisten tekijöiden, joiden voidaan nähdä korostavan itsenäisen elinkeinonharjoittajan alisteista ja epäitsenäistä asemaa toimeksiantajaan nähden sekä kaventavan kuilua yrityksen omiin työntekijöihin, voidaan nähdä puoltavan myös itsenäisen elinkeinonharjoittaja työntekijärinnasteisuutta ja korostunutta suojan tarvetta toimeksiantajansa isännänvastuun alla.

Painoarvoa on toisinaan annettu myös ulkopuolisen vahingonkärsijän odotuksille toimijoiden välisistä vastuusuhteista; mikäli itsenäinen elinkeinonharjoittaja näyttäisi ulkopuolisen silmissä toimivan selkeästi toimeksiantajansa lukuun tämän työntekijän asemassa, vahinkoa kärsineen oletusta toimeksiantajan korvausvastuun ensisijaisuudesta voidaan pitää myös perusteltuna. Nämä odotukset perustuvat useimmiten ulkoisiin seikkoihin, kuten esimerkiksi työn tekemiseen isännän toimitiloissa tai tämän logolla varustettujen työvälineiden tai työvaatteiden käyttämiseen. Ulkopuolisen tahon silmissä myös pitkät tai toistuvat toimeksiantosuhteet voivat auttaa luomaan mielikuvaa itsenäisen elinkeinonharjoittajan kuulumisesta toimeksiantajansa vastuupiiriin. Yleisön odotukset voivatkin eittämättä tukea itsenäisen elinkeinonharjoittajan oman vastuun toisijaisuutta isäntään nähden, mutta vahvimmatkaan ulkoiset signaalit eivät riitä perustamaan toimeksiantajalle vahingonkorvausvastuuta, mikäli muut edellytykset vastuulle eivät täyty.

Vaikka yhteistyösuhteen laadulla ja vahingon aiheutumisen olosuhteilla on suuri rooli vastuarvioinnin kannalta, tutkielmassa tunnistettiin isännänvastuun rajautuvan kaikkein merkittävimmin kuitenkin puhtaasti vahingon aiheuttajan henkilöön liittyvillä seikoilla. Sopimuksen ulkoinen isännänvastuu näyttäisikin tässä mielessä mukailevan vahvasti heikomman osapuolen suojan periaatetta, jolla yleensä suojataan luonnollisia henkilöitä vahvemmilta ja vaikutusvaltaisemmilta sopimusosapuolilta, kuten esimerkiksi vuokranantajilta ja työnantajilta. Oikeushenkilöiden välisissä sopimussuhteissa tarvetta pienemmän osapuolen erityiselle suojaamiselle ei yleensä tunneta, vaan nämä nähdään

tosiasiallisista toimintamahdollisuuksistaan riippumatta tasa-arvoisiksi toimijoiksi, jotka saavat hoitaa välisensä suhteet haluamallaan tavalla sopimusvapauttaan harjoittamalla. Itsenäisen elinkeinonharjoittajan rinnastaminen toimeksiantajansa työntekijään kuitenkin tekee tähän yleiseen käytäntöön poikkeuksen. Lainsäätäjän tarkoituksena näyttäisi olleen ulottaa toimeksiantajan isännänvastuu varsin pieniin toimijoihin, kuten autoilijoihin ja erilaisten koneiden omistajiin, jotka toimivat niin sanottuina pitkäaikaisina apumiehinä samoille toimeksiantajille. Toiminnan kuvauksen perusteella voidaan myös olettaa, että isännänvastuun käsittämien apumiesten harjoittama toiminta olisi tarkoitettu suhteellisen pienimuotoiseksi, mutta toisaalta lainsäädännössä tai valmistelutöissäkään ei missään ole asetettu ulkopuoliselle työnsuorittajalle sen tarkempia rajoituksia tämän liiketoiminnan laadun suhteen. Suurimmat rajoitukset työntekijärinnasteisuudelle tulevatkin tässä yhteydessä oikeuskäytännöstä.

Kenties mielenkiintoisin huomio, joka tutkimuksessa nousi esiin, oli että isännänvastuuta ei nimenomaisesti haluttu rajoittaa vahingonaiheuttajan yritysmuodon perusteella, mikä tarkoittaa, että VahL 3:1 §:n työntekijärinnasteisuus pätee siis muuten sopivissa olosuhteissa yhtä lailla osakeyhtiöön kuin muihin rakenteeltaan yksinkertaisempiin yhtiömuotoihin. Tämä laajennus on saanut osakseen kritiikkiä muun muassa siksi, että osakeyhtiön vastuut eivät muutenkaan laajennu sen omistajille, vaan riskit ovat jo valmiiksi rajatut yhtiön omaisuuteen. Todellisuudessa monet osakeyhtiöt ovat kuitenkin pieniä ja toimintaa pyöritetään jopa yksin yrittäjän voimin, minkä lisäksi on myös hyvin tavallista, että yrittäjän oma henkilökohtainen omaisuus on sidottu osakeyhtiöön erilaisilla vakuusjärjestelyillä.

Lainvalmisteluaineistosta käy myös ilmi, että itsenäisellä elinkeinonharjoittajalla voi olla käytössään ainakin yksin apumies ilman, että tämän työntekijärinnasteisuudesta tulisi mahdotonta, mutta apumiestä käytettäessäkin eniten painoa on kuitenkin annettu yrittäjän oman työpanoksen merkitykselle työn suorittamisen kannalta. Kaikkein suurimpana vedenjakejana isännänvastuun soveltumiselle voidaankin pitää liiketoiminnan laajuutta, jota voidaan oikeuskäytännön perusteella mitata muun muassa yrityksen liikevaihdolla sekä esimerkiksi työntekijöiden, osakkaiden tai erikoistuneiden työvälineiden määrällä. Onkin ilmiselvää, että kovin suurta yritystoimintaa harjoittavaa toimijaa ei

voida mitenkään pitää toimeksiantajansa sopimuksen ulkoisen isännänvastuun piiriin kuuluvana, mutta tarkkoja mittareita tai rajoja toiminnan laajuudelle ei valitettavasti voida tässä tutkielmassa vetää oikeuskäytännön vähyiden vuoksi. Tästä huolimatta voidaan ainakin sanoa, ettei sinänsä ole nähtävissä mitään syytä, miksei esimerkiksi pitkällä urakointisopimuksella kahden yrittäjän voimin nollatulosta tekevää osakeyhtiötä voitaisi katsoa toimeksiantajansa isännänvastuun piiriin kuuluvaksi heikommaksi tahoksi. Harkinnassa tulee kuitenkin aina ottaa myös huomioon, kuka lopulta saa vahinkoa aiheuttaneesta toiminnasta suurimman hyödyn, kenellä on tilanteessa paras kyky hallita vastaavia vahinkoriskejä ja johtaisiko vahingonkorvausvelvollisuus itsenäiselle elinkeinonharjoittajalle kohtuuttomaan lopputulokseen.

6.3 Sopimuksen ulkoisen ja sopimukseen perustuvan isännänvastuun vaikutukset lopulliseen vastuunjakoon toimeksiantajan ja työn suorittajan välillä

Isännänvastuu itsenäisestä elinkeinonharjoittajasta sopimuksen ulkopuolella perustuu elinkeinonharjoittajan työntekijärinnasteisuuteen, josta johtuu, että tämä on vahingonkorvauksen suhteen muutenkin samanlaisessa lainsäädännöllä vahvasti suojatussa asemassa kuin yrityksen työntekijä. Tämä tarkoittaa, että itsenäisellä elinkeinonharjoittajalla ei ole lainkaan omaa korvausvastuuta vahingonkärsijää tai edes regressioikeuden perusteella toimeksiantajaansaakaan kohtaan, mikäli vahinko on aiheutettu enintään lievällä tuottamuksella. Lievän tuottamuksen ylittävistä vahingoista itsenäinen elinkeinonharjoittaja vastaa toimeksiantajansa kanssa yhteisvastuullisesti siihen määrään saakka, mikä tälle ulkopuoliselle työsuorittajalle on harkittu kohtuulliseksi. Tahallisesti aiheutetuissa vahingoissa vastaavaa kohtuusarviointia ei ole, vaan tällöin itsenäisen elinkeinonharjoittajan korvattavaksi tulee koko vahinko. Vaikka vastuu vahingonkärsijää kohtaan onkin yhteisvastuullista, toimeksiantajalla on kuitenkin aina muissa kuin tahallisissa vahingoissa ensisijainen korvausvastuu vahingonkärsijää kohtaan. Itsenäisen elinkeinonharjoittajan suora korvausvastuu vahingonkärsijää kohtaan realisoituukin siis lähinnä siinä tilanteessa, jos työn toimeksiantaja kykenemätön suorittamaan korvausta esimerkiksi varattomuuden vuoksi. Koska sopimuksen ulkoisen isännänvastuun piirissä vahingon aiheuttaja on vahvasti suojattu, tästä johtuu, että työn toimeksiantaja joutuu

isännän roolissa kantamaan vahingosta suuremman korvausvastuun, sillä täysi regressioikeus voisi tulla kysymykseen tahallisuuden lisäksi vain todella harvoissa tilanteissa. Voidaan kuitenkin pitää oletettavana, että työnsuorittajan oman korvausvastuun koh- tuullisuutta voidaan arvioida hieman eri mittareilla sen mukaan, onko vahingonaiheut- tajan roolissa luonnollinen henkilö vai esimerkiksi rajatusti vastuuvollinen osakeyhtiö. Joka tapauksessa varsin tavallista lienee, ettei itsenäinen elinkeinonharjoittaja sopi- muksen ulkoisessa isännänvastuussa joudu tuottamuksensa lievyyden vuoksi lainkaan korvausvastuuseen aiheuttamastaan vahingosta. Ulkopuoliselle työnsuorittajalle onkin lähtökohtaisesti aina edullisempaa tulla rinnastetuksi toimeksiantajansa työntekijään kuin joutua itse suoraan vahingonkorvausvastuuseen kolmatta kohtaan.

Vastuu toimeenpanoapulaisestä sopimusoikeudellisten peruseriaatteiden mukaan on suoraviivaisempaa sikäli, että vastuukysymykset hoidetaan sopimuksen kaksiasiansai- suussuhteen mukaisesti oman sopimuskumppanin kanssa sen mukaan, mitä asiasta on osapuolten välillä sovittu. Sopimusperusteisessa isännänvastuussa isäntä siis korvaa apulaisansa aiheuttaman vahingon sopimuskumppanilleen lähtökohtaisesti täysimää- räisenä, jonka jälkeen maksettu vahingonkorvaus voidaan periä omalta täytäntöönpa- noapulaiselta. Vahingonkorvausvastuuta on mahdollista rajoittaa kahden sopimusosa- puolen välillä erilaisilla vastuunrajoitusehdoilla, mutta kahdenvälinen sopimus ei kuiten- kaan rajoita kolmannen oikeutta saada korvausta oman sopimussuhteensa perusteella. Isännän ja vahingonkärsijän välinen korvaustie toteutuu siis täysin riippumatta siitä, mitä isäntä on oman apulaisansa kanssa sopinut korvausvastuusta. Vastuukysymykset siis ratkaistaan tarvittaessa erikseen useammankin sopimusportaan välillä ja välittömän korvaustien ylittäminen tulisikin kyseeseen lähinnä ainoastaan silloin, kun oma sopimus- kumppani on estynyt suorittamasta korvausta asiasta, joka olisi kuitenkin johdettavissa toisen syyksi. Sopimusperusteisessa isännänvastuussa ketään osapuolta ei suojata mil- lään lailla²⁰⁷ toisiin nähden, jonka vuoksi korvausmäärät riippuvat aiheutuneen vahingon lisäksi osapuolten välisestä sopimuksesta. Sopimusvapauttaan käyttämällä jokainen

²⁰⁷ Sopimusehtojakin voidaan toki periaatteessa sovitella, mikäli ne ovat erittäin ankaria tai yllättäviä, mutta tämä on käytännössä erittäin harvinaista. Tämän vuoksi on lähdettävä siitä, että sopimukset on pidettävä, jolloin sopimusvalmisteluissa tulisi panostaa riittävästi myös liiallisten korvausseuraamusten välttämiseen.

sopimusosapuoli on kuitenkin oletusarvoisesti päätyntyt itseään jollain lailla tyydyttävään lopputulokseen myös riskien realisoituessa, joten sopimusperusteisen isännänvastuun perusteella maksetuissa korvausmäärissä ei pitäisi tulla samanlaista epäsuhtaa isännän ja vahingon aiheuttajan välillä, kuin deliktivastuulla vahingonkorvauslain mukaan.

Vuokratyöntekijän aiheuttamien vahinkojen korvaamisessa on piirteitä sekä sopimuksen sisäisestä että ulkoisesta korvausvastuusta riippuen siitä, kenelle ja missä yhteydessä vahinko on aiheutettu. Monimutkaisuus syntyy erilaisista sopimussuhteista; vuokratyöntekijä on itse työsuhteessa vuokrausyritykseen, mutta työskentelee kuitenkin usein käyttäjäyrityksen tiloissa ja tämän työnjohto- ja valvontavallan alla osana työnantajansa ja käyttäjäyrityksen välisiä sopimusvelvoitteita. Kun vuokratyöntekijä aiheuttaa vahinkoa käyttäjäyritykselle, vahingonkorvausvastuu määräytyy vahingonkorvauslain ja sopimuksen ulkoisen isännänvastuun perusteella samoin kuin itsenäisen elinkeinonharjoittajan aiheuttaessa vahinkoa ulkopuoliselle taholle. Tällöin työntekijän oma vastuu aiheuttamastaan vahingosta työnantajaansa kohtaan jää varsin rajatuksi.

Samankaltaiseen tilanteeseen päädytään myös silloin, kun vuokratyöntekijä aiheuttaa työssään vahinkoa täysin ulkopuoliselle taholle. Vahingonkorvausvelvollisuus on sopimuksen ulkoisen isännänvastuun perusteella tällöin ensisijaisesti vuokrausyrityksellä. Käyttäjäyritykselle voisi syntyä suora vastuu kolmatta kohtaan vain, jos tämä olisi itse tuottamuksellaan vaikuttanut vahingon syntymiseen. Käyttäjä- ja vuokrausyritys voivat kuitenkin henkilöstönvuokraussopimuksessa sopia myös mahdollisesta regressioikeudesta, jolla sopimuksen ulkoisen isännänvastuun perusteella maksetut korvaukset voidaan vyöryttää jälkeenpäin käyttäjäyritykselle. Käyttäjäyritys voi myös joutua sopimusperusteiseen korvausvastuuseen sopimuskumppaniaan kohtaan, mikäli vuokrausyrityksen korvaaman vahingon syynä oli sopimusvelvoitteiden laiminlyönti esimerkiksi vuokratyöntekijän puutteellisen perehdytyksen muodossa. Toisaalta vuokrausyritys voi joutua sopimusperusteiseen korvausvastuuseen, mikäli käyttäjäyritykselle on aiheutunut kuluja siitä, että tämä on sopimusvelvoitteidensa vastaisesti esimerkiksi lähettänyt asiakkaalleen työntekijän, jolla ei ole edellytyksiä suoriutua työstä. Vuokratyöntekijälle ei

itselleen lähtökohtaisesti koskaan muodostu suoraa korvausvelvollisuutta käyttäjäyri-
tystä kohtaan, sillä tämä toimii käyttäjäyriytyksen näkökulmasta tämän sopimuskumppa-
nin suoritusapulaisena. Tämän lisäksi myös mahdollinen regressioikeus ulkopuoliselle
taholle maksetusta korvauksesta käsitellään aina suhteessa omaan työnantajaan.

Kun vuokratyöntekijä aiheuttaa vahinkoa käyttäjäyriytykselle, vahinkotapahtumat voi-
daan jakaa kahtia sen mukaan, onko ne aiheutettu työtehtäviä suoritettaessa vai ei. En-
simmäisessä tapauksessa on pohjimmiltaan kyse oman työnantajan sopimusvelvoittei-
den täyttämisestä, jolloin vuokrausyritys vastaa apulaisensa vahingosta jo sopimusoi-
keudellisten perussääntöjen mukaan. Vuokratyöntekijälle voi tällöin oman tuottamuk-
sensa asteesta riippuen syntyä korvausvelvollisuus työnantajalleen aiheuttamastaan va-
hingosta, mutta työntekijän oma vastuu on edelleen lainsäädännöllä vahvasti rajattu.
Verrattuna täysin ulkopuoliselle aiheutuneisiin vahinkoihin, vuokrausyrityksen näkökul-
masta suurin ero onkin siinä, että isännänvastuu syntyy tällä kertaa sopimukseen perus-
tuen ja vastuuta on siis mahdollista rajoittaa tai jakaa uudelleen sopimalla. Käyttäjäyri-
tyksen oma vastuu aiheutuneesta vahingosta korostuu lähinnä silloin kun tämä on itse
ollut tuottamuksellisesti mukana aiheuttamassa vahinkoa tai kun se johtuu tämän
omien sopimusvelvoitteiden laiminlyönnistä, kuten esimerkiksi puutteellisesta työnjoh-
dosta. Silloin kun vahinko ei ole aiheutunut työnantajan sopimusvelvoitteita täyttäessä
tai muutoin työssä, kuten esimerkiksi rikoksen yhteydessä, tulee tarpeelliseksi katsoa,
onko vastaavista vahingoista sovittu vuokraussopimuksessa. Mikäli näin ei ole, joudu-
taan usein käyttämään tapauskohtaista harkintaa. Tällöin voi olla mahdollista, että va-
hingon korvaamiseen sovellettaisiin sopimuksen ulkoista isännänvastuuta, mutta mitä
vähemmän toiminnalla on yhteyttä työnantajaansa tai tämän intresseihin, sitä todennä-
köisempää on, että vahingonkorvauskysymys jäisi puhtaasti vahingon aiheuttajan ja va-
hingonkärsijän väliseksi.

Muokkaamattomassa perustilassaan vastuu vuokratyöntekijän aiheuttamista vahin-
goista näyttäisikin olevan vahvimmillaan vuokrausyrityksellä itsellään varsinaisen työn-
antajan roolissa. Huomionarvoista kuitenkin on, että vastuun perustilaa on kuitenkin lä-
hes aina muokattu sopimuksella, mikä osaltaan vähentää vuokrausyrityksen suhteellista

vastuuta käyttäjäyrittäjyysnähdessä. Vastuun jakamista uudelleen voidaan pitää perusteltuna muun muassa siksi, että vuokratyöntekijä työskentelee usein käyttäjäyrittäjyysnähdessä tiloissa ja tämän työnjohto- ja valvontaoikeuden alla, eikä varsinaisella työnantajalla siten ole omien välittömien sopimusvelvoitteidensa ulkopuolella paljoakaan mahdollisuuksia vaikuttaa vahinkojen syntymiseen päivittäisessä työssä. Kuitenkin vuokrausyritys tuntee itse parhaiten oman liiketoimintansa ja pystyy siten myös muokkaamaan omaa riskienhallintaansa itselleen optimaaliseen suuntaan.

6.4 Lopuksi

Vahingonkorvausoikeuden ja isännänvastuun ala sisältää paljon mielenkiintoisia vastuukysymyksiä, joihin ei ole vielä olemassa kovin tarkkoja reunaehdotuksia tai sääntöjä. Uudenlaiset riskit ja yritysten entistä monimutkaisemmat toimintarakenteet tuovat monenlaisia uusia haasteita vastuuarviointiin, minkä johdosta korvausasiat edellyttävät toisinaan pitkällistäkin tuomioistuinharkintaa ennen tuloksien saavuttamista. Vaikka vahingonkorvaus alana on jatkuvassa muutoksessa, isännänvastuun rajojen koettelu tapahtuu kuitenkin verrattain hitaasti. Onkin erittäin mielenkiintoista nähdä mihin suuntaan tätä tulevassa oikeuskäytännössä viedään ja minkälaisia muotoja varsinkin työntekijään rinnastettavan itsenäisen elinkeinonharjoittajan käsite vielä tulee saamaan tässä tutkielmassa hahmoteltujen suuntaviivojen ulkopuolella.